Lokalna Strategia Rozwoju

Stowarzyszenia
Bydgoska Lokalna Grupa Działania
„Dwie Rzeki”

na okres programowania
2021-2027

Bydgoszcz, 07.08.2023 r.

Spis treści

Rozdział I Charakterystyka partnerstwa lokalnego 4
1.1. Nazwa LGD 4
1.2. Opis procesu tworzenia partnerstwa 4
1.3. Opis struktury LGD 7
1.4. Opis składu organu decyzyjnego 8
1.5. Rozwiązania stosowane w procesie decyzyjnym 8
1.6. Dokumenty regulujące funkcjonowanie LGD 9
Rozdział II Charakterystyka obszaru i ludności objętej wdrażaniem LSR 12
2.1. Opis obszaru 12
2.2. Mapa obszaru objętego LSR 15
2.3. Cechy obszaru 16
Rozdział III Partycypacyjny charakter LSR 17
3.1. Opis sposobu przygotowywania LSR 17
3.2. Charakterystyka wykorzystania poszczególnych narzędzi partycypacyjnych 18
3.3. Najważniejsze wnioski płynące z analizy postulatów wskazanych przez mieszkańców 19
3.4. Opis procesu przygotowania LSR 20
3.5. Metody angażowania społeczności lokalnej w proces aktualizacji i realizacji strategii: 21
Rozdział IV Analiza potrzeb i potencjału LSR 23
4.1. Analiza potrzeb rozwojowych i potencjałów obszaru wdrażania LSR 23
4.2. Grupy docelowe szczególnie istotne z punktu widzenia realizacji LSR 35
4.3. Wsparcie lokalnych i ponadlokalnych inicjatyw z uwzględnieniem pozostałych instrumentów terytorialnych 42
Rozdział V Spójność, komplementarność i synergia 43
5.1. Opis zgodności i komplementarności LSR z innymi dokumentami planistycznymi/ strategiami 43
5.2. Opis sposobu integrowania różnych sektorów, partnerów, zasobów czy branż działalności gospodarczej 45
Rozdział VI Cele i wskaźniki 47
6.1. Specyfikacja i opis celów, przypisanych im przedsięwzięć 47
6.2. Uzasadnienie sformułowania celów w oparciu o konsultacje społeczne i powiązanie ich z analizą potrzeb i potencjału 47
6.3. Przedstawienie celów z podziałem na źródła finansowania 49
6.4. Przedstawienie przedsięwzięć realizowanych w ramach LSR/RLKS, wraz ze wskazaniem sposobu ich realizacji i uzasadnieniem 49
6.5. Przypisanie wskaźników do celów i przedsięwzięć w kontekście ich adekwatności do celów i przedsięwzięć oraz zgodności ze wskaźnikami dla programów, w ramach których planowane jest finansowanie LSR 52
6.7. Przedsięwzięcia dedykowane ludziom młodym lub/ i seniorom lub/ i osobom ze zdefiniowanych grup w niekorzystnej sytuacji 55
Rozdział VII Sposób wyboru i oceny operacji oraz sposób ustanawiania kryteriów wyboru 56
7.1. Ogólna charakterystyka wewnętrznej organizacji pracy LGD, w tym przyjętych rozwiązań formalno-instytucjonalnych wraz ze zwięzłą informacją wskazującą sposób powstawania poszczególnych procedur, ich kluczowe cele i założenia 56
7.2. Sposób ustanawiania i zmiany kryteriów wyboru zgodnie z wymogami określonymi dla programów, w ramach których planowane jest finansowanie LSR z uwzględnieniem powiązania kryteriów wyboru z diagnozą obszaru, celami i wskaźnikami 57
7.4. Informacja o ewentualnej realizacji projektów grantowych, w tym projektów obejmujących przygotowanie koncepcji inteligentnej wsi (smart village) i/lub operacji własnych i/lub operacji realizowanych w partnerstwie z partnerami spoza obszaru danej LSR 58
Rozdział VIII Plan działania 60
8.1 Charakterystyka przyjętego harmonogramu osiągania poszczególnych celów i wskaźników wskazująca czas realizacji kluczowych efektów wdrażania LSR 60
8.2. Wyszczególnienie kamieni milowych realizacji LSR 60

Rozdział IX Plan finansowy LSR **61**
9.1. Opis źródeł, z których przewiduje się finansowanie działalność LGD 61
9.2. Opis powiązań poszczególnych źródeł finansowania z celami LSR 61
Rozdział X Monitoring i ewaluacja **62**
10.1. Ogólna charakterystyka zasad i procedur dokonywania ewaluacji oraz monitorowania 62
10.2. Sposób wykorzystania wyników z ewaluacji i analizy danych z monitorowanych 63
Spis rysunków, tabel i wykresów **64**
Wykaz wykorzystanej literatury **65**
Załącznik 1 - Cele i przedsięwzięcia **66**
Załącznik 2 - Plan działania. **67**
Załącznik 3 - Budżet LSR. **72**
Załącznik 4 - Plan wykorzystania budżetu LSR **73**

Rozdział I Charakterystyka partnerstwa lokalnego

1.1. Nazwa LGD

Stowarzyszenie Bydgoska Lokalna Grupa Działania „Dwie Rzeki", zwane dalej Stowarzyszeniem, jest partnerstwem trójsektorowym, składającym się z przedstawicieli władz publicznych, lokalnych partnerów społecznych i gospodarczych oraz mieszkańców. W dniu 15 października 2015 r. odbyło się zebranie założycielskie, natomiast z dniem 21 grudnia 2015 roku Stowarzyszenie uzyskało wpis do Krajowego Rejestru Sądowego.
W LGD członkami zwyczajnymi obok osób fizycznych mogą być także osoby prawne, w tym jednostki samorządu terytorialnego (z wyłączeniem województw). W przypadku Stowarzyszenia Bydgoska Lokalna Grupa Działania „Dwie Rzeki" jednym z członków założycieli było Miasto Bydgoszcz (obecnie pełni funkcję członka wspierającego). W Stowarzyszeniu obok Walnego Zebrania Członków, Zarządu oraz organu kontroli wewnętrznej, funkcjonuje dodatkowy organ zwany Radą, która podejmuje decyzje w sprawie wyboru operacji realizowanych w ramach Lokalnej Strategii Rozwoju (LSR). Nadzór nad Stowarzyszeniem sprawuje Marszałek Województwa Kujawsko-Pomorskiego. Stowarzyszenie może prowadzić działalność gospodarczą służącą realizacji LSR.

1.2. Opis procesu tworzenia partnerstwa

Inicjatywa powołania LGD jest wynikiem połączenia starań lokalnych organizacji pozarządowych i Urzędu Miasta Bydgoszczy. 2 lipca 2015 roku odbyło się posiedzenie Rady Działalności Pożytku Publicznego Miasta Bydgoszczy działającej przy Urzędzie Miasta Bydgoszczy, na którym pracownicy Urzędu Marszałkowskiego Województwa Kujawsko-Pomorskiego przedstawili materiał informacyjny dot. instrumentu RLKS w naszym regionie. W ślad za tym 16 oraz 28 lipca 2015 roku RDPP zorganizowała szkolenie dla przedstawicieli organizacji pozarządowych oraz przedsiębiorców z terenu Bydgoszczy dotyczące tej tematyki oraz inicjatywy powstania LGD na terenie Bydgoszczy. Odpowiedzią był wspólny wniosek Stowarzyszenia Miłośników Starego Fordonu, Fundacji dla Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego, Fundacji Fordońska Moc, Fordońskiego Klubu Sportowego Wisła Fordon skierowany na ręce Rafała Bruskiego - Prezydenta Miasta Bydgoszczy dotyczące zawiązania Lokalnej Grupy Działania, której jednym z członków założycieli było Miasto Bydgoszcz. Z biegiem czasu grono grupy inicjatywnej LGD uległo poszerzeniu, także o organizacje i instytucje z innych niż Fordon jednostek urbanistycznych, tj. Błonia, Bocianowa, Fordonu, Okola, Śródmieścia i Wilczaka. Na jednym ze spotkań grupy inicjatywnej wybrano lidera grupy (Polskie Towarzystwo Ekonomiczne – Oddział w Bydgoszczy), którego zadaniem było przygotowanie do utworzenia Stowarzyszenia i opracowanie wspólnie z pozostałymi podmiotami Lokalnej Strategii Rozwoju. Kolejne spotkania mające na celu tworzenie partnerstwa odbyły się w sierpniu, wrześniu i październiku 2015 roku. Spotkania organizowane i prowadzone były przez PTE. Doprowadziły one do zebrania założycielskiego, które odbyło się 15.10.2015 roku. Udział w nim wzięło 45 osób fizycznych i 27 reprezentantów osób prawnych. Podczas zebrania podjęto m.in. uchwałę o powołaniu Stowarzyszenia Bydgoska Lokalna Grupa Działania „Dwie Rzeki". W dniu 19 maja 2016 roku pomiędzy Województwem Kujawsko-Pomorskim a LGD podpisano Umowę o warunkach i sposobie realizacji LSR, której wdrażanie zakończy się w 2023 roku.

Zarząd Stowarzyszenia Bydgoska Lokalna Grupa Działania „Dwie Rzeki" dnia 26 kwietnia 2016 roku przystąpił w charakterze członka do Porozumienia Lokalnych Grup Działania Województwa Kujawsko-Pomorskiego, dotyczącego funkcjonowania Kujawsko-Pomorskiej Sieci LGD na lata 2016-2023 – Sieci LGD. II połowa 2016 roku była czasem działań organizacyjno-administracyjnych, związanych z możliwością pozyskania środków finansowych na wsparcie bieżące i animację Lokalnej Strategii Rozwoju, a także zmierzających do znalezienia odpowiedniego lokalu oraz zatrudnienia wykwalifikowanej kadry, w celu uruchomienia Biura LGD „Dwie Rzeki". 19 grudnia 2016 r. podpisano umowę o dofinansowanie projektu „Wsparcie w zakresie kosztów bieżących i animacji Stowarzyszenia Bydgoska Lokalna Grupa Działania „Dwie Rzeki". Podpisanie umowy zapewniło środki na bieżące funkcjonowanie

biura i działania na rzecz lokalnej społeczności. W 2016 roku ponadto wprowadzono zmiany w Lokalnej Strategii Rozwoju, dotyczące podziału kosztów związanych z funkcjonowaniem Biura LGD na koszty bieżące i animację. Zaktualizowano również plan działania, uwzględniając przesunięcia środków i wskaźników między latami. Konieczność dokonania zmian w statucie Stowarzyszenia była podyktowana zmianą ustawy „Prawo o stowarzyszeniach", uwagami organu nadzoru oraz aktualizacją Lokalnej Strategii Rozwoju. Członkowie Stowarzyszenia przychylili się do zaproponowanych zmian i przyjęli uchwałę o aktualizacji Lokalnej Strategii Rozwoju oraz uchwałę o aktualizacji statutu Stowarzyszenia Bydgoska Lokalna Grupa Działania „Dwie Rzeki".

Działania Stowarzyszenia w roku 2017 zmierzały przede wszystkim do podpisania z Urzędem Marszałkowskim umowy o dofinansowanie projektu grantowego, jak również na wypracowaniu z Instytucją Zarządzającą ostatecznego kształtu procedur i kryteriów wyboru projektów, co umożliwić miało rozpoczęcie naboru wniosków, planowanego od początku 2017 roku. 30 listopada 2017 roku, pomiędzy Województwem Kujawsko-Pomorskim a Stowarzyszeniem Bydgoska Lokalna Grupa Działania „Dwie Rzeki" podpisana została umowa o dofinansowanie projektu grantowego pn.: „Projekt grantowy Stowarzyszenia Bydgoska Lokalna Grupa Działania „Dwie Rzeki"".

Działania Stowarzyszenia w pierwszej połowie roku 2018 zmierzały przede wszystkim do uruchomienia pilotażowego naboru na projekty objęte grantem. Zarząd LGD „Dwie Rzeki" w roku 2018 wypracował z Instytucją Zarządzającą ostateczny kształt procedur i kryteriów niezbędny do ogłoszenia naboru. W drugiej połowie roku 2018 działania LGD „Dwie Rzeki" skoncentrowane były przede wszystkim na monitorowaniu wdrażania projektów objętych grantem wybranych do dofinasowania oraz uzgodnień z Instytucją Zarządzającą metodologii dokumentowania projektów objętych grantem. W roku 2018 odbyło się jedno spotkanie Członków Rady w dniu 22 marca 2018 r. oraz posiedzenia Rady związane z wyborem do dofinansowania projektów objętych grantem w ramach naboru 1/G/2018. We wrześniu 2018 LGD „Dwie Rzeki" zleciła zorganizowanie i przeprowadzenie warsztatów aktywizacji społecznej dla osób zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym z obszaru LSR. Warsztaty odbywały się na terenie Lokalnej Strategii Rozwoju. W 12 przeprowadzonych warsztatach wzięło udział łącznie 242 uczestników zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym. W listopadzie 2018 LGD zorganizowała wizytę studyjną na obszarze Lokalnej Strategii Rozwoju LGD „Sandry Brdy" i LGR „Mòrénka" związaną z animacją lokalnych strategii rozwoju. Wizyta miała na celu poznanie dobrych praktyk z zakresu wsparcia przewidzianego w LSR, w tym w szczególności pokazanie możliwych i kreatywnych rozwiązań w kontekście lokalnych problemów i potrzeb.

Działania Stowarzyszenia w pierwszej połowie roku 2019 zmierzały przede wszystkim do uruchomienia II naboru na projekty objęte grantem. LGD „Dwie Rzeki" w roku 2019 dzięki działaniom animacyjnym wypracowało duże zainteresowanie konkursem grantowym w naborze 1/G/2019. Z końcem czerwca 2019 roku Stowarzyszenie LGD „Dwie Rzeki" zakończyło realizację w partnerstwie projekt pn.: „NEET Staże 2: Droga do zatrudnienia. W drugiej połowie roku 2019 działania LGD „Dwie Rzeki" skoncentrowane były przede wszystkim na uruchomieniu konkursu na projekty podmiotów innych niż LGD w zakresie aktywizacji co również udało się osiągnąć. Rada przyznała dofinansowanie dla 3 Wnioskodawców, którzy przygotowują się do realizacji projektów. Rozpoczęto również realizację drugiego projektu na koszty bieżące i animację.

W 2020 roku nastąpiło zakończenie kadencji dotychczasowych władz LGD i wybór władz na nową kadencję. W 2020 roku obszar objęty LSR został dotknięty wybuchem pandemii COVID-19. Zdezorganizował pracę zarówno biura LGD, jak i grantobiorców, realizujących granty przydzielone w konkursie 1/G/2019. Większość grantobiorców zdecydowała się w związku z tym na wydłużenie okresu realizacji grantów, przez co rozliczane były one w drugim półroczu 2020, a niektóre nawet w pierwszym półroczu 2021r. W drugim półroczu 2020 r. nowy Zarząd Stowarzyszenia skupiał się na zakończeniu uzgodnień i wypracowaniu nowej formuły wspierania LGD przez Miasto Bydgoszcz oraz na przygotowaniu i ogłoszeniu naboru wniosków grantowych 1/G/2020.

Rok 2021 r. Stowarzyszenie rozpoczęło kontynuacją projektu grantowego oraz realizacją przez grantobiorców projektów wyłonionych w konkursie 1/G/2019, które Biuro LGD rozliczało i monitorowało. Przygotowywano się do procesu oceny, podpisywania umów i realizacji nowego naboru 1/G/2020, z uwagi na duże zainteresowanie, przedłużony do 2021 roku został nabór na projekty z zakresu aktywizacji społecznej numer 1/G/2020. Dokonano również procesu aktualizacji LSR.

W roku 2022 podpisano umowy na realizację dwóch projektów pilotażowych. W połowie roku nastąpiły dalsze zmiany władz i kadry w Stowarzyszeniu, które od II połowy roku ustabilizowały swój skład i działalność.

Podmioty tworzące LGD posiadają doświadczenie istotne dla wdrażania planowanej LSR. Miasto Bydgoszcz – jako jeden z członków założycieli LGD, za pośrednictwem wyspecjalizowanych jednostek i instytucji miejskich prowadzi szereg programów i realizuje liczne inicjatywy na rzecz lokalnej społeczności, w tym również na rzecz osób wykluczonych społecznie i zagrożonych wykluczeniem społecznym. Wśród osób prawnych tworzących Stowarzyszenie są m.in. podmioty działające na rzecz aktywizacji społecznej i zawodowej, promocji przedsiębiorczości, w tym przedsiębiorczości społecznej. Członkowie LGD realizują przedsięwzięcia m.in. o charakterze kulturalnym, wychowawczym, edukacyjnym, sportowym i obywatelskim. Co więcej członkowie od lat współpracują ze sobą w kwestii rozwiązywania problemów społecznych, przygotowując uczestników projektów do wejścia na rynek pracy poprzez szkolenia zawodowe, płatne staże a także zajęcia podnoszące kompetencje interpersonalne i umiejętności poruszania się po rynku pracy. Działania te w znaczący sposób wpływają na ograniczenie zjawiska wykluczenia społecznego na obszarze objętym LSR. Członkowie LGD posiadają doświadczenie w realizacji projektów współfinansowanych m.in. z EFS, EFRR, Norweskiego Mechanizmu Finansowego oraz Mechanizmu Finansowego Europejskiego Obszaru Gospodarczego, a także środków krajowych. Podczas realizacji projektów członkowie wykorzystywali metody partycypacji, w tym partycypacji oddolnej, a same projekty wywierały istotny wpływ na sytuację regionu, miasta, jak również obszaru objętego LSR. Potwierdzenie potencjału tkwiącego w członkach i ich doświadczenia było warunkiem przystąpienia do Stowarzyszenia.

Wśród znaczących członków Stowarzyszenia, mających wieloletnie doświadczenie w realizacji działań i projektów na rzecz społeczności Miasta Bydgoszczy można wymienić:

- Chorągiew Kujawsko-Pomorską Związku Harcerstwa Polskiego,
- Fundację „Wiatrak”,
- Fundację 12 Kamienica,
- Fundację Gaudeamus,
- Miejskie Centrum Kultury w Bydgoszczy,
- Polskie Towarzystwo Ekonomiczne - Oddział w Bydgoszczy,
- Pracodawców Pomorza i Kujaw Związek Pracodawców,
- Uniwersytet Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy,
- Stowarzyszenie na Rzecz Rozwoju Kobiet „Gineka”,
- Wyższą Szkołę Gospodarki w Bydgoszczy.

Partycypacyjny charakter Lokalnej Strategii Rozwoju został zachowany na etapie tworzenia LSR i zostanie zachowany zarówno na etapie tworzenia LSR jak i na etapie jej wdrażania i aktualizacji. LGD włącza członków, społeczność Bydgoszczy i zainteresowane podmioty na każdym etapie realizacji procesu przygotowania Strategii oraz planując aktywne włączenie w okresie jej realizacji. Udział lokalnych podmiotów jest jednym z podstawowych założeń RLKS, a zaangażowanie społeczne w przygotowanie LSR ma fundamentalne znaczenie w tym procesie. Wspieranie angażowania mieszkańców lokalnych społeczności, w zarządzanie własnym rozwojem, stanowi fundament partnerstwa. LGD zawsze uważnie podchodziła i będzie podchodzić do rozwijania współpracy między członkami, a także do promowania i animowania społeczności lokalnej na rzecz obszaru objętego LSR, organizując

lub włączając się w różnego rodzaju inicjatywy np. Święto Organizacji Pozarządowych, Piknik NGO, spotkania sieciujące czy konferencje branżowe.

Przygotowanie LSR i rozwijanie lokalnego partnerstwa to procesy, które dzieją się jednocześnie i wzajemnie na siebie wpływają. Skoro ludzie przyczyniają się do rozwoju LSR, partnerstwo prawdopodobnie też rozwinie się w wyniku ich późniejszego zaangażowania. Ponieważ LGD opiera się na zasobach lokalnej wiedzy i świadomości, a także angażuje bezpośrednio w swoje działania lokalnych mieszkańców, przedsiębiorstwa i organizacje, pomaga ona zapewnić LSR lokalną perspektywę i rozwija przywiązanie do procesu CLLD.

Od początku założenia LGD „Dwie Rzeki" realizuje wiele projektów. W ciągu ponad 7 lat zrealizowano projekty:

1. *PROMO-START! Wsparcie działalności Biura LGD „Dwie Rzeki" w zakresie narzędzi i materiałów do samodzielnego prowadzenia działań promocyjnych",* Okres realizacji projektu 01.05.2017 – 31.10.2017, Finansowanie: Program Fundusz Inicjatyw Obywatelskich
2. *NEET Staże 2: droga do zatrudnienia,* Okres realizacji projektu 01.02.2018 - 30.06.2019, Finansowanie: Działanie 4.2 POWER Programy mobilności ponadnarodowej;
3. *Wsparcie w zakresie kosztów bieżących i animacji Stowarzyszenia Bydgoska Lokalna Grupa Działania „Dwie Rzeki",* Okres realizacji projektu 01.07.2016 - 31.12.2018, Finasowanie: Działanie RPKP.11.01.00 Włączenie społeczne na obszarach objętych LSR
4. *Wsparcie w zakresie kosztów bieżących i animacji Stowarzyszenia Bydgoska Lokalna Grupa Działania „Dwie Rzeki" w latach 2019-2022,* Okres realizacji projektu od 01.04.2019 - 30.09.2022, Finasowanie: Działanie RPKP.11.01.00 Włączenie społeczne na obszarach objętych LSR,
5. *Projekt pilotażowy Stowarzyszenia Bydgoska Lokalna Grupa Działania „Dwie Rzeki,* Okres realizacji projektu od 01.10.2022 – 30.04.2023, Finasowanie: Działanie RPKP.11.01.00 Włączenie społeczne na obszarach objętych LSR.

Wszystkie projekty osiągnęły swoje założenia i wskaźniki.

Niezmiennie od 2018 roku prowadzone są działania w ramach *Projektu grantowego Stowarzyszenia Bydgoska Lokalna Grupa Działania „Dwie Rzeki"* (w ramach Działania RPKP.11.01.00 Włączenie społeczne na obszarach objętych LSR). W ramach tego projektu dofinansowanie przyznano na realizację 81 projektów, które objęły wsparciem 1178 osób, w realizacji pozostaje 7 projektów o działaniu aktywizującym społecznie i 3 projekty o działaniach społeczno-zawodowych. Od maja 2023 r. LGD realizuje *Projekt pilotażowy II Stowarzyszenia Bydgoska Lokalna Grupa Działania „Dwie Rzeki"* (w ramach Działania RPKP.11.01.00 Włączenie społeczne na obszarach objętych LSR*),* który ma na celu przetestowanie innowacyjnych rozwiązań na rzecz społeczności lokalnej.

1.3. Opis struktury LGD

W skład LGD wchodzą przedstawiciele sektora publicznego, gospodarczego i społecznego, w tym mieszkańcy. Struktura LGD potwierdza, że jej skład jest reprezentatywny dla charakteru lokalnej społeczności. Pogłębione partnerstwo w ramach LGD jest otwartym i dynamicznym podmiotem, opartym na skutecznej komunikacji, dzięki temu dostosowuje się do specyfiki lokalnej.
W strukturę członków LGD z uwzględnieniem reprezentowanego sektora wg. stanu na dzień 05.06.2023r. (data Walnego Zebrania Członków) wchodzi 28 osób fizycznych oraz 24 osoby prawne, w tym 37 przedstawicieli sektora społecznego, 9 przedstawicieli sektora gospodarczego, 3 podmioty sektora publicznego oraz 3 podmioty inne.

1.4. Opis składu organu decyzyjnego

Zgodnie ze Statutem LGD Rada (organ decyzyjny) jest jednym z organów Stowarzyszenia. Jej członkowie są wybierani i odwoływani przez Walne Zebranie Członków spośród członków LGD. W jej skład wchodzą przedstawiciele władz publicznych, lokalnych partnerów społecznych i gospodarczych oraz mieszkańcy. Członek Rady nie może być równocześnie członkiem Zarządu, Komisji Rewizyjnej lub pracownikiem Biura LGD.
Na dzień 31.05.2023 r. w skład Rady wchodzi 9 osób fizycznych i 2 reprezentantów osób prawnych. Obecnie Rada spełnia parytety określone w kryteriach wyboru Strategii do roku 2023 tj. w składzie Rady znajdują się: przedsiębiorcy, kobiety i osoby poniżej 35 roku życia. Żadna z grup interesu nie może posiadać więcej niż 49% praw głosu, a sektor publiczny stanowi mniej niż 30% składu Rady. Jednym z działań realizowanych w ramach wdrażania LSR będzie również wzbogacenie Rady o kolejnych specjalistów, z uwzględnieniem aktywizacji ludzi młodych oraz seniorów – w nowym okresie programowania, w Radzie działać będą osoby do 25 roku życia i po 60 roku życia. Pracownicy Biura LGD prowadzą i monitorują rejestr interesów członków organu decyzyjnego. Szczegółowe zasady funkcjonowania Rady określa Regulamin Rady. Opisane są w nim m.in.:

- działania dyscyplinujące wobec członków, którzy systematycznie nie biorą udziału w posiedzeniach organu decyzyjnego lub też podczas dokonywania oceny wniosków nie stosują zatwierdzonych kryteriów,
- zasady podnoszenia kwalifikacji i zasady weryfikowania w formie testu/egzaminu wiedzy członków Rady,
- zadania opiekuna procesu czuwanie nad prawidłowym przebiegiem procesu oceny i wyboru, poprawności dokumentacji, zgodności formalnej,
- zasady postępowania w przypadku rozbieżnych ocen członków Rady.

1.5. Rozwiązania stosowane w procesie decyzyjnym

Wewnętrzne partnerskie relacje LGD są fundamentalną i niezaprzeczalną cechą podejścia zgodną z RLKS. W procesie decyzyjnym przejawiają się różnorodne formy komunikacyjne, nie tylko formalne. Każdy z członków może indywidualnie zgłosić się do Biura LGD w celu zgłoszenia propozycji dotyczącej funkcjonowania LGD i wdrażania LSR. Każdy podmiot tworzący LGD odgrywa inną rolę jednocześnie współpracując ze sobą i podejmując wspólnie właściwe decyzje, osiągając wyznaczone cele.
Szczegółowy proces podejmowania decyzji w LGD jest uzależniony od struktury organizacyjnej, uprawnionego organu, a także jego składu. Organami LGD są:

- Walne Zebranie Członków,
- Rada,
- Zarząd,
- Komisja Rewizyjna.

Na podstawie unormowań konstytutywnych, czyli statutowych oraz dokumentów wewnętrznych w formie regulaminów i procedur, w procesie decyzyjnym zastosowano rozwiązania gwarantujące:

- zachowanie określonego parytetu poszczególnych sektorów przy ocenie i wyborze operacji i grantów,
- bezstronność w podejmowaniu decyzji poprzez składanie w toku procedury oceniania i wyboru operacji przez członków Rady tzw. Deklaracji bezstronności i poufności oraz prowadzony Rejestr interesów członków Rady,
- jawność procesu wyboru poprzez udostępnianie procedur i protokołów z posiedzeń Rady do wiadomości publicznej (na stronie internetowej LGD, w wersji papierowej do wglądu w Biurze LGD; poprzez doradztwo telefoniczne, drogą e-mail, osobiste, omawianie procedur w trakcie szkoleń czy warsztatów dla potencjalnych beneficjentów),
- uwzględnienie sytuacji szczególnych, które mogą zaistnieć w procesie wyboru i oceny operacji i grantów, oraz określenie sposobów ich rozwiązania,
- możliwość odwołania się wnioskodawców od niekorzystnych dla nich decyzji Rady,

- wybór najlepszych operacji i grantów, w największym stopniu uwzględniających potrzeby grup szczególnie tych w niekorzystnej sytuacji, poprzez zastosowanie odpowiednich lokalnych kryteriów wyboru oraz kryteriów premiujących.

W/w dokumenty, regulacje i wprowadzone mechanizmy w zakresie zarządzania i podejmowania decyzji na poszczególnych szczeblach struktury organizacji, jak i w ramach struktury funkcjonalnej, pokazują zdolność lokalnej grupy działania do realizacji strategii. Szczegółowe rozwiązanie ujęte są w Statucie i innych dokumentach, których zakres normatywny opisany zostanie w kolejnym podrozdziale.

1.6. Dokumenty regulujące funkcjonowanie LGD

Prawidłowe funkcjonowanie LGD regulują wskazane wyżej władze. Nadrzędnym dokumentem regulującym działalność LGD jest Statut, który uchwalany i zmieniany jest przez najwyższą władzę stowarzyszenia Walne Zebranie Członków. Statut reguluje min. cele i sposoby ich realizacji, sposób nabywania i utraty członkostwa, przyczyny utraty członkostwa oraz prawa i obowiązki członków stowarzyszenia, wskazuje władze stowarzyszenia, tryb dokonywania ich wyboru, uzupełnienia i odwołania oraz kompetencje poszczególnych organów. Statut określa także, że organ LGD jest kompetentny w zakresie uchwalenia LSR i jej aktualizacji oraz kryteriów wyboru operacji. Ponadto określa uregulowania dotyczące zachowania bezstronności członków organu decyzyjnego w wyborze operacji.
Walne Zebranie Członków jest najwyższą władzą Stowarzyszenia. Do jego kompetencji należy, podejmowanie uchwał w sprawie zatwierdzenia Lokalnych Strategii Rozwoju, wysłuchanie, rozpatrywanie i zatwierdzanie sprawozdań, a także wybór, odwołanie i uzupełnianie składu członków LGD. Walne Zebranie Członków co do zasady jest zwoływane także na wniosek dość wąskiej grupy członków LGD. Walne Zebranie Członków wyraża swe stanowisko w formie uchwał po przeprowadzeniu głosowania, z przebiegu WZC sporządzany jest protokół.

Zarząd kieruje całokształtem działalności Stowarzyszenia zgodnie z uchwałami Walnego Zebrania Członków, reprezentuje Stowarzyszenie na zewnątrz i ponosi odpowiedzialność za swoją pracę przed Walnym Zebraniem Członków. Do kompetencji Zarządu należy, kierowanie bieżącą pracą Stowarzyszenia, uchwalanie regulaminów konkursów grantowych, nadzór nad przestrzeganiem postanowień statutu Stowarzyszenia.

Rada jest organem o którym mówi ustawa o RLKS. W skład Rady wchodzą przedstawiciele władz publicznych, lokalnych partnerów społecznych i gospodarczych oraz mieszkańców.
Do wyłącznej właściwości Rady należy wybór operacji oraz ustalenie kwoty wsparcia. Rada dokonuje oceny wniosków o przyznanie pomocy pod kątem zgodności z Lokalną Strategią Rozwoju oraz kryteriami wyboru określonymi w procedurze wyboru operacji LSR.

Komisja Rewizyjna jest organem sprawującym kontrolę działalności statutowej i finansowej Stowarzyszenia, odrębnym od innych władz Stowarzyszenia i nie podlega im w zakresie wykonywania kontroli. Do kompetencji Komisji Rewizyjnej należy kontrola bieżącej pracy Stowarzyszenia, występowanie z wnioskiem o zwołanie Walnego Zebrania Członków, składanie sprawozdań ze swej działalności Walnemu Zebraniu Członków, składanie wniosków w przedmiocie absolutorium dla Zarządu na Walnym Zebraniu Członków.

Dodatkowo znaczącą rolę odgrywa Biuro LGD, jako struktura wykonawcza nadzorowana przez Zarząd LGD. Biuro funkcjonuje w oparciu o Regulamin Biura LGD.

Tabela 1 Dokumenty wewnętrzne regulujące zasady funkcjonowania LGD

Lp.	Dokument wewnętrzny	Sposób uchwalania i aktualizacji	Opis regulowanych kwestii
1.	Statut	Uchwalenia i zmiany Statutu dokonuje Walne Zebranie Członków większością 2/3 głosów członków przy obecności co najmniej 1/2 ogólnej liczby członków w pierwszym terminie obrad, zaś w drugim terminie obrad bez względu na liczbę obecnych członków	Zgodny z ustawą prawo o stowarzyszeniach oraz ustawą o rozwoju lokalnym. Poza tym reguluje kwestie związane z: ● wskazaniem organu nadzoru i wskazaniem właściwego Marszałka Województwa, ● wprowadzeniem organu odpowiedzialnego za wybór operacji, ● określeniem organu LGD kompetentnego w zakresie uchwalenia LSR i jej aktualizacji oraz kryteriów wyboru.
2.	Regulamin Rady	Uchwalania i aktualizacji dokonuje Rada zwykłą większością głosów w głosowaniu jawnym	● szczegółowe wymogi, ● uprawnienia, ● organizację pracy, zasady zwoływania i organizacji posiedzeń organu decyzyjnego, ● tryb obradowania ● rozwiązania dotyczące wyłączenia z oceny, ● zasady podejmowania decyzji w sprawie wyboru operacji i grantu, ● zasady protokołowania posiedzeń organu decyzyjnego, ● zasady wynagradzania członków organu decyzyjnego.
3.	Regulamin Biura	Uchwalania i aktualizacji dokonuje Zarząd zwykłą większością głosów w głosowaniu jawnym	● zasady zatrudniania i wynagradzania pracowników, ● uprawnienia dyrektora Biura, ● zasady udostępniania informacji będących w dyspozycji LGD uwzględniające zasady ochrony danych osobowych oraz bezpieczeństwa przetwarzania informacji, ● metody oceny efektywności doradztwa świadczonego przez pracowników LGD.
4.	Regulamin WZC	Uchwalania i aktualizacji dokonuje Walne Zebranie Członków zwykłą większością głosów w głosowaniu jawnym	● szczegółowe zasady zwoływania i organizacji posiedzeń WZC, ● szczegółowe zasady przyjmowania uchwał, ● zasady protokołowania posiedzeń WZC.

5.	Regulamin Komisji Rewizyjnej	Uchwalania i aktualizacji dokonuje Komisja Rewizyjna zwykłą większością głosów w głosowaniu jawnym	● szczegółowe uprawnienia, ● organizację pracy, ● tryb obradowania
6.	Regulamin Zarządu	Uchwalania i aktualizacji dokonuje Zarząd zwykłą większością głosów w głosowaniu jawnym	● szczegółowe uprawnienia, ● organizację pracy, ● tryb obradowania.

Źródło: Opracowanie własne

Dla sprawnego funkcjonowania LGD istotne jest by w organach Stowarzyszenia, a także w Biurze LGD zaangażowane były osoby o możliwie najwyższych kompetencjach i kwalifikacjach niezbędnych do prawidłowego wykonywania swoich zadań. W przypadku organów statutowych LGD (Zarząd, Rada, Komisja Rewizyjna) o wyborze osób decyduje Walne Zebranie Członków. Jest to gwarancją tego, że członkami Organów będą osoby posiadające niezbędne kwalifikacje i kompetencje. Obecnie wybrany Zarząd składa się z doświadczonych działaczy społecznymi i przedsiębiorców. Wymagania dla pracowników Biura LGD określone są w Regulaminie Biura. LGD zobowiązuje się do zatrudnienia osób niezbędnych do prawidłowego wdrażania i zarządzania LSR, przy uwzględnieniu wymogów zawartych w Umowie ramowej.

Osoby zaangażowane w pracę na rzecz LGD będą miały odpowiednie kompetencje i zasoby do tworzenia oraz zarządzania procesami rozwoju na poziomie lokalnym. Wiedza i doświadczenie osób zaangażowanych do pełnienia wybranych funkcji w Organach i Biurze będą odpowiadały również zakresowi merytorycznemu LSR –posiadają niezbędną wiedzę z zakresu aktywizacji społecznej, zawodowej, obywatelskiej oraz przedsiębiorczości społeczne, a ich relacje na etapie wdrażania LSR są oparte na pogłębionym partnerstwie i skutecznej komunikacji.

Rozdział II Charakterystyka obszaru i ludności objętej wdrażaniem LSR

2.1. Opis obszaru

Misją Stowarzyszenia jest wzmacnianie oraz pobudzanie lokalnej społeczności Miasta Bydgoszczy dla pełniejszego zaspokojenia potrzeb, a także aspiracji mieszkańców, z zastosowaniem zasad i założeń Rozwoju Lokalnego Kierowanego przez Społeczność. W celu realizacji tej misji Bydgoska Lokalna Grupa Działania „Dwie Rzeki" skupia swoje działania na rzecz obszaru miasta wymagającego wsparcia i interwencji w zakresie rewitalizacji społecznej. Obszar ten (zwany dalej obszarem objętym LSR) obejmuje administracyjne granice Miasta Bydgoszcz, na terenie którego wyróżnia się 29 rad osiedli określonych Uchwałami Rady Miasta. Wg danych GUS na dzień 31.12.2020 r. Bydgoszcz zamieszkiwało 339 068 osób. Całkowita powierzchnia Bydgoszczy wynosi 175,98 km^2. Gęstość zaludnienia wynosi 1 926,7 os/km^2.

Tabela 2 Liczba mieszkańców i powierzchnia poszczególnych Osiedli wchodzących w obszar objęty LSR

Nazwa Osiedla	Liczba mieszkańców zamieszkująca obszar danego Osiedla
Bartodzieje	23 713
Bielawy	7 856
Błonie	14 742
Bocianowo-Śródmieście-Stare Miasto	28 248
Brdyujście	1 369
Bydgoszcz Wschód-Sierniecze k	3 231
Czyżkówko	8 982
Flisy	2 523
Glinki-Rupienica	4 075
Górzyskowo	13 565
Jachcice	4 418
Kapuściska	21 550
Leśne	13 939
Łęgnowo	2 737
Łęgnowo Wieś	1 844
Miedzyń-Prądy	12 617
Nowy Fordon (Fordon I)	30 506
Okole	9 953
Osowa Góra	13 780
Piaski	3 385
Smukała-Opławiec-Janowo	2 406
Stary Fordon	15 834
Szwederowo	22 779
Tatrzańskie (Fordon III)	15 742
Tereny Nadwiślańskie (Fordon II)	6 706
Wilczak-Jary	8 736
Wyżyny	29 500
Wzgórze Wolności	12 231
Zimne Wody-Czersko Polskie	2 101
Łącznie	**339 068**

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS i Urzędu Miasta Bydgoszcz

Zgodnie z danymi GUS na dzień 31.12.2020 r. na terenie Miasta Bydgoszcz zamieszkuje 74 211 osób młodych poniżej 25 roku życia, w tym 36 435 kobiet i 37 776 mężczyzn. Poniższy wykres przedstawia udział ludzi młodych do 25 roku życia w populacji Bydgoszczy, wskazuje on, iż osoby młode stanowią niemalże ¼ społeczności Bydgoskiej.

Wykres 1 Udział ludzi młodych w liczbie mieszkańców Bydgoszczy

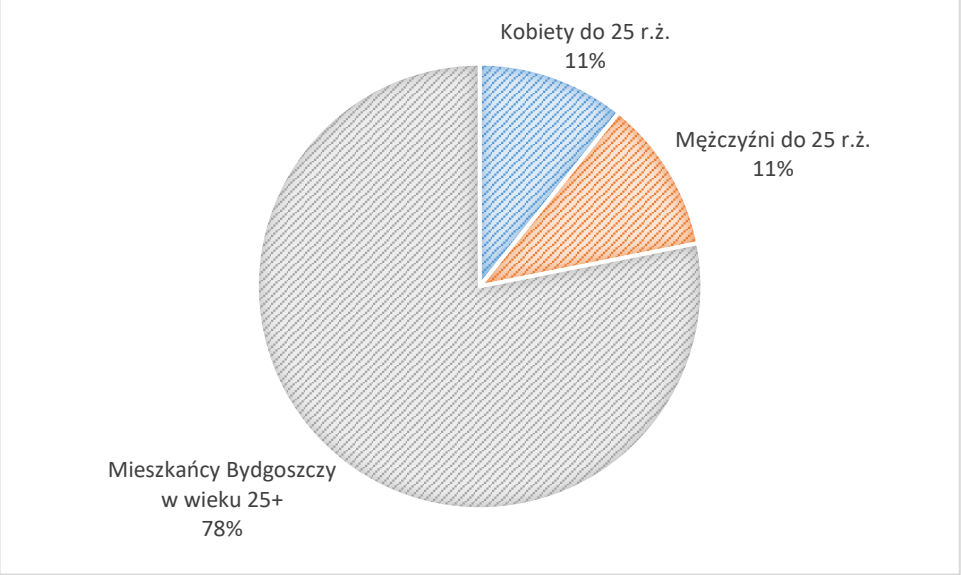

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS

Powołując się na dane GUS z dnia 31.12.2020 r. udział seniorów (osoby w wieku 60+) tworzą 29% obywateli Bydgoszczy. Na obszarze objętym LSR zamieszkuje 99 453 osób w wieku powyżej 60 roku życia, a w tym 59 603 kobiet i 39 850 mężczyzn.

Wykres 2 Udział seniorów w liczbie mieszkańców Bydgoszczy

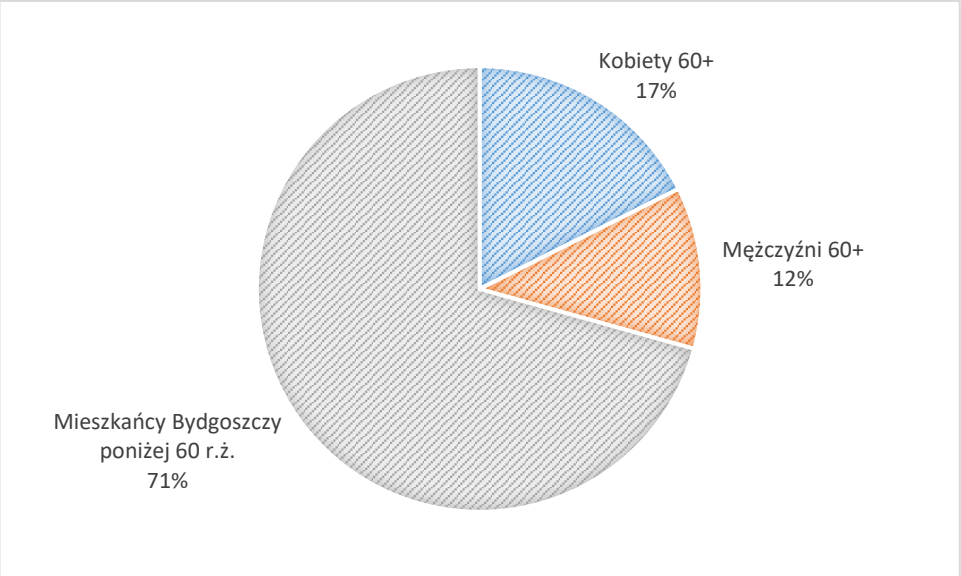

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS

Powyższe wykresy wskazują, że młodzi ludzie do 25 r.ż. oraz seniorzy 60+ stanowią 51% społeczeństwa zamieszkującego obszar objęty LSR. Aktywizacja również tych dwóch grup wiekowych odbywać się będzie zarówno na wielu etapach wdrażania LSR oraz na etapie przygotowywania, choćby poprzez fakt iż członkami Stowarzyszenia są osoby powyżej 60 roku życia oraz instytucje zrzeszające ludzi młodych.

Kolejnym działaniem w ramach realizacji LSR będzie wsparcie grup osób w niekorzystnej sytuacji, w tym kobiet, osób z niepełnosprawnościami i ich opiekunów, osób poszukujących zatrudnienia oraz migrantów. Według danych na dzień 31 grudnia 2020 roku na terenie miasta Bydgoszcz zamieszkiwało:

- 5 882 osoby poszukujące pracy, w tym 3 163 kobiet i 2 659 mężczyzn,
- 98 356 kobiet w wieku produkcyjnym,
- 54,6 tys. osób z niepełnosprawnościami (dane GUS z dnia 31.12.2021 r.),
- saldo migracji wewnętrznych wynosiło –1 701 osób.

2.2. Mapa obszaru objętego LSR

Źródło: Opracowanie MPU Bydgoszcz

2.3. Cechy obszaru

Obszary objęte LSR w latach 2014-2020 bez wątpienia zyskały na możliwości rewitalizacji oraz aktywizacji społecznej mieszkańców. Przeprowadzone obserwacje i ewaluacja wskazały na konieczność rozszerzenia obszaru LSR do administracyjnych granic Miasta Bydgoszcz. Bydgoszcz jest miastem na prawach powiatu z siedzibą wojewody, jednocześnie będąc ośrodkiem przemysłu, handlu i logistyki. Zgodnie ze wspólną dla Unii Europejskiej klasyfikacją jednostek terytorialnych do celów statystycznych, zwaną NUTS, Miasto Bydgoszcz hierarchicznie znajduje się poniżej NUTS 3, co zapewni realne wsparcie na terenie całego obszaru objętego LSR. Bydgoszcz jako miasto naturalnie jest jednorodnym terytorium, spójnym społecznie, gospodarczo i środowiskowo. Mieszkańców miasta charakteryzują wspólne tradycje, lokalna tożsamość, poczucie przynależności a także wspólne potrzeby i oczekiwania. Naturalnym jest, że działania realizowane w ramach LSR będą wdrażane na obszarze całego miasta i dla jego wszystkich mieszkańców.

Bydgoszcz posiada dogodne położenie geograficzne, leżąc na skrzyżowaniu szlaków komunikacyjnych: drogowych, kolejowych i wodnych. Zlokalizowana jest w dolinie rzeki Brdy, wzdłuż Kanału Bydgoskiego, od wschodu granicząc z Wisłą. Miasto otaczają duże kompleksy leśne Puszcza Bydgoska od południa i Bory Tucholskie od północy.

Elementem łączącym bydgoskie osiedla stanowiące obszar LSR jest konieczność rewitalizacji z degradowanej zabudowy i terenów zaniedbanych, zwłaszcza w śródmieściu i na obrzeżach miasta. Zidentyfikować można znaczną degradację substancji budynków, w tym mieszkalnych w reprezentacyjnej strefie śródmiejskiej.
Na obszarach objętych LSR układ przestrzenny terenów przeznaczonych do rekreacji jest nierównomierny oraz charakteryzuje się brakiem ciągłości. Znaczny potencjał, ale także, pomimo znacznych nakładów, widoczne są deficyty w zagospodarowaniu na cele rekreacyjno-wypoczynkowe pasma zlokalizowanego wzdłuż Kanału Bydgoskiego oraz Brdy i Wisły. Jednostki urbanistyczne położone na peryferiach są na ogół bardzo ubogie w przestrzenie użyteczności publicznej sprzyjającej integracji społecznej i aktywizacji środowiskowej. Układ terenów rekreacyjno-wypoczynkowych w Bydgoszczy nie tworzy spójnego systemu. W wielu rejonach miasta istnieje poważne niedoinwestowanie w tym zakresie. Zauważalne są także braki w skomunikowaniu istniejącej bazy obszarów i obiektów rekreacyjno-wypoczynkowych. Jednocześnie wspólna tożsamość kulturowa, historia (miasta poprzemysłowego) oraz tradycje i język (gwara bydgoska) są jednymi z najważniejszych czynników rozwoju społecznego i potencjałów integrującymi Bydgoszcz jako miasto.

Najważniejsze czynniki wpływające na spójność terytorialną i funkcjonalną obszaru LSR to:

- rozbudowana sieć układów komunikacyjnych;
- infrastruktura techniczna zapewniająca sprawne funkcjonowanie i rozwój poszczególnych osiedli;
- planistyczne i techniczne przygotowanie nowych inwestycji;
- urządzenie nowych centrów usługowych i terenów otwartych o zdefiniowanych i dedykowanych funkcjach;
- rewitalizacja zdegradowanej zabudowy i terenów zaniedbanych, zwłaszcza w śródmieściu i na obrzeżach.

O spójności terytorialnej obszarów administracyjnych objętych LSR stanowi bezpośrednie sąsiedztwo oraz sieć wzajemnych powiązań funkcjonalnych wynikająca z:

- funkcjonowania osób je zamieszkujących na terenie jednego miasta - Bydgoszczy, we wspólnej przestrzeni życiowej. Mieszkańcy poszczególnych osiedli korzystają z tych samych zasobów przestrzeni publicznej tj. sieć transportu; służba zdrowia; budynki użyteczności publicznej, instytucje publiczne, instytucje edukacyjne i kulturalne, centra rozrywkowe, parki oraz tereny zielone itp.
- wspólnoty społecznej opierającej się na historii, tradycji, języku, udziale w wydarzenia kulturalnych;
- deficytów społeczno-gospodarczych oraz przyrodniczo-kulturowych dotykających mieszkańców obszaru objętego LSR. Na wszystkich obszarach objętych LSR mamy do czynienia z problemem ubóstwa, bezrobocia, niepełnosprawności, bezradności w sprawach opiekuńczo-wychowawczych oraz zjawiskami patologii.

Rozdział III Partycypacyjny charakter LSR

3.1. Opis sposobu przygotowywania LSR

Mechanizm rozwoju lokalnego kierowanego przez społeczność (RLKS) wykorzystuje również na obszarach miast, założenia metody LEADER (określającej powiązania pomiędzy działaniami na rzecz rozwoju gospodarczego obszarów wiejskich), to jest:

- oddolność (szeroki udział społeczności lokalnej w tworzeniu i realizacji strategii),
- terytorialność (lokalna strategia rozwoju przygotowana dla danego, spójnego obszaru),
- zintegrowanie (łączenie różnych dziedzin gospodarki, współpraca różnych grup interesu),
- partnerstwo (lokalna grupa działania jako lokalne partnerstwo, w którym uczestniczą różne podmioty z sektora publicznego, społecznego i gospodarczego),
- innowacyjność (w skali lokalnej),
- decentralizacja zarządzania i finansowania,
- sieciowanie i współpraca (wymiana doświadczeń i rozpowszechnianie dobrych praktyk).

Tworzenie Lokalnej Strategii Rozwoju uwzględniającej wyżej wymienione założenia RLKS, przebiegało w sposób partycypacyjny. Dla zagwarantowania oddolności, partnerstwa oraz szerokiego udziału społeczności lokalnej w procesie tworzenia strategii, podjęto szereg działań umożliwiających partycypację mieszkańców, podmiotów gospodarczych, reprezentantów władz publicznych oraz przedstawicieli organizacji pozarządowych z obszaru miasta Bydgoszczy, będącego obszarem objętym LSR. Zastosowane metody i działania zostały poprzedzone analizą społeczności lokalnej z obszaru objętego LSR, tak aby poznać jej strukturę, potrzeby, interesariuszy i kluczowe grupy społeczne. Zadbano o reprezentatywność (w tym reprezentatywność sektorową) grup, ze szczególnym uwzględnieniem udziału osób z grup zdefiniowanych jako tych będących w niekorzystnej sytuacji.
Na podstawie dokonanej analizy LGD wskazała katalog możliwych do zastosowania metod partycypacyjnych oraz włączania na każdym etapie tworzenia diagnozy, a następnie konstruowania strategii, jej konsultacji, wdrażania, komunikowania założeń, aktualizacji oraz ewaluacji. Dokonano w tym zakresie również analizy pod kątem doboru kanałów komunikacji oraz metod diagnozowania społeczności i prowadzenia konsultacji. Zaplanowano zatem działania partycypacyjne zarówno w siedzibie LGD, na obszarze jednostek urbanistycznych Miasta Bydgoszczy oraz w formie zdalnej. Proces tworzenia diagnozy partycypacyjnej i opracowywania strategii opierał się na opracowanym planie włączenia społecznego wskazującym strony, narzędzia do zastosowania, obszar działań oraz kanały komunikacji.

Partycypacyjne tworzenie diagnozy i opracowywania strategii obejmowało następujące narzędzia:

- w zakresie badań własnych: wywiady indywidualne i zogniskowane wywiady grupowe z członkami LGD i przedstawicielami sektorów istotnych z punktu tworzenia i realizacji strategii (np. z przedsiębiorcami, reprezentantami NGO, osobami starszymi, rodzicami, młodzieżą, imigrantami czy osobami z niepełnosprawnościami), analizę dokumentów oraz spotkania zespołu roboczego.
- w zakresie pozostałych działań konsultacyjnych: partycypacyjne warsztaty dla mieszkańców i podmiotów realizowane na terenie Bydgoszczy, panele ekspertów oraz otwarte spotkanie konsultacyjne.

Przy opracowaniu strategii uwzględniono wyniki analiz własnych oraz prowadzonej ewaluacji ex-ante dotychczasowej LSR. Opracowanie strategii oparto na konsultacjach społecznych, przy maksymalizacji udziału mieszkańców oraz analizach przygotowanych przez zespół ekspercki. Proces partycypacyjnego tworzenia LSR obejmował okres od listopada 2022 r. do czerwca 2023 r. W ramach użytych narzędzi zaangażowanych było ponad 290 osób, których wkład umożliwił opracowanie strategii. Strategia nie została przygotowana przez podmiot zewnętrzny, dzięki czemu jej realizacja będzie w znaczącym stopniu angażowała społeczność lokalną, biorącą udział

w procesie tworzenia, której zależeć będzie na aktywnym udziale w zaplanowanych działaniach, monitorowaniu efektów i dokonywania niezbędnych aktualizacji.

3.2. Charakterystyka wykorzystania poszczególnych narzędzi partycypacyjnych

Plan włączenia społecznego obejmował następujące narzędzia:

1) Analiza dokumentów – 1 sztuka
   Celami prowadzonej analizy były z jednej strony przygotowanie do założonych metod partycypacyjnych pod kątem m.in. danych wejściowych do ujęcia pytań w wywiadach czy zagadnień na warsztatach, zaś z drugiej strony pozyskiwanie danych niezbędnych do opracowania założeń przedłożonych w strategii, koniecznych do skonfrontowania z opiniami interesariuszy oraz wiedzą ekspertów. Działania obejmowały opracowanie wniosków z realizacji dotychczasowej LSR, analizę dokumentów strategicznych obszaru LSR oraz wyższego rzędu, weryfikację danych ogólnodostępnych np. GUS, analizę badań dokonywanych przez jednostki badawcze z regionu, w tym np. uczelnie i uniwersytety.

2) Wywiady indywidualne (10 sztuk) i zogniskowane wywiady grupowe z członkami LGD i przedstawicielami sektorów istotnych z punktu tworzenia i realizacji strategii (8 sztuk)
   Zespół sporządzający LSR przeprowadził w formie stacjonarnej lub z wykorzystaniem środków komunikacji elektronicznej wywiady indywidualne oraz zogniskowane wywiady grupowe z członkami LGD, reprezentantami przedsiębiorców, instytucji publicznych oraz NGO, a także mieszkańcami Bydgoszczy, w tym przedstawicielami rodziców, osób starszych, osób z niepełnosprawnościami z obszaru LSR. Tematyka wywiadów obejmowała m.in. oczekiwania i potrzeby określonych grup pod kątem rozwoju lokalnego, innowacyjność, zmiany społeczno-demograficzne, możliwości działań innowacyjnych, włączenia cyfrowego, poszanowania środowiska, partnerstwo w realizacji LSR. Wnioski i wskazania z tak realizowanych konsultacji posłużyły do zagregowania danych na potrzeby diagnozy, jak również ujęcia celów i rezultatów ujętych w LSR.

3) Warsztaty partycypacyjne – 15 spotkań
   Warsztaty odbywały się w siedzibie LGD oraz na terenie Bydgoszczy, w różnego rodzaju instytucjach zaangażowanych w działania na rzecz społeczności lokalnej. Za prowadzenie odpowiadał moderator prowadzący warsztat. Warsztaty przebiegały zgodnie ze scenariuszem, który zakładał: etap definiowania potrzeb i problemów danej społeczności lokalnej, etap formułowania zasobów i potencjałów obszaru (w tym ich analiza) oraz etap ustalania celów, sposobów ich realizacji i identyfikacji grup docelowych, do których zaplanowane działania będą kierowane. Informacja o planowanych warsztatach upowszechniana była wielotorowo, zarówno za pośrednictwem bezpośrednich zaproszeń, strony internetowej, jak i rozmów telefonicznych oraz bezpośrednich z mieszkańcami i podmiotami funkcjonującymi na obszarze LSR, w tym Radami Osiedli. W celu zwiększenia efektywności procesu rekrutacji, zaangażowano podmioty mające wiedzę na temat funkcjonowania danego środowiska i cieszące się zaufaniem mieszkańców. Łącznie przeprowadzono 15 warsztatów, w których wzięło udział ponad 200 osób. W spotkaniach uczestniczyli przedstawiciele sektora społecznego, publicznego, gospodarczego oraz mieszkańcy, w tym grupy seniorów, uczniów szkół, środowiska rodziców, osób z niepełnosprawnościami. Podczas sześciogodzinnych spotkań partycypacyjnych wykorzystywano metodę warsztatową, która pozwoliła na wskazanie problemów i potencjałów poszczególnych obszarów Bydgoszczy i grup docelowych, w tym wyodrębnienie grup o szczególnych potrzebach, a także określenie celów i działań, które powinny zostać podjęte w strategii. Szczególną wartością dodaną działań dotyczą partnerstw i możliwości ich zawiązywania, gdyż uczestnikami warsztatów byli potencjalni partnerzy zarówno wśród członków LGD jak i wśród podmiotów, których zbieżne działania w przyszłości powinny pozwolić na korelację działań, w tym wpisujących się w strategię. Na etapie realizacji strategii planuje się cykliczne otwarte spotkania podsumowujące efekty wdrażania LSR i mające zbierać wnioski

społeczności lokalnej, które pozwolą wykorzystać potencjał wypracowany w trakcie warsztatów, aby utrzymać zaangażowanie lokalnej społeczności na etapie wdrażania LSR.

4) Otwarte spotkanie konsultacyjne – 1 spotkanie
Zorganizowano jedno spotkanie podsumowujące proces opracowywania LSR. Za prowadzenie odpowiadał moderator prowadzący spotkanie. Spotkanie obejmowało pracę w formie procesu grupowego otwartego takimi metodami jak np. Open Space, gdzie moderator ukierunkowywał dyskusję, ale dobór tematów i wniosków dobierany był swobodnie przez osoby z sali. W spotkaniu wzięli udział członkowie LGD, reprezentanci podmiotów z Bydgoszcz oraz mieszkańcy. Dane uzyskane podczas spotkania posłużyły do opracowania finalnych wniosków w ramach opracowywania strategii i konfrontacji z panelem ekspertów.

5) Panele ekspertów – 8 paneli
Panele ekspertów organizowano na etapie przygotowywania założeń strategii, opracowywania diagnozy i analizy potrzeb oraz na etapie podsumowania działań konsultacyjnych. Panel ekspertów został dobranych z osób kompetentnych w danej dziedzinie (np. rynek pracy, gospodarka, wykluczenie społeczne, działania równościowe, wsparcie osób potrzebujących wsparcia w codziennym funkcjonowaniu) oraz członków LGD oraz organów LGD. Działanie ekspertów obejmowało przygotowanie i przedyskutowanie dokonanych analiz danych zastanych pod kątem diagnozy, wyników wywiadów i spotkań konsultacyjnych. Łącznie zorganizowano osiem paneli eksperckich w trakcie których, na podstawie zgromadzonych materiałów określono potrzeby i problemy obszaru, definiowano cele i wskaźniki planowanych działań, omówiono postulowane zasady wyboru operacji i ustalania kryteriów wyboru projektów oraz opracowano zasady dokonywania aktualizacji LSTR a także jej monitorowania i ewaluacji. Panele ekspertów realizowano na każdym etapie opracowywania LSR. Panel podsumowujący dokonał analizy wniosków z konsultacji i spotkań, co doprowadziło do przedstawienia rekomendacji zespołowi sporządzającemu LSR. W panelach wzięło udział łącznie 25 osób.

3.3. Najważniejsze wnioski płynące z analizy postulatów wskazanych przez mieszkańców

Wnioski wyciągnięte w procesie partycypacyjnego tworzenia LSR, uwzględnione zostały w poszczególnych częściach dokumentu, przede wszystkim w analizie potrzeb i potencjału. Najcenniejsze opinie i sugestie mieszkańców w zakresie kierunków interwencji wskazanych w dokumencie, które otrzymano to:

- Niewystarczające wsparcie rodziców samotnych, przede wszystkim kobiet i rodziców dzieci z niepełnosprawnością, jest przyczyną braku aktywności prowadzącą do bierności zawodowej, wykluczenia społecznego tej grupy i uzależnienia od instytucji pomocowych.
- W niskim stopniu realizowana jest oferta zajęć dla osób dorosłych z możliwością „zaopiekowania" się osobami zależnymi w ich trakcie. W tym zakresie istnieje też konieczność prowadzenia działań uświadamiających równość płci w zakresie pełnienia ról opiekuńczych.
- Starzejące się społeczeństwo i rosnący potencjał dla nowego rynku nazywanego silver economy, powoduje konieczność dostosowania oferty przekrojowego świadczenia usług i animacji czasu wolnego do potrzeb tej grupy.
- Niezbędne jest odblokowanie potencjału szkół w zakresie korzystania z bazy wiedzy, kompetencji i infrastruktury, która zwiększy szanse na integracje lokalnej społeczności, wyrównanie szans, kwestie równości szans i płci.
- Istnieje konieczność poszerzenia katalogu możliwości bezpłatnego udziału dzieci i młodzieży w zajęciach pozaszkolnych, które pozwalałyby integrować i rozwijać umiejętności komunikacyjne, oferować wsparcie również w sferze psychologicznej, przeciwdziałać wykluczeniu i uzależnieniom behawioralnym.
- Konieczne jest prowadzenie działań mających na celu włączenie społeczne imigrantów zarówno w sferze komunikacyjnej (językowej) jak i oferty edukacyjnej i animacyjnej.

- Wysokość dofinansowań powinna być zwiększona, tak by można było finansować rosnące koszty realizacji wsparcia w ramach projektów oraz realizować je w dłuższym wymiarze, zaś kryteria oceny wniosków powinny premiować działania nowatorskie, kompleksowo rozwiązujące zdiagnozowane problemy, a także realizowane w formule partnerskiej łączącej różne doświadczenia, w również te spoza Bydgoszczy.

Wnioski i postulaty mieszkańców wynikające z procesu konsultacji, które nie zostały uwzględnione w Strategii:

- Zapewnienie dostępu do bezpłatnych świadczeń zdrowotnych i terapii psychologicznej – postulat nieuwzględniony z uwagi na brak możliwości realizacji w ramach wsparcia w LSR usług zdrowotnych, które zapewniane są ze środków publicznych (NFZ), w ramach projektów grantowych można realizować zajęcia prozdrowotne lub niezbędne wsparcie psychologiczne.
- Wsparcie finansowe dla ubogich mieszkańców miasta, dopłaty do zajęć dodatkowych – wniosek nieuwzględniony z uwagi na brak realizacji wsparcia finansowego dla mieszkańców, wsparcie w ramach LSR może dotyczyć realizacji zajęć dla grup odbiorców, a nie wypłaty świadczeń – zadanie MOPS itp.
- Zapewnienie bezpłatnego dostępu do infrastruktury sportowo-rekreacyjnej np. basenów dla każdego mieszkania miasta– realizacja postulatu jest możliwa przez zarządców infrastruktury, w ramach środków LSR można zorganizować bezpłatne zajęcia na obiektach opłacając wejście uczestników z grup docelowych.
- Realizacja wsparcia o charakterze zawodowym, finansowanie szkoleń, kursów, studiów podyplomowych i przekazywanie środków na rozwój działalności gospodarczej – z uwagi na demarkację środków w ramach programu regionalnego FEDKP nie przewiduje się takiego wsparcia w ramach instrumentu RLKS.
- Zorganizowanie stałych usług opiekuńczych w miejscu zamieszkania dla osób niepełnosprawnych i starszych – wsparcie możliwe w ramach innych niż RLKS działań w ramach FEDKP lub środków publicznych (MOPS).
- Inwestycje w dostępną dla różnych grup społecznych (w tym osób z niepełnosprawnościami) infrastrukturę o charakterze ogólnomiejską np. toalety publiczne, podjazdy, skwery z miejscami do wypoczynku – w zakresie LSR nie przewiduje się finansowania wsparcia o charakterze inwestycji infrastrukturalnych.

Powyższe kwestie są niewątpliwie istotne z punktu widzenia miasta Bydgoszczy, ale ich wdrożenie nie leży w zakresie możliwości działania LGD w ramach realizacji LSR.

3.4. Opis procesu przygotowania LSR

Kluczowe etapy opracowywania LSR	Partycypacyjne metody konsultacji	Opis podjętych działań
Diagnoza i analiza potrzeb	Wywiady indywidualne, wywiady grupowe, warsztaty partycypacyjne, panele eksperckie	W ramach diagnozy i analizy potrzeb zebrano informacje poprzez zastosowanie wielu metod partycypacyjnych stosowanych wielotorowo i jednocześnie. Dzięki temu uwzględniono zdanie wszystkich sektorów partnerstwa LGD, a także mieszkańców obszarów i grup wymagających szczególnego wsparcia. W pierwszej kolejności przeprowadzono spotkania ekspertów, na których dyskutowano scenariusze badań oraz warsztatów, w następnej kolejności realizowano warsztaty partycypacyjne. Jednocześnie eksperci realizowali badania własne, a zespół sporządzający LSR przeprowadzał wywiady.
Określanie celów i wskaźników w odniesieniu do	Wywiady indywidualne, wywiady grupowe, warsztaty partycypacyjne, spotkanie otwarte, panele eksperckie	Na tym etapie przygotowania strategii przeprowadzono konsultacje wielotorowe i za pośrednictwem zróżnicowanych metod. Realizowano wywiady, warsztaty partycypacyjne, spotkanie otwarte. Panel ekspercki dokonywał także analizy

opracowania LSR oraz opracowanie planu działania		wniosków społeczności lokalnej i dokonywał rekomendacji dla uwzględnienia lub odrzucenia.
Opracowanie zasad wyboru operacji i ustalania kryteriów wyboru	Wywiady indywidualne, wywiady grupowe, warsztaty partycypacyjne, spotkanie otwarte, panele eksperckie	W ramach opracowania zasad wyboru operacji i ustalania kryteriów wyboru, gromadzono opinie w trakcie wywiadów, warsztatów partycypacyjnych, spotkania otwartego oraz panelów eksperckich, w trakcie których dyskutowano propozycje i kształt procedur i kryteriów wyboru operacji, które przekazano zespołowi sporządzającemu LSR.
Opracowanie zasad monitorowania i ewaluacji	Wywiady indywidualne, wywiady grupowe, warsztaty partycypacyjne, spotkanie otwarte, panele eksperckie	Kwestie związane z zasadami monitoringu i ewaluacji konsultowano za pośrednictwem wywiadów, warsztatów partycypacyjnych, spotkania otwartego oraz panelów eksperckich celem przedłożenia zespołowi sporządzającemu LSR.
Przygotowanie planu komunikacji	Wywiady indywidualne, wywiady grupowe, warsztaty partycypacyjne, spotkanie otwarte, , panele eksperckie	Plan komunikacji przygotowano w oparciu o wnioski z wywiadów, postulaty zgłaszane w trakcie warsztatów partycypacyjnych i paneli eksperckich biorąc pod uwagę Standard minimum do planu komunikacji z lokalną społecznością dla Województwa Kujawsko-Pomorskiego. Opracowaną przez zespół sporządzający LSR wersję poddano dyskusji na otwartym spotkaniu konsultacyjnym

3.5. Metody angażowania społeczności lokalnej w proces aktualizacji i realizacji strategii:

Partycypacyjny charakter Lokalnej Strategii Rozwoju zostanie zachowany na etapie jej wdrażania, aktualizacji dokumentu i jego komunikowania. Zgodnie z założenia LSR interesariusze i zaangażowane podmioty mają dzielić się informacjami, wiedzą, doświadczeniem, celami, zadaniami i zasobami oraz tworzyć partnerstwa, co pozwoli na każdym etapie korzystać z zaplanowanych w strategii działań, realizować cele i przedsięwzięcia, a także dokonywać właściwego procesu oceny realizacji strategii. Kanały komunikacji zostaną każdorazowo dostosowane do planowanych odbiorców, a terminy i forma spotkań do ich możliwej dostępności np. godziny popołudniowe dla rodziców, możliwość transmisji on-line, spotkania bezpośrednie, ogłoszenia w mediach samorządowych. Planowane są działania mające na celu rozszerzenie współpracy z interesariuszami typu szkoły, filie bibliotek, Rady Osiedli, które dotychczas w mniejszym stopniu włączały się w proces wdrażania LSR, tak aby korzystać z ich doświadczeń w działaniach na rzecz społeczności lokalnej, które mogą zostać wykorzystane podczas realizacji działań przez LGD.

W procesie wdrażania LSR uwzględniono następujące formy włączania przedstawicieli istotnych sektorów obszaru:

I. Na etapie realizacji strategii: wdrażanie form wspierania słabszych członków społeczności lokalnej poprzez analizę sytuacji lokalnej, identyfikację i rozwój potencjalnych projektów oraz stymulowanie interesariuszy za pośrednictwem:
   - spotkań partycypacyjnych i informacyjno-promocyjnych dla społeczności lokalnej,
   - warsztatów szkoleniowych dla wnioskodawców mających na celu wzrost jakości wniosków o przyznanie wsparcia,
   - spotkań animacyjnych, zmierzających do zwiększenia liczby inicjatyw realizowanych przez społeczności lokalne.

II. Na poziomie oceny wybranych elementów działania LGD w tym odbioru społecznego – w tym zakresie przewiduje się prowadzenie monitoringu i ewaluacji on-going (elementy szerzej opisane w rozdziale

dotyczącym ewaluacji). Prowadzenie działań monitorujących i ewaluacyjnych przewiduje włączenie społeczności lokalnej w proces oceny, jak również rekomendowania wniosków.

III. Na poziomie aktualizacji strategii oraz zmian lokalnych kryteriów wyboru: w trakcie średniookresowych przeglądów LSR, wezmą udział (prócz członków LGD i Biura oraz organów statutowych LGD), mieszkańcy obszaru LGD oraz beneficjenci działań przewidzianych w LSR.

Szczegóły, w tym planowane formy partycypacji szczegółowo opisano w Planie komunikacji, gdzie wskazano zakres planowanych działań, odbiorców oraz spodziewane efekty. Zarząd LGD za pośrednictwem Biura LGD corocznie dokonywać będzie ewaluacji działań komunikacyjnych, aby osiągać pożądane efekty, docierać do odbiorców ze skutecznym komunikatem i odbierać informację zwrotną w zakresie działań LGD.

Partycypacyjny charakter Lokalnej Strategii Rozwoju został zachowany zarówno na etapie tworzenia LSR jak i zostanie zachowany na etapie jej wdrażania i aktualizacji. Przeprowadzony we wskazany sposób proces tworzenia LSR objął szerokie zastosowanie metod partycypacyjnych na każdym etapie tworzenia LSR, przestrzegając zasad horyzontalnych polityk Unii Europejskiej.

Rozdział IV Analiza potrzeb i potencjału LSR

4.1. Analiza potrzeb rozwojowych i potencjałów obszaru wdrażania LSR

Prezentowana diagnoza ma charakter partycypacyjny i opiera się zarówno na zgromadzonych danych wtórnych (badania desk research), badaniach własnych, realizowanych za pomocą wywiadów indywidualnych i grupowych oraz warsztatów partycypacyjnych przeprowadzonych z przedstawicielami, władz publicznych sektora gospodarczego społecznego w tym mieszkańców (z uwzględnieniem osób w niekorzystnej sytuacji). Poszczególne części opracowania definiują zakres merytoryczny diagnozowanego zagadnienia, przytaczają statystyki, których celem jest wskazanie potencjału obszaru i jego głównych problemów, a także uwzględniają wyniki prowadzonych konsultacji społecznych (wyniki ankiet, wywiadów, paneli eksperckich) i warsztatów partycypacyjnych.

1. Demografia

W 2020 roku liczba mieszkańców Bydgoszczy wyniosła 339 068osób (158 754M i 180 314K) tym samym miasto zajęło 8 pozycję pod względem liczby ludności zarówno wśród wszystkich miast w kraju jak i wśród miast na prawach powiatu. Jest jednocześnie największym miastem województwa kujawsko-pomorskiego. W 2020 roku udział mieszkańców Bydgoszczy w ludności województwa wyniósł 16,7%. W bydgoskiej strukturze mieszkańców według płci w 2020 r. przeważały kobiety (53%) w stosunku do mężczyzn (47%) , co jest typowe dla krajów rozwiniętych, m.in. z powodu dłuższego przeciętnego trwania życia kobiet niż mężczyzn. Współczynnik feminizacji, na przestrzeni ostatnich 10 lat, nieznacznie zmalał i osiągnął prawie 113 kobiet na 100 mężczyzn. Dzieci i młodzież w wieku 6-24 lat stanowią 56 058 osób, zaś osoby 60+ stanowią 99 453 osoby. Dwie wcześniej wspomniane grupy mają istotne znaczenie dla prowadzonej diagnozy. Na przestrzeni ostatniego dziesięciolecia w Bydgoszczy wyraźnie zwiększyła się liczba ludności powyżej 65-tego roku. Szczególnie dotyczy to kobiet w grupie wieku 85 lat i więcej.

Wg danych na dzień 31 grudnia 2020 roku mieszkańców Bydgoszczy w wieku:

- przedprodukcyjnym było 53 433 osób, co stanowiło 15,8% mieszkańców miasta,
- produkcyjnym było 197 086 osób, co stanowiło 58,1% mieszkańców miasta,
- poprodukcyjnym było 88 549 osób, co stanowiło 26,1% mieszkańców miasta.

Poniższa tabela prezentuje liczbę mieszkańców Bydgoszczy w poszczególnych grupach wiekowych ze szczególnym uwzględnieniem dzieci i młodzież uczącej się w wieku od 6 do 24 lat a także osób 60+ z obszaru objętego Lokalną Strategią Rozwoju.

Tabela 3 Ludności Bydgoszczy według grup wiekowych – stan w dniu 31 grudnia 2020 r.

0-5	6-24	25-29	30-34	35-39	40-44	45-49	50-54	55-59	60-64	65-69	70 i więcej
18 153	56 058	21 215	25 275	29 468	27 158	23 507	19 282	19 499	24 366	25 040	50 047

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS i Danych Urzędu Miasta Bydgoszczy

W mieście Bydgoszcz od lat utrzymuje się tendencja przeważającej liczby wymeldowań (3 630) do innych gmin nad zameldowaniami (1 875). W ostatecznym rozrachunku zjawisko to przekłada się na ujemne saldo migracji ogółem (- 1701), które utrzymuje się nieprzerwanie od 2000 roku. W 2020 roku z każdego tysiąca mieszkańców ubyło prawie pięć osób. Na wielkość salda migracji wewnętrznych istotny wpływ wywarło wyprowadzanie się mieszkańców Bydgoszczy do gmin ościennych bezpośrednio sąsiadujących z miastem. We wszystkich dziewięciu gminach bezpośrednio graniczących z miastem odnotowano dodatnie saldo migracji wewnętrznych. Wzrastająca w sąsiadujących gminach liczba ludności wskazuje na utrzymujące się zjawisko suburbanizacji.

Tabela 4 Sytuacja w Bydgoszczy w zakresie ruchu migracyjnego w latach 2016 – 2020

Wyszczególnienie	2016	2017	2018	2019	2020
Migracje wewnętrzne					
zameldowanie	2 226	2 234	2 644	2 839	1 875
wymeldowanie	3 082	3 163	3 753	3 919	3 630
Migracje zewnętrzne					
zameldowania z zagranicy	110	111	126	171	98
wymeldowania za granicy	65	71	73	77	44
Saldo migracji					
ogółem	-811	- 889	- 1 056	-986	- 1 701
wewnętrznych	-856	-929	- 1 109	- 1 080	- 1 755
zagranicznych	45	40	53	94	54
ogółem na 1 000 ludności	-2,3	-2,5	- 3,0	-2,8	-4,9

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS

Podstawowy potencjał demograficzny Miasta maleje i tendencja ta najprawdopodobniej się utrzyma. Podobnie postępuje proces starzenia się populacji. Szansa należy upatrywać w zatrzymaniu migracji i negatywnej selekcji potencjału społecznego. W strukturze mieszkańców Bydgoszczy według ekonomicznych grup wieku, podobnie jak w kraju, przeważała ludność w wieku produkcyjnym. Jednocześnie systematycznie wzrastał odsetek ludności w wieku poprodukcyjnym.

2. Charakterystyka gospodarki/przedsiębiorczości

Bydgoszcz jest ośrodkiem o największym potencjale gospodarczym w regionie kujawsko-pomorskim. Występuje tu silna struktura społeczno-gospodarcza wynikająca z dostępu do pracowników, infrastruktury społecznej i komunikacyjnej, zróżnicowanej oferty uczelni wyższych. Nie brakuje też możliwości pracy i kooperacji z lokalnymi firmami, wśród których dominuje sektor MŚP skoncentrowany na handlu i usługach. Podmioty Ekonomii Społecznej (PES) oraz osoby chcące rozpocząć działalność gospodarczą mają tu sprzyjające otoczenie do realizacji swoich działań. Stosunkowo silna reprezentacja Instytucji Otoczenia Biznesu daje im stały dostęp do usług wspierających rozwój biznesu, w tym do informacji gospodarczej o potencjalnych kooperantach. Zakres działalności PES jest jednak wciąż mały. Niewielki udział w ich funkcjonowaniu ma na razie działalność gospodarcza i rynkowe powiązania z lokalnymi firmami. Z kolei przedsiębiorczość mieszkańców wykazuje niską trwałość podjętych działań. W Bydgoszczy zauważany jest brak systemowych rozwiązań wspierających animację przedsięwzięć biznesowych podmiotów ekonomii społecznej i aktywizację rynkową mieszkańców o niewystarczających kwalifikacjach.

Najważniejsze branże przemysłu i usług

Bydgoszcz stanowi główny ośrodek gospodarczy regionu kujawsko-pomorskiego. W 2020 r. działały tu 44 593 podmioty gospodarki narodowej wpisane do rejestru REGON. Wśród bydgoskich podmiotów gospodarczych 42 870 stanowiły zatrudniające od 0-9 pracowników, 1 336 - od 10-49 pracowników, 323 – od 50-249 pracowników oraz 64 - zatrudniające 250 pracowników i więcej. Sektor prywatny obejmował tu 43 094 podmiotów, wśród których dominowała działalność w dziedzinie handlu i usług. Ze względu na rodzaj działalność (klasyfikacja PKD 2007) dominują podmioty sklasyfikowane w następujących sekcjach:

Tabela 5 Liczba podmiotów w branżach dominujących w Bydgoszczy wg klasyfikacji PKD (stan na 2020 r.)

Sekcja	Branża	Liczba podmiotów
Sekcja C	przetwórstwo przemysłowe	3 434
Sekcja F	budownictwo	4 735
Sekcja G	handel hurtowy i detaliczny, naprawa pojazdów samochodowych	9 375

Sekcja M	działalność profesjonalna, naukowa i techniczna, w tym obsługa prawna, rachunkowo-księgowa, doradztwo podatkowe i związane z zarządzaniem, badania i analizy techniczne, reklama	4 891
Sekcja Q	opieka zdrowotna i pomoc społeczna	4 010

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS

Kondycja przedsiębiorstw. Bariery i potrzeby rozwojowe.

Aby określić czynniki rozwoju przedsiębiorstw przeprowadzono konsultacje społeczne, badania ankietowe oraz wywiady indywidualne. Wynika z nich, że dla wzrostu dynamiki swojego rozwoju przedsiębiorcy wskazują na konieczność rozwoju miasta Bydgoszczy, zwłaszcza w ujęciu metropolitarnym z wykorzystaniem potencjału ośrodków sąsiadujących. Jedną z identyfikowanych luk rozwojowych Bydgoszczy jest niewystarczająca liczba rozwiniętych wydarzeń targowych o charakterze branżowym. Wskazywana była również niewystarczająca promocja obszaru BiT w kraju i zagranicą. Badani przedsiębiorcy planują rozwój działalności (wzrost zamówień, rozszerzenie rynku zbytu, rozszerzenie asortymentu i portfela usług), a w związku z tym również wzrost zatrudnienia – zarówno w perspektywie jednego roku, jak i trzech lat. W związku z rozwojem firmy dostrzegają niedobory kapitału ludzkiego a rynek pracy (sektor IT, BPO) boryka się z problemem odpływu wysoko wykwalifikowanych pracowników do większych aglomeracji). W rekrutacji nowych pracowników firmy zwracają uwagę na doświadczenie zawodowe, komunikatywność, znajomość języków obcych, chęć rozwoju osobistego. Profil planowanych stanowisk pracy często pozwala na zaangażowanie osób z wykształceniem średnim (np. handlowiec, kurier, doradca techniczny). Miejsce zamieszkania potencjalnego pracownika nie ma wpływu na decyzję pracodawcy o podjęciu współpracy. Firmy rzadko korzystają w prowadzonej rekrutacji z instytucji „polecenia". Tylko część badanych, do tego sporadycznie, nawiązuje współpracę z profesjonalnymi instytucjami rynku pośrednictwa pracy. Istnieje na rynku duża oferta kursów i szkoleń niedostosowanych do potrzeb artykułowanych przez pracodawców. Przedsiębiorcy nie mają wpływu na zakres merytoryczny i organizacyjny tej oferty. Jakość prowadzonych kursów i szkoleń jest często niewystarczająca, a umiejętności pozyskane przez uczestników nie odpowiadają kompetencjom poszukiwanym przez pracodawców na rynku pracy. Ścieżka wsparcia dotacyjnego osób bezrobotnych przebiega w taki sposób, że ostateczny pracodawca ma niewielki wpływ na tematykę i rodzaj szkoleń, jakim poddawany jest kandydat na pracownika. Pracodawcy postulują zmianę kolejności interwencji. Najpierw zapoznanie kandydata z miejscem pracy, następnie praktyka/staż, a dopiero na podstawie rezultatów takiej próby propozycja podniesienia kwalifikacji w postaci szkolenia zawodowego (pozwalającego na zdobycie pożądanych na rynku pracy kompetencji, poświadczonych certyfikatami i uprawnieniami). Uczestnicy konsultacji społecznych wskazywali na niewykorzystany potencjał osób 50+ i osób młodych, w tym powracających z emigracji. Pracodawcy sugerują, że chętnie zatrudnią osoby starsze, ale te w zasadzie nie zgłaszają się na ogłoszenia o poszukiwaniu pracowników. Pokutujące stereotypy prowadzą do „niespotykania" się tych ofert. Niski poziom postaw przedsiębiorczych wśród mieszkańców diagnozują również mieszkańcy niebędący pracodawcami. Osoby, które planują podjęcie działalności gospodarczej oczekują, poza oczywistym wsparciem prawno-księgowym, również mentoringu doświadczonych doradców, wskazywania dobrych praktyk, pomocy w poszukiwaniu nowych obszarów działalności i animacji kontaktów biznesowych z większymi pracodawcami, dla których mogliby świadczyć usługi bądź wytwarzać produkty. Takie podejście znacząco zwiększyłoby trwałość nowopowstałych firm. Mieszkańcy Bydgoszczy są zainteresowani założeniem własnego biznesu, ale mają świadomość, że ich wiedza i umiejętności w tym zakresie są niewystarczające. Odstrasza ich też brak wystarczających środków finansowych.

W obszarze gospodarczym zidentyfikowano kilka podstawowych problemów, które negatywnie wpływają na rozwój przedsiębiorstw i ich aktywność biznesowo-społeczną, a co za tym idzie mają niekorzystny wpływ na powstawanie nowych miejsc pracy i integrację pracodawców ze społecznym otoczeniem prowadzenia działalności i brak współpracy z podmiotami ekonomii społecznej (PES). Są to:

- niewystarczające kwalifikacje pracowników,

- niewystarczający poziom postaw przedsiębiorczych,
- niewystarczający udział podmiotów ekonomii społecznej w gospodarce lokalnej,
- niewystarczający poziom współpracy organizacji pozarządowych, w tym podmiotów ekonomii społecznej z przedsiębiorcami,
- duże uzależnienie tempa rozwoju sektora gospodarczego w Bydgoszczy od dostępności funduszy unijnych (w szczególności dot. MŚP).

3. Rynek pracy

Według danych z Powiatowego Urzędu Pracy (PUP Bydgoszcz), od 2016 r. do 2019 r. obserwowaliśmy systematyczny spadek rejestrowanego poziomu bezrobocia na terenie miasta Bydgoszczy jednak wzrost bezrobocia nastąpił w roku 2020. Aktualnie poziom ten jest istotnie niższy, niż wskaźnik dla całego województwa.

Tabela 6 Wskaźnik poziomu bezrobocia w latach 2016-2020 na terenie Bydgoszczy

Rok	Liczba osób	Stopa bezrobocia
2020	5 822	3,5
2019	4 773	2.8
2018	5 982	3.6
2017	6 560	3.9
2016	8 012	4.8

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych PUP Bydgoszcz oraz GUS

W latach 2016-2020 na terenie miasta Bydgoszczy obserwujemy utrzymującą się niewielką przewagę kobiet (stanowią one ponad 50% w grupie osób bezrobotnych zarejestrowanych w PUP Bydgoszcz). W omawianych latach utrzymywała się tendencja spadkowa osób bezrobotnych w wieku do 25 r.ż., jednak w roku 2020 nastąpił wzrost młodych osób bezrobotnych, przyczyny upatruje się w pandemii COVID-19 (2016 r.-7,29%., 2017 r.-7,48%., 2018 r.-7,76%., 2019 r.-6,89%, 2020 r.-7,39%) Pomimo wspomnianej tendencji spadkowej mamy do czynienia z relatywnie wysokim poziomem bezrobocia w tej grupie wiekowej, co pośrednio potwierdza zasadność podjęcia działań wspierających i aktywizacyjnych skierowanych do tej grupy. Warto podkreślić, że wg danych GUS udział osób bezrobotnych w wieku do 34 lat wyniósł łącznie 25,35% wszystkich osób bezrobotnych zarejestrowanych w PUP Bydgoszcz w 2020 roku. Spadek nastąpił również w przypadku osób rejestrowanych jako bezrobotne maksymalnie 12 miesięcy od dnia ukończenia nauki (odpowiednio: 2,29% w 2018 r.; 2,62% w 2019 r.; 2,27% w 2020 r.). Podobnie w przypadku poziomu bezrobocia kobiet, które nie podejmują zatrudnienia po urodzenia dziecka. W latach 2018-2020 obserwuje się wzrost udziału tej grupy w ogólnej liczbie osób bezrobotnych (odpowiednio: 19,96% w 2018 r.; 17,91% w 2019 r.; 15,49% w 2020 r.). Podobnie korzystną tendencję w Bydgoszczy obserwujemy w przypadku osób bezrobotnych powyżej 50 roku życia. Na koniec 2020 roku stanowili oni 28,55% (w latach poprzednich odpowiednio: 29,22% – 2018 r.; 28,55% - 2019 r.). Wśród osób bezrobotnych zarejestrowanych w PUP Bydgoszcz przeważającą grupę stanowią osoby z wykształceniem niższym niż średnie (26,29% w 2019 r., 25,75% w 2020 r.). W latach 2018-2020 nieznacznie spadła również liczba osób bezrobotnych samotnych wychowujących samotnie dziecko do 18 roku życia. Na uwagę zasługuje również spadający udział osób bezrobotnych niepełnosprawnych na terenie Bydgoszczy. Według danych na koniec 2020 roku stanowią oni blisko 6,36% wszystkich osób bezrobotnych (w poprzednich latach odpowiednio: 2017 r. - 8,22%; 2018 r. – 7,54%; 2019 r. – 8,46%).Warto przy tym podkreślić, że odsetek osób bezrobotnych niepełnosprawnych oraz osób bezrobotnych powyżej 50 roku życia jest wyższy, niż średnie wskaźniki w tym zakresie dla całego województwa.

Działania na rzecz promocji zatrudnienia i aktywizacji zawodowej osób pozostających bez pracy, mieszkających na terenie LSR

Do najważniejszych działań w zakresie wsparcia rynku pracy realizowanych na terenie Bydgoszczy należą przede wszystkim:

- pośrednictwo pracy (realizowane przez instytucje publiczne oraz podmioty prywatne: m.in. agencje zatrudnienia, OHP, akademickie Biura karier). Na koniec 2020 roku na terenie aktywnie działało 13 prywatnych agencji zatrudnienia.
- organizacja spotkań grupowych, giełd pracy itp. (najczęściej realizowane z inicjatywy PUP Bydgoszcz, uczelni wyższych i placówek kształcenia);
- organizowanie subsydiowanych miejsc zatrudnienia (PUP Bydgoszcz);
- udzielanie wsparcia finansowego (m.in. zwrot kosztów dojazdu lub zakwaterowania osobom bezrobotnym);
- prowadzenie Warsztatów Terapii Zajęciowej;
- tworzenie i realizację współpracy o charakterze międzysektorowym (np. współpracę z Partnerami Bydgoskiego Klastra Przemysłowego.

Analizując działania prozatrudnieniowe należy także wspomnieć o istniejącej współpracy instytucji zaangażowanych w rynek pracy:

- współpraca z MOPS w procesie wzmacniania postaw gotowości do podjęcia pracy, wśród podopiecznych MOPS oraz organizacji prac społecznie użytecznych dla osób bezrobotnych bez prawa do zasiłku, podopiecznych MOPS,
- współpraca z Centrum Integracji Społecznej,
- współpraca z Klubem Integracji Społecznej WIATRAK w zapewnieniu kompleksowej obsługi osób bezrobotnych mieszkańców Fordonu.

Zarówno poszczególne spotkania konsultacyjne, jak również analiza danych zastanych były podstawą do określenia elementów w ramach analizy SWOT. W analizie uwzględniono przede wszystkimi te elementy, które mają charakter wspólny dla miasta Bydgoszczy.
Poniżej przedstawiono wybrane wyniki z przeprowadzonych badań ilościowych i jakościowych.

a) Badani biorący udział w spotkaniach fokusowych, jak również uczestniczący w konsultacjach wielokrotnie wskazywali na istnienie znaczącej rozbieżności, pomiędzy możliwościami (stanem psychofizycznym) osób 50+, ich kompetencjami i kwalifikacjami a oczekiwaniami pracodawców z lokalnego rynku pracy. Tworzy to sytuację, w której tendencje na lokalnym rynku pracy stopniowo ograniczają zakres przydatności zawodowej osób z grup 50+ (zarówno pracujących, jak również bezrobotnych).
b) Często wskazywanym czynnikiem ograniczającym perspektywy zatrudnienia na terenie objętym LSR była zdaniem respondentów niewielka liczba firm zlokalizowana na terenie Bydgoszczy.
c) Charakterystyka społeczno-demograficzna grupy o najbardziej niekorzystnej sytuacji na rynku pracy na terenie objętym LSR. W opinii respondentów trudności w znalezieniu pracy dotyczą częściej kobiet, osób w wieku starszym (powyżej 50 roku życia), dysponujących niewielkim doświadczeniem zawodowym (do 1 roku) oraz niskim poziomem wykształcenia (podstawowe). Wyniki te należy uznać za w pełni spójne z danymi statystycznymi publikowanymi m.in. przez PUP Bydgoszcz. Potwierdza to zasadność uznania osób należących do tych grup, jako szczególnie wymagających wsparcia w zakresie działań aktywizacyjnych, kształtowania postaw przedsiębiorczych i innych działań prorozwojowych mających przełożenie na wzrost ich atrakcyjności na lokalnym i regionalnym rynku pracy.
d) W ramach przeprowadzonych badań jakościowych (FGI, IDI) oraz ilościowych zweryfikowano czynniki, które w opinii osób badanych istotnie wpływają na ograniczenie możliwości znalezienia pracy przez osoby mieszkające na terenie objętym LSR. Respondenci wskazali najczęściej na brak odpowiedniego doświadczenia zawodowego, wykształcenia, brak znajomości oczekiwań ze strony pracodawców oraz wiek 50+. Nieco rzadziej podnoszono kwestie niewielkiej liczby firm oferujących pracę, zlokalizowanych w niewielkiej odległości od miejsca zamieszkania, brak umiejętności społecznych, interpersonalnych i

autoprezentacyjnych, niewystarczający poziom umiejętności w poszukiwaniu pracy. Dane te w znacznej mierze są spójne z wynikami przeprowadzonych wywiadów grupowych i indywidualnych oraz informacjami zebranymi w trakcie spotkań konsultacyjnych. Ich uczestnicy wskazywali również na grupę osób 50+, jako kluczową w budowaniu efektywnego i zrównoważonego rynku pracy. Badani przedstawiciele agencji zatrudnienia oraz OHP wielokrotnie wskazywali również na element niedostatecznego przygotowania osób poszukujących pracy w obszarze kompetencji miękkich, autoprezentacyjnych oraz aktywnego poszukiwania pracy. W ich opinii, znacząco wpływa to na trudności w znalezieniu zatrudnienia. Wskazany przez respondentów brak odpowiedniego wykształcenia można również potraktować jako przejaw braku efektywnych działań w zakresie poradnictwa zawodowego (na ten element wskazywała również większość osób uczestniczących w badaniach fokusowych).

e) Osoby z terenów objętych LSR poszukują pracy najczęściej w bezpośrednim otoczeniu (teren tej samej jednostki/osiedla), ewentualnie na terenie jednostek urbanistycznych sąsiadujących. Zarówno w badaniach ilościowych i jakościowych potwierdza się niski poziom mobilności na etapie poszukiwania zatrudnienia. Wyniki badań (w tym przeprowadzonych IDI oraz FGI) pozwalają na określenie trzech głównych przyczyn tego stanu rzeczy: bariera finansowa (koszt dojazdu do jednostek urbanistycznych oddalonych od miejsca zamieszkania, który w przypadku osób bezrobotnych lub otrzymujących najniższe wynagrodzenie jest istotnym składnikiem budżetu), bariera rodzinna (wydłużony czas dojazdu do oddalonego miejsca pracy generuje trudności w opiece nad osobami zależnymi – głównie dziećmi do 18 roku życia), bariera psychologiczna (związana z dotychczasowymi nawykami w poszukiwaniu zatrudnienia w bezpośrednim otoczeniu).

f) Badani wskazywali, że czynnikami w największym stopniu wpływającymi na długotrwały brak zatrudnienia są głównie: zatrudnianie „na czarno”, ale również istnienie trudności w godzeniu życia zawodowego z osobistym, brak odpowiednich działań pomocowych skierowanych do osób bezrobotnych (wyniki spójne w przypadku badań ankietowych oraz jakościowych FGI i IDI). W kontekście tych wyników objęcie działaniami w ramach LSR osób sprawujących opiekę nad osobami zależnymi wydaje się działaniem pożądanym.

g) Istotnym elementem przeprowadzonych badań było określenie pożądanych (sugerowanych) form wsparcia skierowanych do osób z terenu objętego LSR poszukujących zatrudnienia. Wśród najbardziej efektywnych wskazano w ramach badań ilościowych i jakościowych: organizację szkoleń i kursów (także uwzględniających kompetencje miękkie), organizację staży i praktyk, wdrożenie rozwiązań usprawniających wymianę informacji między pracodawcami a osobami poszukującymi zatrudnienia, rozszerzenie usług poradnictwa zawodowego, wsparcie motywacyjne lub psychologiczne dla osób długotrwale bezrobotnych i/lub w trudnej sytuacji życiowej. Podkreślano również istotną rolę odpowiednich działań aktywizacyjnych/kwalifikacyjnych skierowanych do grup seniorów (powyżej 60 roku życia).

h) Według badanych rozwój kompetencji powinien dotyczyć przede wszystkim takich obszarów jak: kompetencje społeczne, znajomość języków obcych, zdolności samoorganizacyjne i umiejętności przedsiębiorcze, kompetencje interpersonalne.

4. Działalność sektora społecznego, w tym integracja/rozwój społeczeństwa obywatelskiego

W Bydgoszczy funkcjonuje niewystarczająca liczba profesjonalnych i wyspecjalizowanych instytucji wsparcia dla NGO. Jednak istnieje w mieście szereg struktur i instytucji, które częściowo spełniają takie role. Najważniejsze z nich to: Zespół ds. Wspierania Organizacji Pozarządowych i Wolontariatu oraz Rada Działalności Pożytku Publicznego Miasta Bydgoszczy - ciało konsultacyjne samorządu i prezydenta Bydgoszczy. Lokalne NGO aktywne są też w Sejmiku Organizacji Pozarządowych Województwa Kujawsko-Pomorskiego oraz w Bydgoskim Forum Inicjatyw Pozarządowych. Kilka instytucji (w tym głównie MOPS) prowadzi średnio ok. 10 stałych warsztatów terapii zajęciowej. Przedstawiciele bydgoskich organizacji zasiadają w Wojewódzkiej Radzie Działalności Pożytku Publicznego powołanej przez Marszałka Województwa kujawsko-pomorskiego. Takie struktury i instytucje jak: Powiatowa Społeczna Rada ds. Osób Niepełnosprawnych; Społeczny Zespół ds. polityki rowerowej miasta

Bydgoszczy, Forum Obywatelskie: Obywatele Bydgoszczy, Obywatelska Rada Kultury efektywnie uczestniczą w aktywizacji środowisk i działaniach „sektorowych", ale także na rzecz miasta. Pod koniec 2015 r. powstał w UM Bydgoszczy Zespół ds. Wspierania Organizacji Pozarządowych i Wolontariatu. W celu aktywizacji sfery publicznej, w tym NGO potrzebne są jednak kompleksowe rozwiązania prawne i praktyki umożliwiające samorządowi (jego instytucjom) i partnerom społecznym podejmowanie współpracy nie tylko w trybie konkurencji (konkursów, grantów, przetargów), ale także na zasadzie transparentnego „postępowania niekonkurencyjnego". Aktywizacja społeczna potrzebuje decyzji o podejmowaniu i powierzaniu zadań opartych na rzetelnej analizie potrzeb i celów oraz wzajemnym zaufaniu partnerów. Musi być oparta na przekonaniu o wartości wnoszonej przez nich we wspólne działania dla dobra publicznego. Główną formą aktywizacji i animacji społecznej są działania poszczególnych NGO, jak również grup nieformalnych oraz lokalnych liderów, organizujących każdego roku setki działań („projektów") w mikro skali. Dotyczą one sfery kultury, organizacji czasu wolnego czy organizacji czasu dzieci i młodzieży. Mniej jest działań na rzecz środowisk zagrożonych i marginalizowanych, choć coraz częściej projekty kulturalno-społeczne (zwłaszcza w rejonie Śródmieścia i Starego Fordonu) obejmują i tę sferę. Jest ona w pewnym stopniu obsługiwana przez parafie katolickie i innych wyznań. Na terenie miasta Bydgoszczy działają także organizacje o statusie specjalnym, takie jak: Caritas, PCK, LOK, OSP. Bardzo aktywne jest środowisko seniorów oraz najgęstsza w Polsce sieć UTW.

5. Problemy społeczne

W Bydgoszczy liczba osób korzystających z pomocy społecznej wynosi: 8 560 (dane z 2020 roku). Zauważa się fakt, że w 2020 roku ponad połowa świadczeniobiorców pomocy społecznej to osoby długotrwale korzystające (to jest powyżej 36 miesięcy) z pomocy społecznej. Im dłuższy jest czas przebywania rodziny w systemie pomocowym, tym trudniejsza jest jej aktywizacja i wprowadzenie pożądanych zmian. Osoby długotrwale korzystające z pomocy społecznej zamykają się w błędnym kole wykluczenia społecznego. Uzależniają się od świadczeń z pomocy społecznej, w ślad za czym idzie izolacja przestrzenna oraz słaba aktywność społeczna. Następuje osłabienie aspiracji życiowych oraz chęci do działania i zmiany. Aktywność i samowystarczalność zastępuje postawa roszczeniowa w stosunku do instytucji pomocowych. Na domiar złego wykształcone, niepożądane społecznie nawyki przekazywane są dzieciom, przez co współczesna bieda jest zjawiskiem nie tylko ciągłym, ale i przekazywanym z pokolenia na pokolenie, czyli społecznie „dziedziczonym". Wśród najczęstszych powodów korzystania z pomocy społecznej są: bezrobocie, niepełnosprawność, bezradność w sprawach opiekuńczo-wychowawczych, uzależnienia. Problemy zazwyczaj nie występują pojedynczo, kumulują się przez, co konkretna sytuacja rodziny lub osoby wymaga jednoczesnego wsparcia i zaangażowania kilku różnych specjalistów. Problemy wykluczające, usuwające mieszkańców obszaru objętego Lokalną Strategią Rozwoju poza nawias społeczeństwa, często zazębiają się a występowanie jednych implikuje występowanie kolejnych (np. problem z uzależnieniem-bezrobocie – bezdomność). Bezradność w sprawach opiekuńczo-wychowawczych i prowadzeniu gospodarstwa domowego (w tym samotne rodzicielstwo, wielodzietność). Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej w Bydgoszczy obejmował wsparciem rodziny, które znalazły się w trudnej sytuacji życiowej (w tym rodziny dotknięte bezrobociem) i nie były w stanie przezwyciężyć problemów bez wsparcia zewnętrznego.

Pomoc społeczna zajmuje się również z założenia problemami osób w podeszłym wieku, z uwagi na dużą liczbę korzystających w różnym wieku, pomoc ta jednak ogranicza się m.in. do przyznania pomocy w formie różnorodnych usług opiekuńczych lub skierowania do domów pomocy społecznej, domów dziennego pobytu, czy środowiskowych domów samopomocy. Osoby, które trafiają do powyższych form wsparcia czują się tam „zaopiekowane" zarówno zdrowotnie jak i społecznie, uczestniczą w życiu społeczności lokalnej, różnorodnych świętach, przyjmują gości. Osoby przebywające w domach bardzo często sygnalizują w wywiadach środowiskowych problem osamotnienia w życiu osobistym, często ich dorosłe już dzieci mają „swoje życie", swoje dzieci, którym muszą zapewnić opiekę i swoje problemy zdrowotne. Zarówno seniorzy, jak i seniorki podczas spotkań konsultacyjnych zaznaczali, że chętnie wyszliby z domu, ale na obszarach zagrożonych wykluczeniem, nie ma dla nich miejsca na spotkania, a te zajęcia, które odbywają się w pobliżu, jeśli już mają interesującą ofertę przekracza ona ich możliwości finansowe.

Wzrost liczby seniorów uczestniczących w klubach seniorów w Bydgoszczy (31.12.2020 r., 2345 osób) jest wyraźnym sygnałem potrzeby powstawania nowych tego typu placówek. Ta tendencja wynika z szeregu ważnych czynników, które mają istotny wpływ na jakość życia osób starszych w naszym społeczeństwie. Przede wszystkim, warto zauważyć, że demografia starzejącego się społeczeństwa stanowi wyzwanie zarówno dla osób starszych, jak i dla instytucji opiekuńczych. Obecnie coraz większa liczba seniorów boryka się z ograniczeniami finansowymi, które mogą wpłynąć na ich zdolność do korzystania z dostępnych form rozrywki i aktywności. Wielu seniorów doświadcza spadku dochodów emerytalnych, co może ograniczać ich możliwości uczestnictwa w płatnych zajęciach czy wyjazdach. Powstanie nowych klubów seniorów mogłoby przyczynić się do zapewnienia dostępu do bezpłatnych lub nisko kosztowych aktywności, umożliwiając jednocześnie interakcję społeczną oraz rozwijanie zainteresowań.
Ponadto, aspekt zdrowotny stanowi kluczową motywację dla powstawania nowych klubów seniorów. W miarę starzenia się organizmu, seniorzy stają się bardziej podatni na różnego rodzaju schorzenia oraz utratę sprawności fizycznej. Kluby seniorów mogą pełnić rolę miejsc, gdzie seniorzy mogą uczestniczyć w specjalnie zaprojektowanych programach aktywności fizycznej, takich jak gimnastyka, nordic walking czy jogi. Regularna aktywność fizyczna może przyczynić się do poprawy zdrowia ogólnego, zachowania sprawności oraz zwiększenia jakości życia.

Na podstawie przeprowadzonych wywiadów oraz konsultacji społecznych wskazać można najważniejsze problemy obszaru LSR związane z wykluczeniem społecznym:

- Osoby zagrożone ubóstwem i wykluczeniem społecznym („stali" klienci ośrodków pomocy społecznej) wykazują się brakiem motywacji do poprawy swojej sytuacji życiowej, niską aktywnością społeczną a ponadto przekazują postawę roszczeniową swoim dzieciom.
- Bezrobocie kobiet połączone z samotnym rodzicielstwem jest przyczyną prowadzącą do wykluczenia społecznego tej grupy i uzależnienia od instytucji pomocowych.
- Na terenie objętym LSR występuje wysokie zagrożenie przemocą, przestępczością i uzależnieniami, zwłaszcza wśród dzieci i młodzieży z rodzin dysfunkcyjnych. Zbyt mała/niedostosowana oferta alternatywnych nieodpłatnych propozycji form spędzania wolnego czasu będących odpowiedzią zarówno na potrzeby, młodzieży jak i dzieci.
- Starzejące się społeczeństwo i niedostosowana oferta świadczenia usług i animacji czasu wolnego do potrzeb tej grupy zagrożonej wykluczeniem społecznym
- Zbyt mała liczba przedsiębiorstw społecznych i skutecznych (trwałych) programów aktywizacyjnych dla osób wykluczonych społecznie uniemożliwia ich rozwój społeczno- zawodowy.
- Duża liczba osób bezdomnych z niezagospodarowanym czasem wolnym, niezmotywowanych do skutecznego poszukiwania pracy oraz poszukiwania stałego miejsca zamieszkania.
- Polityka sprzyjająca rozwojowi gospodarki społecznej i przeciwdziałaniu wykluczeniu społecznemu wraz z dostępnością funduszy unijnych na realizację programów aktywizujących może doprowadzi ć do wzrostu aktywizacji społeczno-zawodowej mieszkańców objętych LSR.

6. Kultura

Przez pojęcie kultury na potrzeby niniejszej Strategii rozumiany jest całokształt elementów dorobku społecznego, funkcjonujących w danej grupie wartości i ideałów, wytworów materialnych i niematerialnych mogących stanowić źródło inspiracji i aktywności.

Na terenie objętym Lokalną Strategią Rozwoju panują wyraźnie różne warunki do prowadzenia działalności kulturalnej. Wynikają one z następujących czynników:

- położenie w obrębie miasta,
- specyfika zabudowy oraz plany zagospodarowania przestrzennego,
- uwarunkowania historyczne, społeczne i kulturowe.

Wpływają one w sposób znaczący na gotowość i możliwość podejmowania nowych inwestycji, uprzywilejowując lub wykluczając poszczególne jednostki urbanistyczne, co przekłada się bezpośrednio na sytuację lokalnych społeczności.

Uczestnictwo w kulturze związane jest w wieloma czynnikami. Znaczącą rolę odgrywać tu będą zarówno elementy zewnętrzne, związane między innymi z dostępnością oraz wachlarzem usług kulturalnych, jak i wewnętrzne, wynikające z indywidualnej sytuacji potencjalnego uczestnika (np. finansowej) i jego potrzeb (niskie lub wysokie). Ogólnopolski raport „Kultura w 2020 roku" wskazuje, że choć wzrosły wydatki państwa i samorządów na kulturę, to wydatki w gospodarstwach domowych na ten cel maleją. Problem z niskim poziomem uczestnictwa Polaków w kulturze, który obnażany jest w kolejnych raportach z badań (ogólnych i dotyczących poszczególnych sektorów), w tym również niższym w porównaniu do obywateli innych krajów Unii Europejskiej (np. „Cultural Access and Participation", Eurobarometer) został dostrzeżony przez Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego, stąd chociażby program „Kultura Dostępna". Zarówno w badaniach ogólnopolskich, jak i badaniach przeprowadzonych w samej Bydgoszczy („Diagnoza systemu kultury Bydgoszczy", Wyższa Szkoła Gospodarki, 2012) pojawiają się te same przyczyny i uzasadnienia braku lub niewielkiego uczestnictwa w kulturze. Są to: nieadekwatność oferty kulturalnej („to nie jest dla mnie"), brak czasu, brak pieniędzy, problemy z dotarciem na wydarzenie, dostęp do informacji (szum informacyjny, ograniczona dostępność do informacji itd.). Wyniki przeprowadzanych badań wskazują również, że wśród części potencjalnych odbiorców brak jest chęci do uczestnictwa w kulturze oraz brak potrzeb kulturalnych. Wśród przyczyn takiego stanu rzeczy wskazuje się między innymi na słabe przygotowanie do świadomego uczestnictwa w kulturze oraz niski stan edukacji kulturalnej (związany zarówno z miejscem edukacji kulturalnej w programach szkolnych, jak i potoczne wiązanie kultury tylko z rozrywką lub tzw. kulturą wysoką – w obiegowej opinii niezrozumiałą i niedostępną dla przeciętnego obywatela).

Działalność kulturalna oraz sfera usług kultury w kontekście budowania strategii lokalnej jest obszarem problematycznym z kilku powodów. Po pierwsze, oddziaływanie społeczno-kulturowe wydarzeń kulturalnych (bez względu na to czy organizowane są przez instytucje samorządowe czy organizacje pozarządowe) nie może i nie powinno być zamykane w określonych granicach. Powinny one służyć zarówno społeczności lokalnej w intensyfikacji procesów integracyjnych i kształtowaniu tożsamości, jak i sprzyjać ożywianiu życia kulturalnego miasta w ogóle.
Po drugie, mieszkańcy poszczególnych jednostek urbanistycznych realizują potrzeby kulturalne poza miejscem zamieszkania z wielu różnych przyczyn (podobnie jak mieszkańcy innych części Bydgoszczy), co nie zawsze wynika z braku oferty kulturalnej czy jej słabej oceny. W wielu wypadkach jest to związane ze specyfiką współczesnego stylu życia, np. praca poza miejscem zamieszkania, konieczność wielokrotnego w ciągu dnia przemieszczania się, uzależnienie od pomocy innych osób czy wreszcie poszukiwaniem bardzo specyficznych i nietypowych form.
Należy stwierdzić, że jakość i ilość usług kulturalnych jest jednym z istotnych czynników przy ocenie jakości życia mieszkańców, ale nie zawsze przekłada się w sposób istotny na korzystanie z nich. W wielu przypadkach, jak pokazują doświadczenia wielu inicjatyw bydgoskich oraz z innych miast, potrzeby kulturalne mają jedynie charakter deklaratywny i silnie wiążą się z sytuacją socjoekonomiczną. Jakkolwiek w wymiarze ideowym uczestnictwo w kulturze uznawane jest za ważne, niekoniecznie musi się wiązać z określonymi postawami i zachowaniami (np. brak kompetencji kulturalnych).Warto przy tym przypomnieć, że wydatki na kulturę i rozrywkę są pierwszymi, które ulegają redukcji w przypadku pogorszenia się sytuacji materialnej i życiowej (bezrobocie, utrata pracy, poważna choroba). Istotne jest zatem, aby oferta kulturalna dla terenów, których mieszkańcy są kategoryzowani jako wykluczeni społecznie lub zagrożeni wykluczeniem, gdzie występuje wysoki poziom bezrobocia i ubóstwa, uwzględniała ten czynnik.

Konsultacje społeczne, wywiady pogłębione, rozmowy indywidualne, a także wypowiedzi anonimowe publikowane na licznych stronach internetowych pozwalają zidentyfikować szereg problemów i barier rozwoju kultury w Bydgoszczy, w tym szczególnie na obszarach objętych Lokalną Strategią Rozwoju. Mapowanie problemów kultury jest szczególnie trudne, gdyż nie wszystkie hipotezy, przypuszczenia i intuicje można w sposób precyzyjny zbadać.

Wiele danych statystycznych dotyczących uczestnictwa w kulturze jest niekompletnych lub nie pozwala na wyciąganie wniosków ogólnych. Przykładowo, nie można sprawdzić, ilu mieszkańców poszczególnych jednostek urbanistycznych uczęszcza na spektakle do Teatru Polskiego im. Hieronima Konieczki w Bydgoszczy. Nie zawsze lokalizacja instytucji będzie umożliwiała skoncentrowanie się na budowaniu oferty programowej dedykowanej mieszkańcom najbliższej okolicy. Kwestie te pojawiały się wielokrotnie podczas spotkań konsultacyjnych.

Jednostki bezpośrednio sąsiadujące z „uprzywilejowanym" Śródmieściem, poza nielicznymi inicjatywami społecznymi, prywatnymi – pozostają zapomniane. Ze względu na niewielkie odległości wydaje się, że nieopłacalne jest organizowanie kolejnych domów kultury czy świetlic lub dedykowanie konkretnej oferty dla mieszkańców, jednak takie potrzeby artykułowane są przez społeczność lokalną.

Obszar objęty Lokalną Strategią Rozwoju charakteryzuje duże zróżnicowanie potencjału kulturalnego. Dotyczy ono przede wszystkim dostępności infrastrukturalnej – wiele inicjatyw oddolnych nie ma szans na realizację ze względu na brak odpowiednich miejsc na ich wdrażanie (rozumiany literalnie jako brak przestrzeni do zagospodarowania lub wysokie koszty dostosowania do użytku) lub ich ograniczoną dostępność (wynikające między innymi z kosztami wynajmów, dostosowania lub doposażenia pomieszczeń, wykorzystywaniem pomieszczeń do celów komercyjnych itp.).Kolejny kluczowy problem stanowi struktura społeczna mieszkańców poszczególnych jednostek urbanistycznych. Spotkania konsultacyjne przeprowadzone w poszczególnych jednostkach wyraźnie wykazały duże zróżnicowanie pod względem zasobów finansowych, sytuacji zawodowej, wykształcenia oraz oczekiwanych form wsparcia, przy jednoczesnym braku integracji wewnętrznej, niechęci do zmian i podejmowania aktywności. Należy jednak zwrócić uwagę, że mieszkańcy podkreślali deficyt inicjatyw kulturalnych i społeczno-kulturalnych w miejscu zamieszkania, ich ograniczoną dostępność (limitowana liczba miejsc, wysokość opłat), a także trudności w uzyskiwaniu aktualnych i kompletnych informacji na temat bieżących wydarzeń, działań, zajęć itp. Jednocześnie zwracali uwagę na rolę działalności kulturalnej i uczestnictwa w kulturze w procesie wychowywania dzieci i młodzieży oraz zapobieganiu patologiom społecznym (szczególnie kontekst uzależnień oraz przemocy), a także wskazania możliwości alternatywnego i aktywnego spędzania czasu wolnego przez wszystkie grupy społeczne. Skuteczność podejmowanych nowych inicjatyw powinna być stymulowana poprzez promowanie „dobrych praktyk", tj. wspieranie lokalnych liderów i działaczy społecznych oraz inicjatyw, angażowanie doświadczonych organizacji pozarządowych, instytucji i innych podmiotów (przenoszenie doświadczeń), ale też możliwie jak największe aktywizowanie lokalnych społeczności. W trakcie konsultacji i warsztatów mieszkańcy wskazywali, że liczba oddolnych działaczy, aktywistów czy animatorów jest w ich jednostkach urbanistycznych niewystarczająca lub ich działalność związana jest z określonym (lecz nie uniwersalnym) obszarem aktywności. Wielokrotnie wskazywano również na fakt prowadzenia tego typu działalności charytatywnie, w wolnym czasie, co – choć jest odbierane pozytywnie – okazuje się niewystarczające. Szczególnie istotne w tym kontekście wydaje się przygotowanie animatorów do pracy z osobami wykluczonymi społecznie oraz z grupami o specjalnych potrzebach. Warto zauważyć, że mieszkańcy poszczególnych jednostek objętych LSR dostrzegają pozytywne działania i przykłady ożywiania swoich dzielnic. Szczególnie podkreślane jest to w przypadku Wyspy Młyńskiej, która dzięki rewitalizacji i udostępnieniu jej mieszkańcom stała się ważnym punktem na mapie spotkań towarzyskich, czasu wolnego czy wydarzeń kulturalnych. Podobne nadzieje wyrażają mieszkańcy Fordonu w kontekście chociażby remontu dawnej synagogi czy mieszkańcy Okola i Wilczaka w odniesieniu do zagospodarowania i rewitalizacji terenów nad Kanałem Bydgoskim. Dostrzegane są również inne inicjatywy kulturalne – związane z okresem świątecznym czy np. Święto Starego Fordonu – i wyrażane potrzeby ich kontynuowania w kolejnych latach.

Powodzenie oraz zintegrowanie działań powinno być również powiązane ze zwiększeniem zaangażowania bydgoskiego środowiska akademickiego. Wsparcie naukowe, przeprowadzenie kompleksowych badań czy wreszcie przynajmniej częściowe pełnienie funkcji liderów lokalnych mogą być wymieniane jako zadania dla środowisk uniwersytetów i uczelni prywatnych działających na obszarze objętym LSR. Warto przy tym zaznaczyć, że z zaangażowaniem środowiska akademickiego oraz z przykładem współpracy między różnymi podmiotami mieliśmy

w Bydgoszczy do czynienia w ramach starań o tytuł Europejskiej Stolicy Kultury, działaniach związanych z Forum Kultury Bydgoskiej czy wreszcie w ramach Obywatelskiej Rady Kultury. Potencjał tych inicjatyw warty jest wykorzystania i kontynuowania, nawet w mniejszym (węższym) zakresie.

Uwzględniając te uwarunkowania wyróżnić można główne osie problemowe występujące na obszarze:

- niewystarczająca liczba animatorów kultury i wykształconych w tym kierunku osób oraz podmiotów skłonnych do pracy z różnymi grupami społecznymi,
- niewystarczająca dostępność i ograniczenia w dostępie do oferty kulturalnej,
- brak pełnej informacji na temat oferty kulturalnej oraz podejmowanych inicjatywach o charakterze kulturalno-społecznym, w tym również nieświadomość możliwości realizowania własnych przedsięwzięć,
- ograniczenia infrastrukturalne i lokalizacyjne,
- brak aktywności oddolnej mieszkańców oraz poczucie niemocy i brak wiary w skuteczność podejmowanych działań.

Warto podkreślić, że realizacja zadań o charakterze kulturalnym (społeczno-kulturalnym) powinna w stymulujący sposób wpłynąć na ożywienie społeczne mieszkańców na obszarze objętym Lokalną Strategią Rozwoju, a jednocześnie stanowić może podstawowe narzędzie przyczyniające się do zmniejszania skali wykluczenia społecznego (profilaktyka oraz działania na rzecz niwelowania skutków). Jednocześnie należy podkreślić, że sektor kultury i usług kulturalnych może być elementem stymulującym do tworzenia nowych miejsc pracy (zgodnie z raportem KEA EconomicAffairs „The Economy of Culture in Europe" podkreślającym potencjał sektora kultury i przemysłów kreatywnych dla rynku pracy) oraz kształtowania postaw przedsiębiorczości i odpowiedzialności społecznej wśród mieszkańców (konieczność pojawiania się nowych świadczących usługi w ramach czasu wolnego), a także budowania ponadsektorowych partnerstw (środowisko akademickie - lokalni przedsiębiorcy - organizacje pozarządowe - mieszkańcy) do realizacji wspólnych inicjatyw służących lokalnej społeczności.

7. Sport

Sportem są wszelkie formy aktywności fizycznej, które przez uczestnictwo doraźne lub zorganizowane wpływają na wypracowanie lub poprawienie kondycji fizycznej i psychicznej, rozwój stosunków społecznych lub osiągnięcie wyników sportowych na wszelkich poziomach (Art. 2 Ustawy z dnia 25 czerwca 2010 r. o sporcie). Obszar „Sport" obejmuje analizę poziomu aktywności sportowej (rekreacyjnej) mieszkańców Bydgoszczy oraz dostępu do infrastruktury sportowej, działalność liderów/animatorów sportu i możliwość zagospodarowania czasu wolnego poprzez zajęcia sportowe, rekreacyjne, udział w zajęciach sportowych zorganizowanych.

W zakresie analizowanego obszaru, wskazać można na bogatą infrastrukturę sportową zlokalizowaną na terenie Bydgoszczy. Znajduje się tu: 7 stadionów, tor żużlowy, tor kartingowy, tor regatowy, tor speedrowerowy, 13 hal sportowych, 11 basenów krytych, 23 orliki, strzelnice, wrotkowisko kompleks rekreacyjno-wypoczynkowy Myślęcinek, rower miejski, przystanie, mariny, wypożyczalnie sprzętu wodnego, infrastruktura sportowa szkół i uczelni wyższych, komercyjne miejsca zajęć sportowych (kluby fitness, siłownie). Bydgoszcz jest ośrodkiem o ogromnym potencjale sportowym, jest uważana za miasto przyjazne działalności sportowej (przede wszystkim wyczynowej). Miasto promuje swój wizerunek jako miasto sportu, posiada bogate tradycje sportowe. Najważniejsze imprezy sportowe odbywające się w mieście to: Wielka Wioślarska o Puchar Brdy, Akademickie Mistrzostwa Polski w wioślarstwie, Mistrzostwa Polski seniorów i juniorów w biegach przełajowych, Mistrzostwa Świata w biegach przełajowych, Długodystansowe Mistrzostwa Polski w kajakarstwie klasycznym, Indywidualne i Drużynowe Mistrzostwa Polski Juniorów we Florecie Kobiet i Mężczyzn, Finał Mistrzostw Polski Juniorów – Futbol Amerykański.

Na podstawie zebranego materiału badawczego i dostępnych opracowań można stwierdzić, iż infrastruktura sportowa na terenie Bydgoszczy w poszczególnych jednostkach urbanistyczych jest zróżnicowana. Występują jednostki bogato wyposażone w infrastrukturę sportową, np. Nowy Fordon, Śródmieście i bardzo ubogie –

Bocianowo, Stary Fordon. Podobnie jest z dostępem do oferty zorganizowanych zajęć sportowych. W opinii mieszkańców jest utrudniony dostęp do istniejącej infrastruktury sportowej, jest zbyt mała oferta zagospodarowania czasu wolnego w oparciu zajęcia sportowe szeroko dostępne. Również dostępne dane sugerują, iż barierą jest strona ekonomiczna (wysokie ceny zajęć sportowych, brak zniżek). Przeprowadzone badania wskazują, że brakuje lidera w zakresie animowania sportowego społeczności.

Wnioski z badań focusowych oraz analiza wywiadów indywidualnych i dokumentów źródłowych dla obszaru objętego LSR wskazują na niską świadomość potrzeb aktywności pro sportowej i prozdrowotnej mieszkańców zagrożonych wykluczeniem społecznym. Oferta sportowa kierowana jest głównie do osób aktywnych fizycznie (osób młodych i w wieku produkcyjnym). Brakuje profilowanej oferty kierowanej dla seniorów oraz osób niepełnosprawnych, lub występują bariery, który wykluczają partycypację tych osób (architektoniczne, fizyczne, finansowe). Niewiele ośrodków sportowych posiada w ofercie programy umożliwiające realizację integracyjnych tj. zajęć w których udział biorą udział zarówno rodzice jak i dzieci lub realizowana jest integracja międzypokoleniowa. Nieznana przez mieszkańców jednostek urbanistycznych objętych LSR, lub niewystarczająco popularna jest oferta mniejszych klubów, klubów amatorskich, hobbystycznych z dyscyplin spoza głównego nurtu (KS Bydgoszcz Archers (Football Amerykański), Astro Disco Ultimate (Ultimate Freesbe), Alfa Bydgoszcz (rugby), Golden Dragon Bydgoszcz (boks, sztuki walki)). W przypadku prywatnych inicjatyw, lub klubów działających komercyjnie barierą dostępu może być bariera finansowa. Z jednej strony niwelowany jest w ten sposób duży potencjał w zakresie społecznej rewitalizacji lub resocjalizacji poprzez sport (np. sporty walki) osób młodych z rodzin patologicznych, z drugiej strony w Bydgoszczy nie wypracowano mechanizmów integracji społecznej w tym zakresie. Odrębnym problemem jest niewystarczające wykorzystanie istniejącej infrastruktury sportowej szkół i uczelni na potrzeby środowiska lokalnego. W rozmowach na etapie konsultacji LSR dostrzegany był swoisty paradoks: z jednej strony przedstawiciele szkół i uczelni wskazywali na dużą dostępność swojej infrastruktury, z drugiej mieszkańcy wskazywali na problem często pozamykanych w godzinach popołudniowych boisk oraz braku bezpłatnej lub taniej oferty wykorzystania tej infrastruktury. Wskazuje to konieczność popularyzowania oferty i silnego angażowania / integrowania środowiska lokalnego w inicjatywy podejmowane chociażby przez AZS'y, SKS'y.

Problemy dotyczące obszaru Sport:

- niewystarczająca oferta wspólnych zajęć sportowych (integracyjnych) dla rodziców i dzieci,
- niezadowalająca oferta zagospodarowania czasu wolnego,
- niska świadomość i potrzeba aktywności pro sportowej i prozdrowotnej społeczeństwa,
- niewystarczające wykorzystanie istniejącej infrastruktury sportowej szkół i uczelni na potrzeby środowiska lokalnego,
- niewystarczająca ilość zajęć nastawionych na aktywność sportową seniorów,
- zbyt mało zajęć sportowych dla osób niepełnosprawnych.
- niewypracowane systemowe, miejskie mechanizmy przeciwdziałania wykluczeniu społecznemu poprzez sport.

4.2. Grupy docelowe szczególnie istotne z punktu widzenia realizacji LSR

Przeprowadzona diagnoza, analiza SWOT oraz konsultacje społeczne, pozwoliły na wyodrębnienie grup społecznych szczególnie istotnych z punktu widzenia realizacji LSR, które wymagają wsparcia poprzez realizację operacji realizowanych w ramach LSR tj.:

- dzieci i młodzież uczące się w wieku od 6 do 24 lat z obszaru objętego Lokalną Strategią Rozwoju,
- osoby dorosłe z obszaru objętego lokalną strategią rozwoju,
- osoby 60+ z obszaru objętego lokalną strategią rozwoju,
- kobiety i mężczyźni próbujący przełamywać stereotypy związane z rolą kobiety i mężczyzny w rodzinie i społeczeństwie.

Wśród powyższej grupy docelowej LSR osobami w niekorzystnej sytuacji są:

- kobiety zamieszkujące na obszarze LSR - sytuacja społeczna czy też sytuacja na rynku pracy kobiet przejawia w różnych sferach życia społecznego i gospodarczego znamiona dyskryminacji. Działania podjęte w ramach LSR mają przekładać się na zwiększenie aktywności kobiet w życiu społecznym (aktywizacja społeczna) oraz promować aktywne postawy pro gospodarcze, w tym na rynku pracy,
- dzieci i młodzież uczące się w wieku od 6 do 24 lat z obszaru objętego lokalną strategią rozwoju - zauważa się potrzebę i konieczność wsparcia w zakresie dalszego rozwoju kompetencji kluczowych uczniów, a także organizacji form wsparcia edukacyjnego i zapewnienia oferty spędzania czasu wolnego przez uczniów (dzieci i młodzież),
- mieszkańcy obszaru objętego lokalną strategią rozwoju, którzy ukończyli 60. rok życia - sytuacja demograficzna i zjawisko starzejących się społeczeństw determinują konieczność podtrzymania dotychczasowego wsparcia w zakresie aktywizacji społecznej osób starszych, a nawet zdecydowane zwiększenie tego wsparcia. Konieczność taka wynika z pogłębiającej się tendencji demograficznej oraz nawarstwiających się kwestii społecznych związanych z niewystarczającym poziomem aktywności społecznej osób starszych,
- niepełnosprawni mieszkańcy miasta Bydgoszczy i ich opiekunowie – zauważa się potrzebę przeciwdziałania marginalizacji i wykluczeniu społecznemu osób niepełnosprawnych oraz poprawę jakości ich życia poprzez zapewnienie warunków do samodzielnego, pełnego i czynnego uczestnictwa w życiu społecznym i zawodowym, a także kształtowanie wobec nich pozytywnych postaw społecznych.

Wsparcie dzieci i młodzieży poza edukacją formalną

Na terenie miasta Bydgoszczy funkcjonują 32 przedszkola, z których 24 funkcjonują jako samodzielne placówki, a 6 wchodzi w skład zespołów szkół oraz 2 znajdują się w zespołach szkolno-przedszkolnych. Z przeprowadzonych wywiadów indywidualnych oraz wskaźników dotyczących miejsc przedszkolnych wynika, że w diagnozowanym terenie, objętym LSR, liczba miejsc w przedszkolach jest wystarczająca, ale występują bariery finansowe związane z udziałem dzieci w edukacji przedszkolnej oraz oferta niektórych placówek publicznych określana jest jako niewystarczająca. Lukę edukacyjną, w tym zakresie uzupełniają efektywnie placówki niepubliczne (dane UM). Z badań wynika, iż rodzicom zależy przede wszystkim na indywidualizacji nauczania, bezpieczeństwie, otwartości szkoły na współpracę z rodzicami i wsłuchanie się w ich potrzeby (partycypacyjny model edukacji).

Na obszarze objętym LSR funkcjonuje obecnie 50 szkół podstawowych w tym 32 jako samodzielne jednostki oraz 18 w zespołach. W sieci szkolnictwa ponadpodstawowego znajdowało się 12 samodzielnych szkół i 17 szkół zorganizowanych w zespoły szkół. W strukturze tych jednostek powołano 15 liceów ogólnokształcących, 13 techników, 13 branżowych szkół I stopnia oraz centrum kształcenia zawodowego. Najliczniej reprezentowane są licea ogólnokształcące, do których uczęszcza młodzież z całego miasta. Zdaniem mieszkańców Bydgoszczy oraz osób zainteresowanych problemami edukacji, tylko oferta niepublicznych szkół branżowych pozwala młodzieży z rodzin dysfunkcyjnych i o niskim kapitale kulturowym zdobywać jakiekolwiek kwalifikacje pozwalające funkcjonować

na rynku pracy. Z wywiadów indywidualnych wynika, że do takiego stanu rzeczy przyczynia się również ścieżka edukacyjna, która pozbawiona jest edukacji technicznej, wspierającej kompetencje techniczne, praktyczne, manualne, dzieci w szkołach podstawowych (wywiady, programy nauczania). Ponadto w szkołach brakuje, na każdym szczeblu kształcenia profesjonalnych projektów rozwijających kompetencje przedsiębiorcze zarówno nauczycieli, jak i uczniów. Brak coachów czy liderów wyznaczających kierunki szkolnej edukacji przedsiębiorczości (wywiady z dyrektorami szkół, analiza programów nauczania). Wynika to przede wszystkim z uzależnienia publicznych instytucji edukacyjnych od decyzji samorządu miasta, tym samym ograniczone są możliwości wprowadzania innowacji edukacyjnych kluczowych w edukacji przedsiębiorczości. W obszarze objętym diagnozą funkcjonują inne publiczne i niepubliczne podmioty edukacyjne wspierające rozwój dzieci i młodzieży. Należą do nich prywatne szkoły języków obcych, szkoły tańca – niedostępne lub trudnodostępne dla dzieci i młodzieży ze środowisk zagrożonych wykluczeniem. Biblioteki miejskie prowadzące działalność edukacyjną, jednak współpraca ze szkołami jest okazjonalna i fragmentaryczna. Zidentyfikowano działalność tylko siedmiu świetlic środowiskowych.

Badania wskazują natomiast ogromne potrzeby dzieci w tym zakresie. Konsultacje społeczne pokazały, że mieszkańcy dostrzegali istotny brak rozwiązań wspierających edukacyjne i wychowawcze funkcjonowanie dzieci w obszarze objętym LSR. Wszystkie szkoły publiczne i niepubliczne realizują pewne formy działalności środowiskowej (należą do nich festyny świąteczne dla dzieci uczęszczających do tych placówek i ich rodziców, dni otwarte, sporadyczna współpraca ze środowiskowymi instytucjami opieki nad seniorami, okazjonalne działania na rzecz społeczności lokalnej itp.). Uczestnicy spotkań konsultacyjnych oraz respondenci IDI podkreślali jednak niedostatek działań tego rodzaju, które przeciwdziałają zanikowi instytucji sąsiedztwa, coraz bardziej obserwowanej i dotkliwej anomii. W wywiadach indywidualnych dyrektorzy szkół zwracali uwagę na potencjał zawodowy, jak i społeczny rodziców, którzy są mieszkańcami diagnozowanego obszaru, a których można próbować zaktywizować na rzecz działań środowiskowych. Tego rodzaju edukacja rozwijałaby aktywność społeczną, poznawczą uczniów (młodych mieszkańców, również z rodzin zagrożonych wykluczeniem społecznym). Placówki rzadko organizują dla dzieci i młodzieży zajęcia poza zajęciami pozalekcyjnymi, należącymi do podstawowego planu dydaktyczno-wychowawczego szkół. Nie wykorzystują możliwości, jakie daje oferta edukacji pozaformalnej (Program Rozwoju Edukacji Miasta Bydgoszczy na lata 2021-2030). W badanych szkołach funkcjonują świetlice szkolne (dla dzieci klas I-III). Natomiast brak jest form opieki dla dzieci starszych.

Dyrektorzy i pedagodzy szkolni badanych placówek sygnalizują dużą popularność organizowanych dla uczniów pogadanek, zabaw edukacyjnych, prewencyjnych z udziałem Policji, Straży Miejskiej, WORD. Współpracują także z ośrodkami pomocy społecznej, szczególnie w zakresie pomocy dla dzieci zagrożonych wykluczeniem społecznym, jednak ciągle dostrzegają deficyt środowiskowych form wspierania dzieci ze środowisk zagrożonych wykluczeniem. Szkoły rzadko podejmują współpracę z lokalnymi organizacjami pozarządowymi. Na obszarze LSR istnieją tereny/obszary niezagospodarowane (Okole, Wilczak, Błonie, Fordon), które stają się miejscem spotkań grup zdemoralizowanych, tym samym stają się miejscem potencjalnych zagrożeń, przede wszystkim dla młodzieży szkolnej zagrożonej wykluczeniem społecznym podatnej na wpływy zewnętrzne. Obszary te to materialny zasób badanych jednostek do wykorzystania dla organizowania społeczności lokalnej (np. festyny). Równocześnie stwierdza się ograniczony dostęp dzieci i młodzieży ze środowisk zagrożonych wykluczeniem do podmiotów edukacyjnych i wspierających rozwój. Wynika to z jednej strony z niskich zasobów materialnych (do placówek często trzeba dojechać, ponieważ rozrzucone są po całej Bydgoszczy, jak również zapłacić za udział w zajęciach, np. Pałac Młodzieży), z drugiej strony brak wiedzy o ofercie, ponieważ rodzice nie są zainteresowani rozwojem dzieci (rodziny dysfunkcyjne).

Aspekt rozwoju dzieci/uczniów ze specjalnymi potrzebami rozwojowymi i edukacyjnymi, wymaga szczególnej uwagi i zaangażowania. Dzieci te, pomimo swoich indywidualnych wyzwań i ograniczeń, posiadają ogromny potencjał, który może zostać rozwinięty dzięki odpowiedniej edukacji i wsparciu. Jednym z kluczowych zagadnień jest

rozwijanie kompetencji, umiejętności, uzdolnień i zainteresowań tych dzieci i młodzieży poza tradycyjnym systemem edukacji formalnej. Wartościowe doświadczenia i umiejętności zdobywane poza szkołą mają nie tylko potencjał przyczynienia się do wszechstronnego rozwoju osobistego, ale również mogą przekładać się na zdolność do samodzielnego funkcjonowania w społeczeństwie. Dzieci ze specjalnymi potrzebami wymagają spersonalizowanego podejścia. Konieczne jest dostosowanie działań i programów do ich indywidualnych zdolności, potrzeb oraz barier, z jakimi się borykają. Wspieranie różnorodnych metod i podejść edukacyjnych, które uwzględniają różnice indywidualne dzieci. Wykorzystanie działań praktycznych, artystycznych, sportowych oraz projektowych może stanowić skuteczną drogę do rozwijania umiejętności i pasji. Aktywne zaangażowanie rodziców i opiekunów jest kluczowe dla sukcesu procesu edukacyjnego. Tworzenie otwartych kanałów komunikacji oraz dostarczanie wsparcia i porad w zakresie rozwijania kompetencji poza szkołą jest istotne. Zapewnienie równego dostępu do różnorodnych form edukacji i możliwości rozwoju dla wszystkich dzieci, niezależnie od ich specjalnych potrzeb, pochodzenia czy sytuacji finansowej.

Na podstawie przeprowadzonych wywiadów oraz konsultacji społecznych wskazać można najważniejsze problemy obszaru LSR związane ze specjalnymi potrzebami rozwojowymi i edukacyjnymi dzieci i młodzieży :

- Niedostatek odpowiednich zasobów finansowych, ludzkich i infrastrukturalnych może utrudniać skuteczne wdrażanie programów wsparcia i rozwijania kompetencji dla dzieci ze specjalnymi potrzebami.
- Niedopasowanie programów: Istnieje ryzyko, że programy edukacyjne i rozwojowe nie będą odpowiednio dopasowane do indywidualnych potrzeb i zdolności dzieci, co może prowadzić do niewystarczających efektów.
- Brak świadomości społecznej: Niska świadomość społeczna na temat potencjału i potrzeb dzieci ze specjalnymi potrzebami może prowadzić do marginalizacji i niedoceniania ich osiągnięć i możliwości.
- Bariery komunikacyjne: Brak dostępu do odpowiednich narzędzi komunikacji i dostępności informacji może utrudniać zarówno komunikację między instytucjami edukacyjnymi a rodzinami, jak i uczestnictwo dzieci w różnorodnych aktywnościach.
- Ograniczenia instytucjonalne: Często istnieją bariery instytucjonalne, które utrudniają współpracę między różnymi sektorami, takimi jak edukacja, kultura, sport czy sfera społeczna.

Aktywizacja edukacyjna osób dorosłych

Dorośli Bydgoszczanie mogą uzupełniać kwalifikacje zawodowe w publicznych i niepublicznych instytucjach oświatowych. Należą do nich: centra kształcenia zawodowego, szkoły policealne, średnie szkoły dla dorosłych, szkoły branżowe I i II stopnia. Na terenie objętym diagnozą funkcjonuje 41 instytucji kształcenia dorosłych. Szkoły policealne kierują swoją bardzo szeroką ofertę edukacyjną do absolwentów szkół licealnych. Proponują kształcenie zawodowe (także na poziomie technika) obejmujące zawody z szeroko rozumianego sektora usług, m. in. opiekuńczych, hotelarskich, medycznych, handlowych, żywieniowych, ogrodniczych, logistycznych, artystycznych; sektora administracji, bezpieczeństwa itp. Ich szeroka oferta wskazuje na rosnący popyt bydgoszczan i mieszkańców okolicznych gmin kształceniem na poziomie zawodowym, dającym konkretne, udokumentowane kwalifikacje zawodowe. Oferta publicznych i niepublicznych instytucji kształcenia zawodowego i policealnego jest szeroka i elastyczna (także w zakresie kształcenia w trybie zaocznym). Problem stanowi popularyzowanie wiedzy na temat dostępności szerokiej oferty kształcenia zarówno wśród uczniów, jak i nauczycieli i mieszkańców. Mieszkańcy Bydgoszczy mogą zdobywać i podnosić kwalifikacje zawodowe także w innych centrach edukacyjnych na terenie Bydgoszczy, które organizują liczne kursy zawodowe, kwalifikacyjne, doskonalące. Wśród wszystkich wyżej wymienionych ofert przeważają te kierowane do osób, które mają wyraźnie określone cele rozwoju zawodowego (absolwenci szkół wyższych, osoby uzupełniające kwalifikacje na poziomie policealnym, maturalnym i pomaturalnym). Znacznie węższa wydaje się być oferta kierowana do osób zagrożonych wykluczeniem społecznym, absolwentów szkół zawodowych (osób, które posiadają zawodowe kwalifikacje niepotrzebne z punktu widzenia współczesnego rynku pracy) oraz absolwentów szkół podstawowych, którzy nie podjęli żadnego

kształcenia zawodowego. Przygotowanie ofert szkoleń zawodowych kierowanych do tych osób powinno być jednak połączone ze środowiskową ofertą doradztwa zawodowego i winno być realizowane we współpracy z ośrodkami pomocy społecznej. Efekt włączenia osób zagrożonych wykluczeniem społecznym można by uzyskać tylko dzięki realizowaniu przedsięwzięć polegających na jednoczesnym diagnozowaniu rynku pracy (w zakresie poszukiwanych specjalistów i rozwijających się branż), ofert edukacyjnych oraz diagnozowaniu potrzeb i predyspozycji indywidualnych osób. W opinii badanych brakuje miejsc, w których mieszkańcy mogą bezpłatnie poddać diagnozie własne kompetencje i zasoby (także zawodowe). Słaba jest także wiedza mieszkańców o ofercie publicznych służb zatrudnienia i usług w zakresie doradztwa zawodowego dot. lokalnego rynku pracy oraz dostępność usług brokerskich w kontekście edukacji zawodowej. Równocześnie oferta w zakresie kształcenia zawodowego nie jest spójna z potrzebami rynku pracy. Bardzo często jest konsekwencją mody, a nie konsultacji z pracodawcami i instytucjami rynku pracy. Przekłada się to niedopasowanie profili zawodowych do dynamicznie zmieniających się potrzeb pracodawców (Monitoring zawodów deficytowych i nadwyżkowych, Raport za rok 2019 Bydgoszcz, PUP Bydgoszcz)

W 2020 roku w Bydgoszczy działało 10 szkół wyższych, z tego 4 to uczelnie publiczne, 6 to uczelnie niepubliczne. Szkoły wyższe w Bydgoszczy kształcą na 160 kierunkach I stopnia, 95 kierunkach II stopnia, 13 kierunkach studiów jednolitych, 21 kierunkach III stopnia (informacja na podstawie sprawozdań złożonych przez uczelnie). Liczba studentów i potencjał naukowy Bydgoszczy w porównaniu do innych miast nie jest najlepszy, ale mimo wszystko największy w regionie. Znaczna jest wieloprofilowość uczelni bydgoskich: humanistyczna, techniczna, rolnicza, medyczna, artystyczna, hotelarsko-turystyczna, ochrony środowiska, zarządzania, informatyczna, administracji, teologiczna. W obszarze objętym diagnozą funkcjonują uczelnie publiczne: Uniwersytet Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy, Politechnika Bydgoska im. Jana i Jędrzeja Śniadeckich, Akademia Muzyczna im. Feliksa Nowowiejskiego, Collegium Medicum Uniwersytetu Mikołaja Kopernika; niepubliczne: Kujawsko-Pomorska Szkoła Wyższa, Wyższa Szkoła Informatyki i Umiejętności, Wyższa Szkoła Bankowa w Toruniu Wydział Zarządzania i Finansów w Bydgoszczy, Wyższa Szkoła Służb Lotniczych, Wyższa Szkoła Nauk o Zdrowiu, Bydgoska Szkoła Wyższa, Wyższa Szkoła Gospodarki, Bydgoska Wyższa Szkoła Główna, Wyższe Seminarium Duchowne. Uczelnie publiczne i niepubliczne realizują i realizowały w poprzednim okresie programowania liczne projekty ze środków strukturalnych podnoszące kompetencje studentów i kadry akademickiej. Realizacja projektów przekładała się także na rozbudowę infrastruktury bydgoskich uczelni, która jednak niestety bardzo często nie mogła być wykorzystywana przez lokalną społeczność (kwestie dotyczące pomocy publicznej). Oprócz standardowej oferty studiów I i II stopnia ośrodki akademickie mają także bardzo szeroką ofertę studiów podyplomowych (łącznie kilkadziesiąt oferowanych kierunków). Uczelnie prowadzą działalność środowiskową oraz podejmują inicjatywy angażujące partnerów środowiskowych. Uczelnie podejmują także współpracę w zakresie organizowania cieszącego się dużą popularnością mieszkańców Bydgoskiego Festiwalu Nauki. Prawie przy każdej uczelni (UKW, WSG, WSŚ, WSB, BSW, UTP) funkcjonują Uniwersytety Trzeciego Wieku, otwarte dla wszystkich chętnych do uczestnictwa w tego rodzaju aktywności seniorów (uczestnictwo jest odpłatne). Absolwenci Uniwersytetów oraz uczelni niepublicznych o profilu humanistycznym i społecznym, w przypadku słabej znajomości języka obcego na bydgoskim rynku pracy mają trudności w znalezieniu ofert odpowiadających ich kwalifikacjom. Wydaje się, że w lepszej sytuacji są absolwenci kierunków i uczelni technicznych, którzy ze względu na strategiczne kierunki rozwoju naszego województwa mają większe szanse na rynku pracy.

Kluczowe problemy:

- Niskie kompetencje społeczne oraz kompetencje zawodowe niedostosowane do potrzeb rynku pracy,
- Niewykorzystanie potencjału mieszkańców, uczniów i rodziców w działaniach na rzecz rozwoju inicjatyw edukacyjnych,
- Niewystarczająca przestrzeń dla inicjatyw oddolnych oraz niewystarczająca współpraca z liderami środowiska lokalnego,

- Niewystarczająca liczba środowiskowych instytucji wspierających dzieci i młodzież z rodzin dysfunkcyjnych lub zagrożonych wykluczeniem społecznym oraz pozostałych mieszkańców,
- Słabe wykorzystanie infrastruktury publicznej (także szkół) zakupionej w ramach dotacji UE na działania lokalne organizowane przez społeczność.

Wspieranie integracji społecznej

Jakość i ilość usług kulturalnych jest jednym z istotnych czynników przy ocenie jakości życia mieszkańców, ale nie zawsze przekłada się w sposób istotny na korzystanie z nich. W wielu przypadkach, jak pokazują doświadczenia wielu inicjatyw bydgoskich oraz z innych miast, potrzeby kulturalne mają jedynie charakter deklaratywny i silnie wiążą się z sytuacją socjoekonomiczną. Jakkolwiek w wymiarze ideowym uczestnictwo w kulturze uznawane jest za ważne, niekoniecznie musi się wiązać z określonymi postawami i zachowaniami (np. brak kompetencji kulturalnych).Warto przy tym przypomnieć, że wydatki na kulturę i rozrywkę są pierwszymi, które ulegają redukcji w przypadku pogorszenia się sytuacji materialnej i życiowej (bezrobocie, utrata pracy, poważna choroba). Istotne jest zatem, aby oferta kulturalna dla terenów, których mieszkańcy są kategoryzowani jako wykluczeni społecznie lub zagrożeni wykluczeniem, gdzie występuje wysoki poziom bezrobocia i ubóstwa, uwzględniała ten czynnik. Konsultacje społeczne, wywiady pogłębione, rozmowy indywidualne, a także wypowiedzi anonimowe publikowane na licznych stronach internetowych pozwalają zidentyfikować szereg problemów i barier rozwoju integracji społecznej w Bydgoszczy. Mapowanie problemów kultury jest szczególnie trudne, gdyż nie wszystkie hipotezy, przypuszczenia i intuicje można w sposób precyzyjny zbadać. Wiele danych statystycznych dotyczących uczestnictwa w kulturze jest niekompletnych lub nie pozwala na wyciąganie wniosków ogólnych. Przykładowo, nie można sprawdzić, ilu mieszkańców poszczególnych jednostek urbanistycznych uczęszcza na spektakle do Teatru Polskiego im. Hieronima Konieczki w Bydgoszczy. Nie zawsze lokalizacja instytucji będzie umożliwiała skoncentrowanie się na budowaniu oferty programowej dedykowanej mieszkańcom najbliższej okolicy. Kwestie te pojawiały się wielokrotnie podczas spotkań konsultacyjnych oraz w badaniu ankietowym. Jednostki bezpośrednio sąsiadujące z „uprzywilejowanym" Śródmieściem, poza nielicznymi inicjatywami społecznymi, prywatnymi – pozostają zapomniane. Ze względu na niewielkie odległości wydaje się, że nieopłacalne jest organizowanie kolejnych domów kultury czy świetlic lub dedykowanie konkretnej oferty dla mieszkańców, jednak takie potrzeby artykułowane są przez społeczność lokalną. Warto też odnieść się do sytuacji osób starszych. Pomoc społeczna zajmuje się z założenia problemami osób w podeszłym wieku, z uwagi na dużą liczbę korzystających w różnym wieku, pomoc ta jednak ogranicza się m.in. do przyznania pomocy w formie różnorodnych usług opiekuńczych lub skierowania do domów pomocy społecznej, domów dziennego pobytu, czy środowiskowych domów samopomocy. Osoby, które trafiają do powyższych form wsparcia czują się tam „zaopiekowane" zarówno zdrowotnie jak i społecznie, uczestniczą w życiu społeczności lokalnej, różnorodnych świętach, przyjmują gości. Osoby przebywające w domach bardzo często sygnalizują w wywiadach środowiskowych problem osamotnienia w życiu osobistym, często ich dorosłe już dzieci mają „swoje życie", swoje dzieci, którym muszą zapewnić opiekę i swoje problemy zdrowotne. Zarówno seniorzy, jak i seniorki podczas spotkań konsultacyjnych zaznaczali, że chętnie wyszliby z domu, ale nie ma dla nich miejsca na spotkania, a te zajęcia, które odbywają się w pobliżu, jeśli już mają interesującą ofertę przekracza ona ich możliwości finansowe.

Przełamywanie stereotypów związanych z płcią

Stereotypy dotyczące płci są głęboko i trwale zakorzenione w większości społeczeństw. Dyskryminacja ze względu na płeć, dotykająca przede wszystkim kobiet, ściśle łączy się z ich wiekiem, pochodzeniem etnicznym, poziomem wykształcenia, statusem społecznoekonomicznym oraz miejscem zamieszkania (miasto – wieś). Dodatkowym czynnikiem, który pogłębia nierówność kobiet i mężczyzn, jest niedoreprezentowanie tych pierwszych w politycznych gremiach decyzyjnych właściwie każdego szczebla, a także w biznesie. Nie oznacza to, że nie ma także obszarów, w których to mężczyźni są grupą wykluczoną. Takie obszary życia istnieją i wiążą się często ze stereotypami o tym, jacy powinni być mężczyźni, a jakie kobiety. Chodzi przede wszystkim o rolę jednych i drugich w procesie opieki i wychowywania potomstwa (urlopy oraz prawo do opieki nad dzieckiem w przypadku rozwodu

rodziców) czy wybór hobby lub ścieżki zawodowej. Wybory życiowe, zarówno mężczyzn, jak i kobiet są surowo oceniane przez społeczeństwo i w przypadku łamania schematów krytykowane i wyśmiewane. Dlatego tak bardzo istotnym jest podnoszenie wiedzy i świadomości osób zajmujących się edukacją i pracą z dziećmi i młodzieżą nt. stereotypów płci i specyfiki potrzeb osób różnej płci w tym także przemocy rówieśniczej uwarunkowanej przekonaniami związanymi z płcią. Konsultacje społeczne, wywiady pogłębione, rozmowy indywidualne pokazują, że w bydgoskich szkołach pojawiają się inicjatywy promujące różnorodność, działania na rzecz wielokulturowości i tolerancji. Coraz częściej wspomina się o różnym pochodzeniu uczniów, kolorze skóry, różnym wyznaniu, czy o różnym stopniu sprawności. Respondenci zauważają jednak, że różnorodność ze względu na płeć wciąż jednak pozostaje w dużej mierze niezauważana, i tym samym – nie objęta szczególnymi działaniami.

W kwestii przełamywania stereotypów związanych z płcią istotną kwestią jest sytuacja kobiet na rynku pracy. Sytuacja ta jest szczególnie trudna – wpływ na taki stan rzeczy ma wiele czynników ze szczególnym naciskiem na obowiązki związane z rodzicielstwem. Obszar Bydgoszcz, gdzie bezrobocie jest niskie, nie odstaje pod tym względem od reszty kraju. Z raportów opracowanych przez Powiatowy Urząd Pracy w Bydgoszczy wynika, iż stopa bezrobocia w mieście w grudniu 2020 r. ukształtowała się na poziomie 3,5 proc. W styczniu 2020 r. na terenie miasta zarejestrowanych było 5 822 osób, z czego aż 3 163 stanowiły kobiety. Dane te są niepokojące pomimo tego, iż Bydgoszcz znajduje się w niewielkim gronie polskich miast, gdzie rejestrowane bezrobocie nie przekracza 5%. Jak oceniają eksperci, kobietom na rynku pracy w Bydgoszczy jest ciężko odnaleźć się z wielu powodów. Niebagatelny wpływ na to mają wspomniane we wstępie obowiązki rodzicielskie, odsetek kobiet, które nie podjęły zatrudnienia po urodzeniu dziecka w roku 2020 stanowi 902. Istotną rolę w omawianym kontekście odgrywa fakt, iż panie są na ogół wynagradzane gorzej aniżeli mężczyźni. Poza tym program Rodzina 500 Plus spowodował, iż wiele kobiet zrezygnowało z etatów, gdyż okazało się, że pobieranie świadczeń z tego tytułu jest korzystniejsze niż dochody z umowy o pracę.

W trakcie tworzenia LSR uczestnicy spotkań konsultacyjnych podkreślali potrzebę podnoszenia wiedzy i świadomości osób zajmujących się edukacją i pracą z dziećmi i młodzieżą nt. stereotypów płci i specyfiki potrzeb osób różnej płci, w tym także przemocy rówieśniczej uwarunkowanej przekonaniami związanymi z płcią.

Podczas konsultacji społecznych mieszkańcy Bydgoszczy zwrócili również uwagę na rolę mężczyzny we współczesnej rodzinie. Stereotypowe myślenie o rodzinie wciąż jest w społeczeństwie głęboko zakorzenione. Przez to wielu mężczyzn wciąż obawia się przejąć kontrolę nad podejmowaniem niektórych decyzji, np. dotyczących edukacji dziecka. Nowa rola mężczyzny we współczesnej rodzinie zdaje się być coraz bardziej powszechna. Jednak większość mężczyzn uważa z, że wręcz nie wypada im przejmować głównej opieki nad dzieckiem. Co więcej, obawiają się oni wyśmiania czy braku akceptacji ze strony innych mężczyzn. Presja otoczenia związana jest także bezpośrednio z rolą kobiet.

Niepełnosprawność

Na podstawie Narodowego Spisu Powszechnego z 2021 r. na terenie Bydgoszczy zamieszkiwało 54 627 osób niepełnosprawnych w tym 40 096 osób prawnie niepełnosprawnych. W grupie osób niepełnosprawnych było 30 839 kobiet i 23 788 mężczyzn. W wieku przedprodukcyjnym było 2 764 osób niepełnosprawnych, w wieku produkcyjny 18 320 osób niepełnosprawnych. Największą grupę stanowiły osoby niepełnosprawne w wieku poprodukcyjnym – 33 543. Ze względu na stopień niepełnosprawności w Bydgoszczy było: 8 970 ze stopniem znacznym, 15 819 ze stopniem umiarkowanym oraz 9 556 ze stopniem lekkim.

Na podstawie liczby członków i podopiecznych organizacji pozarządowych działających na rzecz osób niepełnosprawnych w Bydgoszczy w 2020 roku było: 514 osób dorosłych z dysfunkcją narządu słuchu (członków Polskiego Związku Głuchych), 902 osoby z dysfunkcją narządu wzroku (członków Polskiego Związku Niewidomych) 158 osób ze znaczną dysfunkcją narządu ruchu (podopiecznych Fundacji Aktywnej Rehabilitacji).

Na obszarze objętym LSR funkcjonują dwa specjalne ośrodki szkolno-wychowawcze z internatami. W Fordonie Ośrodek dla Dzieci i Młodzieży Słabo Słyszącej i Niesłyszącej oraz w Śródmieściu Ośrodek dla Dzieci i Młodzieży Słabo Widzącej i Niewidomej. Na Błoniu funkcjonuje zaś Zespół Szkół nr 7 dla uczniów słabo słyszących, a na Okolu działalność dla dzieci i młodzieży niepełnosprawnej intelektualnie prowadzi, Specjalny Ośrodek Szkolno-Wychowawczy nr 3. Dostęp do edukacji zapewnia także Zespół Szkół nr 33 dla Dzieci i Młodzieży Przewlekle Chorej i Szkoła Podstawowa Specjalna nr 52 dla Dzieci Przewlekle Chorych w Bydgoszczy. Dodatkowo na Szwederowie funkcjonują dwie niepubliczne placówki oświatowe- Pierwsze Niepubliczne Przedszkole Terapeutyczne dla Dzieci z Autyzmem Krajowego Towarzystwa Autyzmu Oddział w Bydgoszczy oraz Niepubliczna Szkoła Podstawowa dla Dzieci z Zaburzeniami Rozwojowymi w Bydgoszczy. Ponadto na Okolu swoją kawiarnię artystyczną Otwarta Przestrzeń „Światłownia" prowadzi Spółdzielnia Socjalna Widzących Duszą „Światłownia", zrzeszająca głównie osoby z dysfunkcją narządu wzroku. Natomiast w Fordonie zlokalizowane są: Park Aktywnej Rehabilitacji i Sportu (planowane jest tam Centrum Paraolimpijskie) oraz Dom Jubileuszowy prowadzony przez Fundację Wiatrak, która również koncentruje się na działalności na osób niepełnosprawnych (np. Warsztat Terapii Zajęciowej „Wiatrak"). W dwóch szkołach wyższych: Uniwersytet Kazimierza Wielkiego (Bocianowo) oraz Wyższa Szkoła Gospodarki (Okole) funkcjonują Biura ds. Osób Niepełnosprawnych wraz ze Zrzeszeniami Studentami Niepełnosprawnymi. Na Śródmieściu zaś swoją działalność prowadzi Biblioteka Uniwersytecka z jednym z najlepiej dostosowanych dla osób niepełnosprawnych obiektów użyteczności publicznej w mieście. W dzielnicy Stary Fordon przy Parafii pw. Św. Jana Apostoła i Ewangelisty funkcjonuje Duszpasterstwo Osób z niepełnosprawnością intelektualną. Dzięki środkom finansowym pochodzącym z budżetu Miasta Bydgoszczy, Państwowego Funduszu Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych oraz Powiatowego Urzędu Pracy, realizuje się wiele zadań obejmujących działalność samorządu w sferze: prewencji niepełnosprawności; dostępu do informacji i komunikacji społecznej; edukacji; sportu, rekreacji i kultury; likwidacji barier architektonicznych, urbanistycznych i transportowych; wsparcia środowiskowego oraz pomocy społecznej oraz aktywizacji zawodowej.

Pomimo wielu działań już zrealizowanych, uczestnicy spotkań konsultacyjnych wskazywali na problemy, które jeszcze nie zostały dostatecznie rozwiązane:

- Osoby niepełnosprawne dysponują niższym wykształceniem i posiadają kwalifikację nie odpowiadające potrzebom rynku pracy. Ponadto osoby niepełnosprawne często nie znają swoich praw, zaś pracodawcy nie mają wiedzy o korzyściach wynikających z zatrudnienia osoby niepełnosprawnej. Zdarza się, że z powodu pobierania renty pracują w szarej strefie (podobny problem dotyczy osób rezygnujących z pracy na rzecz sprawowania opieki nad niepełnosprawnym członkiem rodzinny). Również wśród osób niepełnosprawnych występuje niska samo ocena, która zniechęca ich do aktywnego poszukiwania pracy.
- Pomimo tego, że osoby niepełnosprawne mogą otrzymać dofinansowanie na rozpoczęcie takiej działalności to bardzo rzadko się decydują na taki krok. Osoby niepełnosprawne nie wierzą w swoje możliwości i bezpieczniej i łatwiej jest im pracować u innego pracodawcy, niż zdecydować się na samozatrudnienie.
- Osoby niepełnosprawne to grupa potrzebująca wsparcia z uwagi na występowanie w ich otoczeniu syndromu cech sprzyjających marginalizacji społecznej, na który składają się: ubóstwo – trudna sytuacja materialna, niski poziom dochodów, niski poziom zaspokajania potrzeb życiowych, relatywnie najniższy poziom wykształcenia lub nawet jego brak, słabość otoczenia instytucjonalnego, ograniczone więzi społeczne, stygmatyzujące wzorce kulturowe i uprzedzenia społeczne, niski poziom infrastruktury technicznej, niedorozwój infrastruktury społecznej. Relatywnie gorsza sytuacja materialna rodzin osób niepełnosprawnych w stosunku do pozostałych rodzin jest widoczna w skali całego kraju. Niepełnosprawność to czynnik, który prowadzi do pogorszenia kondycji finansowej bez względu na przynależność społeczno-zawodowej i miejsce zamieszkania. Jest to z jednej strony efekt wydatków na leczenie i rehabilitację z drugiej zaś skutek ograniczenia dochodów – utraty pracy, życia z renty inwalidzkiej oraz ograniczenia aktywności zawodowej.
- Osoby niepełnosprawne napotykają rozmaite bariery nie tylko w życiu codziennym. To przeszkody zarówno natury „technicznej", jak i „mentalnej". Wiele osób dosięga poczucie bezradności i społeczna apatia.

W związku z takim nastawieniem psychicznym do siebie i otoczenia osoby te wycofują się i zamykają w życiu domowym. Taka sytuacja sprawia, że ich pojawienie się w sytuacjach i miejscach publicznych jest czymś niezwykłym i powoduje niejednokrotnie niechętne reakcje otoczenia społecznego.

- Istotne jest także objęcie wsparciem otoczenia osób niepełnosprawnych, zwłaszcza rodziców dzieci niepełnosprawnych intelektualnie.

Przeprowadzone szeroko konsultacje społeczne wskazują na brak spójnego i kompletnego systemu wsparcia dla społecznego włączenia osób niepełnosprawnych, co powoduje dramatyczne zróżnicowanie szans życiowych. Problemy, które dotyczą osób niepełnosprawnych, są podobne do tych w skali całego kraju. Występuje tu "syndrom ochrony przed obcym światem", czyli oparcie się wyłącznie na siłach i możliwościach rodziny. Powoduje to: niedostosowanie społeczne, brak trwałych więzi społecznych, bezradność w sprawach opiekuńczo-wychowawczych. Osoby z niepełnosprawnościami występują we wszystkich grupach społecznych w szczególności wśród osób długotrwale bezrobotnych, osób o niskich kwalifikacjach zawodowych oraz osób w wieku powyżej 60 roku życia.

Każdy projekt (grant) dofinansowany w ramach LSR będzie mieć pozytywny wpływ na realizację zasady równości szans i niedyskryminacji, w tym dostępności dla osób z niepełnosprawnościami oraz będzie zgodny z zasadą równości kobiet i mężczyzn, Kartą Praw Podstawowych Unii Europejskiej, Konwencją o Prawach Osób Niepełnosprawnych oraz zasadą zrównoważonego rozwoju. Każdy projekt (grant) dofinansowany w ramach LSR będzie spełniał standardy dostępności dla polityki spójności 2021-2027.

4.3. Wsparcie lokalnych i ponadlokalnych inicjatyw z uwzględnieniem pozostałych instrumentów terytorialnych

Projekty realizowane w LSR w ramach instrumentu RLKS będą komplementarne z projektami realizowanymi na obszarze Bydgoszczy m.in. w ramach Zintegrowanych Inwestycji Terytorialnych (ZIT) Obydwa instrumenty terytorialne (RLKS oraz ZIT) łączą założenia oddolności, terytorialności, partnerstwa, decentralizacji zarządzania oraz sieciowania i współpracy. Na poziomie konkretnych przedsięwzięć, komplementarność pomiędzy RLKS oraz ZIT może dotyczyć m.in. projektów wpisujących się w zakres interwencji i cele dedykowane EFS+, jak również działań w sferze społecznej, tj. realizacji przedsięwzięć zawartych w LSR w formule grantowej, odbywała na infrastrukturze powstałej lub wspartej w ramach ZIT. Wzajemnemu oddziaływaniu i uzupełnianiu obu instrumentów sprzyjać będzie brak ograniczeń w grupie docelowej w RLKS w perspektywie 2021-2027 (grupę docelową tworzyć będą wszyscy mieszkańcy obszaru objętego Lokalną Strategią Rozwoju tj. Miasta Bydgoszczy) oraz zbieżny obszar oddziaływania (w perspektywie 2021-2027 obydwa instrumenty terytorialne realizowane będą w Bydgoszczy tj. na obszarze Bydgoskiego Obszaru Funkcjonalnego - BydOF). LGD zakłada przekazywanie wzajemne informacji o realizowanych naborach z Biurem ZIT BydOF.

LGD ponadto wspierać będzie wszelkie inicjatywy lokalne i ponadlokane służące mieszkańcom Bydgoszczy, dofinansowane ze źródeł krajowych, unijnych czy EOG. Zakłada się m.in. włączanie w działania sieci skupionej wokół stworzenia Szlaku Wisły, wspieranie procesów rewitalizacji poprzez współpracę z Komitetem Rewitalizacji, promowanie idei budżetu obywatelskiego w porozumieniu z Radą ds. Partycypacji Społecznej i Radami Osiedli, upowszechnianie informacji o projektach skierowanych do ogółu społeczności Bydgoszczy i regionu np. Baza Usług Rozwojowych.

Rozdział V Spójność, komplementarność i synergia

5.1. Opis zgodności i komplementarności LSR z innymi dokumentami planistycznymi/ strategiami

I. Poziom krajowy – zakres komplementarności:

1. *KRAJOWA STRATEGIA ROZWOJU REGIONALNEGO 2030 (KSRR 2030)*
   KSRR jest podstawowym dokumentem strategicznym polityki regionalnej państwa w perspektywie do 2030 r. Cele główny polityki regionalnej w ramach KSRR realizowany będzie w oparciu o uzupełniające się trzy cele szczegółowe:
   Cel 1: Zwiększanie spójności rozwoju kraju w wymiarze społecznym, gospodarczym, środowiskowym i przestrzennym,
   Cel 2: Wzmacnianie regionalnych przewag konkurencyjnych,
   Cel 3: Podniesienie jakości zarządzania i wdrażania polityk ukierunkowanych terytorialnie.
   LSR jest spójna w szczególności z podanym celem główny KSRR, a także wpisuje się w logikę celów szczegółowych wytyczonych w horyzoncie czasowym do 2030 r. poprzez realizację przedsięwzięć zaplanowanych na obszarze objętym LSR.

2. *STRATEGIA ROZWOJU KAPITAŁU LUDZKIEGO 2030 (SRKL2030)*
   Realizacja LSR będzie zgodna z celem głównym SRKL2030, którym jest wzrost kapitału ludzkiego i spójności społecznej w Polsce, a także jej poszczególnymi celami szczegółowymi tj.
   Cel szczegółowy 1: Podniesienie poziomu kompetencji oraz kwalifikacji obywateli, w tym cyfrowych
   Cel szczegółowy 2: Poprawa zdrowia obywateli oraz efektywności systemu opieki zdrowotnej
   Cel szczegółowy 3: Wzrost i poprawa wykorzystania potencjału kapitału ludzkiego na rynku pracy
   Cel szczegółowy 4: Redukcja ubóstwa i wykluczenia społecznego oraz poprawa dostępu do usług świadczonych w odpowiedzi na wyzwania demograficzne.

3. *PROGRAM FUNDUSZE EUROPEJSKIE DLA ROZWOJU SPOŁECZNEGO 2021-2027 (FERS)*
   Program Fundusze Europejskie dla Rozwoju Społecznego 2021-2027 (FERS) stanowi kolejny etap do dalszego rozwoju społecznego i gospodarczego kraju. Przedsięwzięcia zawarte w LSR wpisywać się będą w następujące cele szczegółowe Programu:
   - Cel szczegółowy: ESO4.3. Wspieranie zrównoważonego pod względem płci uczestnictwa w rynku pracy, równych warunków pracy oraz lepszej równowagi między życiem zawodowym a prywatnym, w tym poprzez dostęp do przystępnej cenowo opieki nad dziećmi i osobami wymagającymi wsparcia w codziennym funkcjonowaniu (EFS+),
   - Cel szczegółowy: ESO4.5. Poprawa jakości, poziomu włączenia społecznego i skuteczności systemów kształcenia i szkolenia oraz ich powiązania z rynkiem pracy – w tym przez walidację uczenia się pozaformalnego i nieformalnego, w celu wspierania nabywania kompetencji kluczowych, w tym umiejętności w zakresie przedsiębiorczości i kompetencji cyfrowych, oraz przez wspieranie wprowadzania dualnych systemów szkolenia i przygotowania zawodowego (EFS+)
   - Cel szczegółowy: ESO4.6. Wspieranie równego dostępu do dobrej jakości, włączającego kształcenia i szkolenia oraz możliwości ich ukończenia, w szczególności w odniesieniu do grup w niekorzystnej sytuacji, od wczesnej edukacji i opieki nad dzieckiem przez ogólne i zawodowe kształcenie i szkolenie, po szkolnictwo wyższe, a także kształcenie i uczenie się dorosłych, w tym ułatwianie mobilności edukacyjnej dla wszystkich i dostępności dla osób z ,niepełnosprawnościami (EFS+),
   - Cel szczegółowy: ESO4.7. Wspieranie uczenia się przez całe życie, w szczególności elastycznych możliwości podnoszenia i zmiany kwalifikacji dla wszystkich, z uwzględnieniem umiejętności w zakresie przedsiębiorczości i kompetencji cyfrowych, lepsze przewidywanie zmian i zapotrzebowania na nowe

umiejętności na podstawie potrzeb rynku pracy, ułatwianie zmian ścieżki kariery zawodowej i wspieranie mobilności zawodowej (EFS+),

- Cel szczegółowy: ESO4.8. Wspieranie aktywnego włączenia społecznego w celu promowania równości szans, niedyskryminacji i aktywnego uczestnictwa, oraz zwiększanie zdolności do zatrudnienia, w szczególności grup w niekorzystnej sytuacji (EFS+),
- Cel szczegółowy: ESO4.12. Promowanie integracji społecznej osób zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym, w tym osób najbardziej potrzebujących i dzieci (EFS+).

II. Poziom regionalny – zakres komplementarności:

1. *STRATEGIA ROZWOJU WOJEWÓDZTWA KUJAWSKO-POMORSKIEGO DO 2030 ROKU – STRATEGIA PRZYSPIESZENIA 2030+*

   Strategia ustanawiał w swoich zapisach następujący cel nadrzędny tj. „jakość życia typowa dla wysokorozwiniętych regionów europejskich". cel ten ma być osiągnięty poprzez koncentrację działań w czterech obszarach tematycznych rozwoju, z których zwłaszcza pierwszy tj. obszar społeczeństwo jest zbieżny z zapisami Lokalnej Strategii Rozwoju. W ramach tego obszaru Województwo dążyć będzie „do zasadniczej poprawy szeroko rozumianego poziomu rozwoju społecznego, zwłaszcza w aspekcie zmian postaw społecznych i rozwoju edukacji". LSR wpisuje się cele operacyjne wskazane Strategii Przyspieszenia 2030+ dotyczące edukacji, aktywności społecznej, zdrowia, kultury i sportu tj. 1. skuteczna edukacja oraz 2. zdrowe, aktywne i zamożne społeczeństwo.

2. *PROGRAM FUNDUSZE EUROPEJSKIE DLA KUJAW I POMORZA (FEDKP)*

   Głównym celem Programu Fundusze Europejskie dla Kujaw i Pomorza jest wzmocnienie i efektywne wykorzystanie potencjału gospodarczego i społecznego regionu, sprzyjanie zintegrowanemu, zrównoważonemu i inteligentnemu rozwojowi województwa kujawsko-pomorskiego, ukierunkowanemu na wysoką jakość życia i bezpieczeństwo jego mieszkańców. LSR bezpośrednio wpisuje się w założenia FEDKP poprzez finansowanie części założeń z Programu, zakładając realizację przedsięwzięć w ramach następujących celów:

   - Cel szczegółowy 4(c) wspieranie zrównoważonego pod względem płci uczestnictwa w rynku pracy, równych warunków pracy oraz lepszej równowagi między życiem zawodowym a prywatnym, w tym poprzez dostęp do przystępnej cenowo opieki nad dziećmi i osobami wymagającymi wsparcia w codziennym funkcjonowaniu – Przedsięwzięcie P.1.1.
   - Cel szczegółowy 4(f) wspieranie równego dostępu do dobrej jakości, włączającego kształcenia i szkolenia oraz możliwości ich ukończenia, w szczególności w odniesieniu do grup w niekorzystnej sytuacji, od wczesnej edukacji i opieki nad dzieckiem przez ogólne i zawodowe kształcenie i szkolenie, po szkolnictwo wyższe, a także kształcenie i uczenie się dorosłych, w tym ułatwienie mobilności edukacyjnej dla wszystkich i dostępności dla osób z niepełnosprawnościami – Przedsięwzięcie P.1.2.
   - Cel szczegółowy 4(g) wspieranie uczenia się przez całe życie, w szczególności elastycznych możliwości podnoszenia i zmiany kwalifikacji dla wszystkich, z uwzględnieniem umiejętności w zakresie przedsiębiorczości i kompetencji cyfrowych, lepsze przewidywanie zmian i zapotrzebowania na nowe umiejętności na podstawie potrzeb rynku pracy, ułatwianie zmian ścieżki kariery zawodowej i wspieranie mobilności zawodowej. – Przedsięwzięcie P.1.3.
   - Cel szczegółowy 4(l) wspieranie integracji społecznej osób zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym, w tym osób najbardziej potrzebujących i dzieci - Przedsięwzięcie P.1.4.

III. Poziom lokalny – zakres komplementarności:

1. *STRATEGIA ROZWOJU BYDGOSZCZY DO 2030*

Lokalna Strategia Rozwoju wykazuje pełną zgodność ze Strategią Rozwoju Bydgoszczy do 2030 roku przede wszystkim w zakresie celi strategicznych 1, 2, 4. Cele LSR są w całości spójne z wymienionymi w programie celami operacyjnymi, jak i w zakresie ogólnych kierunków, planowanych przedsięwzięć i zadań do zrealizowania w ich ramach. LSR bezpośrednio będzie się wpisywać w cele operacyjne: IV.7. Stworzenie warunków sprzyjających włączeniu społecznemu oraz IV.8. Wzrost poczucia tożsamości lokalnej i świadomości obywatelskiej oraz wysoka aktywność społeczna mieszańców.

Ponadto Lokalna Strategia Rozwoju jest zbieżna z Gminnym Programem Rewitalizacji Miasta Bydgoszczy 2023+ (GPR) oraz Programem Rozwoju Edukacji Miasta Bydgoszczy na lata 2021-2030.

5.2. Opis sposobu integrowania różnych sektorów, partnerów, zasobów czy branż działalności gospodarczej

Jednym z czynników potencjalnie wpływających na kształt strategii integracji jest bliskość organizacyjna na poziomie nie tylko celów działalności (lub zadań statutowych), ale podobieństwa wewnętrznych i zewnętrznych walorów organizacyjnych łączących się instytucji. Wśród czynników, które mogą mieć realny wpływ na przebieg procesu integracji sektorowej oraz jej zasięg oraz dynamikę należy wymienić bliskość:

- organizacyjna – podobieństwo wewnętrznych i zewnętrznych warunków organizacyjnych (podobna decyzyjność, struktura),
- geograficzną – niewielka odległość przestrzenna lub czasowa (poziom części lub całego miasta),
- poznawczą – zbieżność baz wiedzy, baz referencyjnych, dostęp do grup docelowych (np. instytucje rynku pracy, instytucje otoczenia biznesu),
- instytucjonalną – funkcjonowanie w takim samym otoczeniu instytucjonalnym (np. sektor publiczny, MSP, NGO).

Partnerstwo w ramach LGD kształtuje się przekrojowo. W szeregach członków znajdują się reprezentanci sektora publicznego, gospodarczego i społecznego, w tym mieszkańcy Bydgoszczy. Członkiem wspierającym LGD jest Miasta Bydgoszcz jednostka samorządu terytorialnego. LGD współpracuje z szeregiem podmiotów i osób działających aktywnie na rzecz społeczności Miasta Bydgoszczy takich jak: fundacje i stowarzyszenia, Miejskie Centrum Kultury, Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej, Wojewódzka i Miejska Biblioteka Publiczna i jej filie, Ośrodek Wspierania Ekonomii Społecznej, Rady Osiedli, Rada Działalności Pożytku Publicznego, Rada ds. Partycypacji Społecznej, liderzy lokalni.

Tabela 7 Płaszczyzny współpracy międzysektorowej w ramach LGD

3 płaszczyzny współpracy międzysektorowej LGD		
Współpraca z JST, instytucjami pomocy społecznej i rynku pracy w zakresie tworzenia polityk publicznych i realizacji zadań publicznych	Współpraca z organizacjami pozarządowymi (fundacje, stowrzyszenia, spółdzielnie socjalne) w zakresie realizacji obszarów zadań okreslonych LSR	Współpraca z otoczeniem biznesowym i tworzenie warunków do społecznej aktywności na terenie objętym LSR

Źródło: Opracowanie własne

Zintegrowanie w niniejszej Strategii będzie przejawiało się na kilka sposobów:

1. Integracji kontekstowej, tj. możliwości rozwiązywania problemów w szerszym kontekście rozwojowym. LGD prowadzić będzie przed każdym naborem, działania animacyjno-konsultacyjne z potencjalnymi grantobiorcami, Premiowane będą projekty z zastosowaniem przekrojowych

metod i narzędzi, w oparciu o zintegrowane zasoby całego obszaru i rozwiązujące kompleksowo zdiagnozowane problemy.

2. Integracji sektorowej, czyli zacieśnieniu współpracy pomiędzy podmiotami należącymi do różnych sektorów poprzez możliwość realizacji projektów w partnerstwie np. NGO-JST czy przy wykorzystaniu zasób różnych sektorów np. infrastruktury miejskiej i działań społecznych czy zasobów kadrowych przedsiębiorstw do działań na rzecz grup docelowych wspieranych przez NGO
3. Integracji obszarowej, tj. realizacji przedsięwzięć na rzecz całego miasta i jej społeczności, co pozwoli na pełne wykorzystanie zasobów obszaru objętego LSR.

Zaplanowane w ramach LSR cztery przedsięwzięcia:

- Przedsięwzięcie 1.1 - Działania na rzecz przełamywania stereotypów związanych z płcią,
- Przedsięwzięcie 1.2 – Działania na rzecz dzieci i młodzieży poza edukacją formalną,
- Przedsięwzięcie 1.3 – Działania na rzecz aktywizacji edukacyjnej osób dorosłych,
- Przedsięwzięcie 1.4 – Działania na rzecz aktywizacji społecznej osób starszych 60,

wpisują się realizację celu szczegółowego**:** Podniesienie potencjału społecznego i aktywności mieszkańców objętych Lokalną Strategią Rozwoju do 31.12.2029 r. (EFS+) tj. skierowane są na obszar całego Miasta Bydgoszczy, ich odbiorcami będą wszyscy mieszkańcy Bydgoszczy, a ich realizacja opierać się będzie na oddolnej formule grantowej, możliwej do realizacji przez wszystkie zainteresowane podmioty, w tym również w formule partnerskiej łączącej różne sektory i możliwości rozwiązywania problemów.

Rozdział VI Cele i wskaźniki

6.1. Specyfikacja i opis celów, przypisanych im przedsięwzięć

Obrany cel ogólny, cel szczegółowy, skorelowane z nimi wskaźniki rezultatu, przedsięwzięcia i przypisane im wskaźniki produktu, zostały opracowane w oparciu o założenia diagnozy obszaru objętego LSR i są ściśle powiązane z analizą potrzeb i problemów. Konstrukcja celów bezpośrednio odzwierciedla specyfikę obszaru objętego LSR oraz oczekiwania mieszkańców wyrażone podczas realizacji partycypacyjnych metod opracowywania Strategii. W ramach LSR przyjęto następującą strukturę celów (ogólnych i szczegółowych) i przedsięwzięć.

Rysunek 1 Schemat celów LSR i przypisanych im przedsięwzięć

CEL OGÓLNY:

Rozwój lokalnej tożsamości obszaru LSR w oparciu o aktywizację społeczną i przy wykorzystaniu miejscowych zasobów w sposób zapewniający najlepsze zaspokojenie potrzeb społeczności lokalnej. Cel zostanie osiągnięty do 31.12.2029 r.

C.1 - CEL SZCZEGÓŁOWY 1 :

Podniesienie potencjału społecznego i aktywności mieszkańców objętych Lokalną Strategią Rozwoju do 31.12.2029 r. (EFS+)

P.1.1 - Przedsięwzięcie 1.1 - Działania na rzecz przełamywania stereotypów związanych z płcią. (Działanie FEKP.07.01 PRZEŁAMYWANIE STEREOTYPÓW ZWIĄZANYCH Z PŁCIĄ)

P.1.2 - Przedsięwzięcie 1.2 – Działania na rzecz dzieci i młodzieży poza edukacją formalną (Działanie FEKP.07.02 WSPARCIE DZIECI I MŁODZIEŻY POZA EDUKACJĄ FORMALNĄ)

P.1.3 - Przedsięwzięcie 1.3 – Działania na rzecz aktywizacji edukacyjnej osób dorosłych (Działanie FEKP.07.03 AKTYWIZACJA EDUKACYJNA OSÓB DOROSŁYCH)

P.1.4 - Przedsięwzięcie 1.4 – Działania na rzecz aktywizacji społecznej osób starszych 60+ (Działanie FEKP.07.04 WSPIERANIE INTEGRACJI SPOŁECZNEJ)

Źródło: Opracowanie własne

6.2. Uzasadnienie sformułowania celów w oparciu o konsultacje społeczne i powiązanie ich z analizą potrzeb i potencjału

Realizacja CELU OGÓLNEGO – „Rozwój lokalnej tożsamości obszaru LSR w oparciu o aktywizację społeczną i przy wykorzystaniu miejscowych zasobów w sposób zapewniający najlepsze zaspokojenie potrzeb społeczności lokalnej.”, odbywać się będzie poprzez realizację założeń poszczególnych celów szczegółowych. Skonstruowane cele szczegółowe i wskaźniki rezultatu dla poszczególnych celów są efektem partycypacyjnych metod konsultacji społecznych i ściśle odzwierciedlają ukazaną diagnozę obszaru objętego LSR.

Tabela 8 Cele szczegółowe LSR w oparciu o konsultacje społeczne i ich powiazanie z analizą potrzeb i potencjału.

C.1 - CEL SZCZEGÓŁOWY 1 - Podniesienie, do 31.12.2029 r. potencjału społecznego i aktywności mieszkańców objętych Lokalną Strategią Rozwoju (EFS+)

Przedsięwzięcie	Wykorzystane metody partycypacyjne	Uzasadnienie powiązania celu i wskaźnika rezultatu z diagnozą obszaru
P.1.1 - Przedsięwzięcie 1.1 - Działania na rzecz przełamywania stereotypów związanych z płcią. (Działanie FEKP.07.01 PRZEŁAMYWANIE STEREOTYPÓW ZWIĄZANYCH Z PŁCIĄ)	• Kwestionariusz ankiety on-line; • Partycypacyjne warsztaty dla mieszkańców obszaru LSR; • Otwarte spotkanie konsultacyjne;	Jak wskazują, ujęte w Rozdziale IV - Analiza potrzeb i potencjału LSR, dane, sytuacja społeczna, czy też sytuacja społeczna oraz ta na rynku pracy kobiet przejawia w różnych sferach życia społecznego i gospodarczego znamiona dyskryminacji. Ponadto zauważa się coraz częściej sytuacje dyskryminujące związane z niestereotypowym podziałem ról społecznych, czyli dyskryminacja kobiet w sytuacjach pełnienia ról zwyczajowo męskich oraz mężczyzn w przypadkach wchodzenia w role żeńskie. Działania podjęte w ramach przedsięwzięcia, ujęte w sposobie jego realizacji, mają przekładać się na zwiększenie aktywności kobiet w życiu społecznym (aktywizacja społeczna) oraz promować aktywne postawy pro gospodarcze, w tym na rynku pracy. Przedsięwzięcie ma również oddziaływać na niwelowanie stereotypów płci w odniesieniu zarówno do żeńskich jak i męskich ról społecznych.
P.1.2 - Przedsięwzięcie 1.2 – Działania na rzecz dzieci i młodzieży poza edukacją formalną (Działanie FEKP.07.02 WSPARCIE DZIECI I MŁODZIEŻY POZA EDUKACJĄ FORMALNĄ)	• Kwestionariusz ankiety on-line; • Partycypacyjne warsztaty dla mieszkańców obszaru LSR; • Otwarte spotkanie konsultacyjne;	Jak wskazują, ujęte w Rozdziale IV - Analiza potrzeb i potencjału LSR, dane zauważa się jednak potrzebę, konieczność wsparcia w zakresie dalszego rozwoju kompetencji kluczowych uczniów, umiejętności, uzdolnień, zainteresowań dzieci i młodzieży, poza edukacją formalną.
P.1.3 - Przedsięwzięcie 1.3 – Działania na rzecz aktywizacji edukacyjnej osób dorosłych (Działanie FEKP.07.03 AKTYWIZACJA EDUKACYJNA OSÓB DOROSŁYCH)	• Kwestionariusz ankiety on-line; • Partycypacyjne warsztaty dla mieszkańców obszaru LSR; • Otwarte spotkanie konsultacyjne;	Jak wskazują, ujęte w Rozdziale IV - Analiza potrzeb i potencjału LSR, dane na obszarze brakuje oferty edukacyjnej dla osób dorosłych. Rozwinięta oferta edukacyjna dla dzieci i młodzieży w ramach obowiązku szkolnego i stworzony potencjał szczególnie placówek edukacyjnych poziomu podstawowego, stwarza zaplecze dla zniwelowania sytuacji niekorzystnej dotyczącej aktywności edukacyjnej osób dorosłych (kształcenie przez całe życie). Odpowiedzą na tę tendencję oraz wykorzystując zaplecze i potencjał techniczny

		i ludzki zaplanowano wsparcie na rzecz aktywizacji edukacyjnej osób dorosłych.
P.1.4 - Przedsięwzięcie 1.4 – Działania na rzecz aktywizacji społecznej osób starszych 60+ (Działanie FEKP.07.04 WSPIERANIE INTEGRACJI SPOŁECZNEJ)	• Kwestionariusz ankiety on-line; • Partycypacyjne warsztaty dla mieszkańców obszaru LSR; • Otwarte spotkanie konsultacyjne;	Jak wskazują, ujęte w Rozdziale IV - Analiza potrzeb i potencjału LSR, dane, sytuacja demograficzna i zjawisko starzejących się społeczeństw determinują konieczność podtrzymania dotychczasowego wsparcia w zakresie aktywizacji społecznej osób starszych, a nawet zdecydowane zwiększenie zakresu wsparcia. Konieczność taka wynika z pogłębiającej się tendencji demograficznej oraz nawarstwiających się kwestii społecznych związanych z niewystarczającym poziomem aktywności społecznej osób starszych.

6.3. Przedstawienie celów z podziałem na źródła finansowania

Cel szczegółowy LSR	Źródło finansowania
C.1 - CEL SZCZEGÓŁOWY 1 - Podniesienie potencjału społecznego i aktywności mieszkańców objętych Lokalną Strategią Rozwoju do 31.12.2029 r. (EFS+)	EFS+ w ramach Programu Fundusze Europejskie dla Kujaw i Pomorza 20212027

6.4. Przedstawienie przedsięwzięć realizowanych w ramach LSR/RLKS, wraz ze wskazaniem sposobu ich realizacji i uzasadnieniem

Nazwa przedsięwzięcia	Sposób realizacji przedsięwzięcia	Uzasadnienie
P.1.1 - Przedsięwzięcie 1.1 - Działania na rzecz przełamywania stereotypów związanych z płcią. (Działanie FEKP.07.01 PRZEŁAMYWANIE STEREOTYPÓW ZWIĄZANYCH Z PŁCIĄ)	Przedsięwzięcie realizowane będzie w formie **konkursowej (w ramach realizowanego projektu grantowego)**. W ramach przedsięwzięcia przewidziano następujące **formy wsparcia i typy projektów**: 1. Podnoszenie wiedzy i świadomości osób zajmujących się edukacją i pracą z dziećmi i młodzieżą nt. stereotypów płci i specyfiki potrzeb osób różnej płci w tym także przemocy rówieśniczej uwarunkowanej przekonaniami związanymi z płcią; 2. kluby rodzica - miejsca spotkań rodziców, zależnie od potrzeb ukierunkowane na: • wsparcie dla kobiet (wymiana doświadczeń, warsztaty motywujące, psychologiczne, coaching, kręgi wsparcia) próbujących godzić życie zawodowe z rodzinnym, wzmacniające poczucie własnej wartości i motywację do przełamywania stereotypów dot. roli kobiet i rozwoju osobistego; • wsparcie dla mężczyzn (wymiana doświadczeń, warsztaty motywujące, psychologiczne, coaching, kręgi wsparcia) próbujących przełamywać stereotypy	- Wybór formy konkursowej, jako sposobu realizacji założeń przedsięwzięcia, jest zgodne z FEdKiP. - Wybór formy konkursowej wynika z chęci zapewnienia szerokiego udziału podmiotów/Beneficjentów w realizacji przedsięwzięcia. - Wybór tego sposobu realizacji wynika z chęci zastosowania metod oddolnych/partycypacyjny ch na etapie wdrażanie LSR. - Wybór formy konkursowej wynika z

	związane z rolą mężczyzn w rodzinie i społeczeństwie, zachęcające do większego zaangażowania w obowiązki opiekuńcze. Kluby rodzica mogą przewidywać wspólne działania dla kobiet i mężczyzn, w zakresie wskazanym powyżej; 3. Zwiększenie udziału oraz wzmocnienie pozycji kobiet na rynku pracy poprzez działania wspierające rozpoczęcie, utrzymanie lub powrót do zatrudnienia, takie jak: wsparcie prawne, z zakresu rozwoju osobistego, motywujące, psychologiczne, wzmacniające poczucie własnej wartości. Przedsięwzięcie realizowało będzie **Cel szczegółowy 4(c)** Programu Operacyjnego Fundusze Europejskie dla Kujaw i Pomorza na lata 2021-2027 - wspieranie zrównoważonego pod względem płci uczestnictwa w rynku pracy, równych warunków pracy oraz lepszej równowagi między życiem zawodowym a prywatnym, w tym poprzez dostęp do przystępnej cenowo opieki nad dziećmi i osobami wymagającymi wsparcia w codziennym funkcjonowaniu	chęci objęcia wsparciem jak najszerszej, ale także wyselekcjonowanej grupy docelowej z obszaru LSR.
P.1.2 - Przedsięwzięcie 1.2 – Działania na rzecz dzieci i młodzieży poza edukacją formalną (Działanie FEKP.07.02 WSPARCIE DZIECI I MŁODZIEŻY POZA EDUKACJĄ FORMALNĄ)	Przedsięwzięcie realizowane będzie w formie **konkursowej (w ramach realizowanego projektu grantowego)**. W ramach przedsięwzięcia przewidziano następujące **formy wsparcia i typy projektów:** 1. wsparcie na rzecz tworzenia i funkcjonowania edukacyjnych klubów młodzieżowych, w ramach których możliwa jest realizacja różnorodnego obszaru tematycznego, uwzględniającego zainteresowania, zdolności, potrzeby, predyspozycje dzieci i młodzieży w tym zajęcia filmowe, muzyczne, artystyczne, sportowe, z robotyki, programowania, nt. lokalnej tożsamości i kultury, wsparcie edukacji społecznej i obywatelskiej dzieci i młodzieży m.in. poprzez realizację spotkań, warsztatów i wizyt studyjnych, 2. wsparcie na realizację projektów edukacyjnych, umożliwiających rozwijanie uzdolnień dzieci oraz młodzieży i ukierunkowanych na osiągniecie konkretnego celu edukacyjnego (np. przygotowanie i udział w krajowym lub międzynarodowym konkursie naukowym); 3. warsztaty w obszarze ginących zawodów (np. w ramach organizacji wioski ginących zawodów) przyczyniające się do wzrostu wiedzy nt. tradycji regionu i nabywania umiejętności przydatnych w wyborze ścieżek kształcenia i w przyszłym życiu zawodowym.	- Wybór formy konkursowej, jako sposobu realizacji założeń przedsięwzięcia, jest zgodne z FEdKiP. - Wybór formy konkursowej wynika z chęci zapewnienia szerokiego udziału podmiotów/Beneficjentów w realizacji przedsięwzięcia. - Wybór tego sposobu realizacji wynika z chęci zastosowania metod oddolnych/partycypacyjnych na etapie wdrażanie LSR> - Wybór formy konkursowej wynika z chęci objęcia wsparciem jak najszerszej, ale także wyselekcjonowanej grupy docelowej z obszaru LSR.

	Przedsięwzięcie realizowało będzie **Cel szczegółowy 4(f)** Programu Operacyjnego Fundusze Europejskie dla Kujaw i Pomorza na lata 2021-2027 - wspieranie równego dostępu do dobrej jakości, włączającego kształcenia i szkolenia oraz możliwości ich ukończenia, w szczególności w odniesieniu do grup w niekorzystnej sytuacji, od wczesnej edukacji i opieki nad dzieckiem przez ogólne i zawodowe kształcenie i szkolenie, po szkolnictwo wyższe, a także kształcenie i uczenie się dorosłych, w tym ułatwienie mobilności edukacyjnej dla wszystkich i dostępności dla osób z niepełnosprawnościami.	
P.1.3 - Przedsięwzięcie 1.3 – Działania na rzecz aktywizacji edukacyjnej osób dorosłych (Działanie FEKP.07.03 AKTYWIZACJA EDUKACYJNA OSÓB DOROSŁYCH)	Przedsięwzięcie realizowane będzie w formie **konkursowej (w ramach realizowanego projektu grantowego).** W ramach przedsięwzięcia przewidziano następujące **formy wsparcia i typy projektów**: 1. tworzenie Lokalnych Ośrodków Wiedzy i Edukacji, które angażują mieszkańców lokalnej społeczności w rozwijanie kompetencji życiowych, społecznych i zawodowych. Przedsięwzięcie realizowało będzie **Cel szczegółowy 4(g)** Programu Operacyjnego Fundusze Europejskie dla Kujaw i Pomorza na lata 2021-2027 - wspieranie uczenia się przez całe życie, w szczególności elastycznych możliwości podnoszenia i zmiany kwalifikacji dla wszystkich, z uwzględnieniem umiejętności w zakresie przedsiębiorczości i kompetencji cyfrowych, lepsze przewidywanie zmian i zapotrzebowania na nowe umiejętności na podstawie potrzeb rynku pracy, ułatwianie zmian ścieżki kariery zawodowej i wspieranie mobilności zawodowej	- Wybór formy konkursowej, jako sposobu realizacji założeń przedsięwzięcia, jest zgodne z FEdKiP. - Wybór formy konkursowej wynika z chęci zapewnienia szerokiego udziału podmiotów/Beneficjentów w realizacji przedsięwzięcia. - Wybór tego sposobu realizacji wynika z chęci zastosowania metod oddolnych/partycypacyjnych na etapie wdrażanie LSR> - Wybór formy konkursowej wynika z chęci objęcia wsparciem jak najszerszej, ale także wyselekcjonowanej grupy docelowej z obszaru LSR.
P.1.4 - Przedsięwzięcie 1.4 – Działania na rzecz aktywizacji społecznej osób starszych 60+ (Działanie FEKP.07.04 WSPIERANIE INTEGRACJI SPOŁECZNEJ)	Przedsięwzięcie realizowane będzie w formie **konkursowej (w ramach realizowanego projektu grantowego).** W ramach przedsięwzięcia przewidziano następujące **formy wsparcia i typy projektów:** 1. Działania na rzecz integracji seniorów, pozwalające uchronić tę grupę społeczną przed izolacją i wykluczeniem społecznym: a. tworzenie i funkcjonowanie klubów seniora; b. funkcjonowanie uniwersytetów trzeciego wieku; c. zajęcia aktywizacyjne w gospodarstwach opiekuńczych; d. uzupełniająco, w ramach klubów seniora oraz gospodarstw opiekuńczych: inne działania mające na celu wsparcie i integrację osób starszych, uwzględniające udział rodziny i całego środowiska w tworzeniu lokalnych sieci integracji i samopomocy obejmujące:	- Wybór formy konkursowej, jako sposobu realizacji założeń przedsięwzięcia, jest zgodne z FEdKiP. - Wybór formy konkursowej wynika z chęci zapewnienia szerokiego udziału podmiotów/Beneficjentów w realizacji przedsięwzięcia. - Wybór tego sposobu realizacji wynika z chęci zastosowania metod oddolnych/partycypacyjnych na etapie wdrażanie LSR> - Wybór formy konkursowej wynika z chęci objęcia

	• organizację wydarzeń włączających środowisko lokalne w problemy osób starszych: np. dnia sąsiada, pikników i wigilii sąsiedzkich; • spotkania o charakterze międzypokoleniowym, np. z młodzieżą szkolną lub grupami przedszkolnymi, mające na celu wymianę doświadczeń, wzajemną edukację i pomoc; • spotkania klubów wolontariackich, których celem jest pomoc osobom starszym i samopomoc, w tym organizacja banków wolnego czasu; • akcje proekologiczne organizowane wspólnie z młodzieżą zwiększające udział młodych i starszych w kształtowaniu środowiska życia, estetyki dzielnicy, osiedla; • przedstawienia grup teatralnych, zespołów pieśni i tańca z klubów seniora w szkole/przedszkolu lub odwiedziny grup przedszkolnych/szkolnych/ognisk kulturalnych w klubie seniora. Przedsięwzięcie realizowało będzie **Cel szczegółowy EFS+.CP4.L4** Programu Operacyjnego Fundusze Europejskie dla Kujaw i Pomorza na lata 2021-2027 - wspieranie integracji społecznej osób zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym, w tym osób najbardziej potrzebujących i dzieci.	wsparciem jak najszerszej, ale także wyselekcjonowanej grupy docelowej z obszaru LSR.

6.5. Przypisanie wskaźników do celów i przedsięwzięć w kontekście ich adekwatności do celów i przedsięwzięć oraz zgodności ze wskaźnikami dla programów, w ramach których planowane jest finansowanie LSR

Przedstawienie wskaźników rezultatu ma za zadanie wykazanie realizacji zdefiniowanego celu szczegółowego oraz celu ogólnego, ukazanych w wymiarze ilościowym, jakościowym i trwałym. Realizacja natomiast wskaźników produktów ma odzwierciedlenie w realizacji poszczególnych przedsięwzięć, które zostały wybrane jako formy realizacji celu szczegółowego. Wszystkie wskaźniki zarówno rezultatu jak i produktu decydują o stopniu zrealizowania celu ogólnego LSR, którym jest „Rozwój lokalnej tożsamości obszaru LSR w oparciu o aktywizację społeczną i przy wykorzystaniu miejscowych zasobów w sposób zapewniający najlepsze zaspokojenie potrzeb społeczności lokalnych”.

Dobór **wskaźników rezultatu** do poszczególnych celów szczegółowych przedstawia się następująco:

C.1 - CEL SZCZEGÓŁOWY 1 - Podniesienie potencjału społecznego i aktywności mieszkańców objętych Lokalną Strategią Rozwoju do 31.12.2029 r. (EFS+)			
Symbol wskaźnika	**Nazwa wskaźnika rezultatu**	**Jednostka miary**	**Wartość docelowa wskaźnika**
w.1.1	Liczba osób, które podniosły poziom wiedzy w zakresie równości kobiet i mężczyzn dzięki wsparciu w programie.	osoba	80
w.1.2	Liczba uczniów, którzy nabyli kwalifikacje po opuszczeniu programu	osoba	66
w.1.3	Liczba utworzonych lokalnych ośrodków wiedzy i edukacji (LOWE).	sztuka	2

w.1.4	Liczba osób, których sytuacja społeczna uległa poprawie po opuszczeniu programu.	osoba	141
w.1.5	Liczba objętych wsparciem klubów seniora, gospodarstw opiekuńczych i Uniwersytetów Trzeciego Wieku.	sztuka	20

ZAŁOŻENIA DO KALKULACJI WSKAŹNIKÓW REZULTATU:

- w.1.1 - dla wskaźnika „Liczba osób, które podniosły poziom wiedzy w zakresie równości kobiet i mężczyzn dzięki wsparciu w programie" przyjęto założenie, że wynosi on min. 60% wartości wskaźnika „Liczba osób objętych wsparciem w zakresie równości kobiet i mężczyzn" – Metodologia wyliczenia wskaźnika: 132 osoby x 60% = 79,2, po zaokrągleniu w górę 80 osób.
- w.1.2 - dla wskaźnika „Liczba uczniów, którzy nabyli kwalifikacje po opuszczeniu programu" przyjęto założenie, że wynosi on wynosi on min 40% wartości wskaźnika „Liczba osób znajdujących się w niekorzystnej sytuacji, objętych wsparciem w ramach edukacji pozaformalnej" – Metodologia wyliczenia wskaźnika: 165 osoby x 40% = 66 osób.
- w.1.3 - dla wskaźnika „Liczba utworzonych lokalnych ośrodków wiedzy i edukacji (LOWE)." Założono utworzenie 2 placówek LOWE.
- w.1.4 - dla wskaźnika „Liczba osób, których sytuacja społeczna uległa poprawie po opuszczeniu programu" przyjęto założenie, że wynosi on wynosi on min 30% wartości wskaźnika „Liczba osób starszych objętych wsparciem w klubach seniora, gospodarstwach opiekuńczych i Uniwersytetach Trzeciego Wieku" – Metodologia wyliczenia wskaźnika: 468 osoby x 30% = 140,4, po zaokrągleniu w górę 141 osób.
- w.1.5 - dla wskaźnika „Liczba objętych wsparciem klubów seniora, gospodarstw opiekuńczych i Uniwersytetów Trzeciego Wieku." Przyjęto założenie, że jeden klubów seniora, gospodarstwo opiekuńczych, czy też Uniwersytetów Trzeciego Wieku może zostać objęty wsparciem więcej niż 1 raz.

Adekwatność wskaźników do celów i przedsięwzięć w ramach poszczególnych celów szczegółowych ma się następująco:

C.1 - CEL SZCZEGÓŁOWY 1 - Podniesienie potencjału społecznego i aktywności mieszkańców objętych Lokalną Strategią Rozwoju do 31.12.2029 r. (EFS+)			
Przedsięwzięcia	**Wskaźniki produktu**	**Wskaźniki rezultatu**	**Uzasadnienie**
P.1.1	W.P.1.1.1 - Liczba osób objętych wsparciem w zakresie równości kobiet i mężczyzn;	w.1.1	Przyjęte wskaźniki produktu i rezultatu mają odzwierciedlać przyjętą logikę działań w zakresie efektywności społecznej i wykazać efekty przeprowadzanych przedsięwzięć w zakresie rozwiązania problemów kluczowych stanowiących o powodzie niewystarczającej aktywności społecznej mieszkańców obszaru LSR. Poza tym w ramach doboru wskaźników rezultatu wybrano wszystkie rezultaty ujęte w Szczegółowym Opisie Priorytetów dla Programu Fundusze Europejskie dla Kujaw i Pomorza 2021-2027 (SZOOP FEKP). Dodatkowo ujęto w ramach wskaźników produktu wskaźniki jakościowe i ilościowe specyficzne dla LSR odzwierciedlające wsparcie wymierzone w rozwiązanie problemu odnoszącego się do poziomu
P.1.2	W.P.1.2.1 - Liczba osób znajdujących się w niekorzystnej sytuacji, objętych wsparciem w ramach edukacji poza formalnej; W.P.1.2.2 - Liczba uczniów szkół i placówek systemu oświaty prowadzących kształcenie ogólne objętych wsparciem; W.P.1.2.3 - Liczba uczniów i słuchaczy szkół i placówek kształcenia zawodowego objętego wsparciem (osoby);	w.1.2	

	W.P.1.2.4 - Liczba dzieci/uczniów o specjalnych potrzebach rozwojowych i edukacyjnych, objętych wsparciem (osoby).		aktywizacji społecznej. W kontekście wskaźników, stanowią one mierniki ilościowe wykazujące zakres wsparcia w obrębie danych przedsięwzięć.
P.1.3	W.P.1.3.1 - Liczba osób dorosłych objętych wsparciem w zakresie umiejętności lub kompetencji podstawowych realizowanym poza Bazą Usług Rozwojowych W.P.1.3.2 - Liczba podmiotów przygotowanych do pełnienia funkcji lokalnego ośrodka kształcenia osób dorosłych.	w.1.3	
P.1.4	W.P.1.4.1 - Liczba osób starszych objętych wsparciem w klubach seniora, gospodarstwach opiekuńczych i Uniwersytetach Trzeciego Wieku; W.P.1.4.2 - Całkowita liczba osób objętych wsparciem.	w.1.4 w.1.5	

Dobór **wskaźników produktu** do poszczególnych celów szczegółowych przedstawia się następująco:

C.1 - CEL SZCZEGÓŁOWY 1 - Podniesienie potencjału społecznego i aktywności mieszkańców objętych Lokalną Strategią Rozwoju do 31.12.2029 r. (EFS+)			
Symbol wskaźnika	**Nazwa wskaźnika produktu**	**Jednostka miary**	**Wartość docelowa wskaźnika**
W.P.1.1.1	Liczba osób objętych wsparciem w zakresie równości kobiet i mężczyzn.	osoby	132
W.P.1.2.1	Liczba osób znajdujących się w niekorzystnej sytuacji, objętych wsparciem w ramach edukacji poza formalnej.	osoby	165
W.P.1.2.2	Liczba uczniów szkół i placówek systemu oświaty prowadzących kształcenie ogólne objętych wsparciem.	osoby	155
W.P.1.2.3	Liczba uczniów i słuchaczy szkół i placówek kształcenia zawodowego objętego wsparciem (osoby).	osoby	0
W.P.1.2.4	Liczba dzieci/uczniów o specjalnych potrzebach rozwojowych i edukacyjnych, objętych wsparciem (osoby).	osoby	10
W.P.1.3.1	Liczba osób dorosłych objętych wsparciem w zakresie umiejętności lub kompetencji podstawowych realizowanym poza Bazą Usług Rozwojowych.	osoby	500
W.P.1.3.2	Liczba podmiotów przygotowanych do pełnienia funkcji lokalnego ośrodka kształcenia osób dorosłych.	sztuka	2
W.P.1.4.1	Liczba osób starszych objętych wsparciem w klubach seniora, gospodarstwach opiekuńczych i Uniwersytetach Trzeciego Wieku;	osoby	468
W.P.1.4.2	Całkowita liczba osób objętych wsparciem.	osoby	468

6.7. Przedsięwzięcia dedykowane ludziom młodym lub/ i seniorom lub/ i osobom ze zdefiniowanych grup w niekorzystnej sytuacji

Przedsięwzięcie	Zdefiniowana grupa w niekorzystnej sytuacji.	Uzasadnienie
P.1.1 - Przedsięwzięcie 1.1 - Działania na rzecz przełamywania stereotypów związanych z płcią. (Działanie FEKP.07.01 PRZEŁAMYWANIE STEREOTYPÓW ZWIĄZANYCH Z PŁCIĄ)	Kobiety zamieszkujące na obszarze LSR	Jak wskazują ujęte w Rozdziale IV - Analiza potrzeb i potencjału LSR, dane, sytuacja społeczna, czy też sytuacja na rynku pracy kobiet przejawia w różnych sferach życia społecznego i gospodarczego znamiona dyskryminacji. Działania podjęte w ramach przedsięwzięcia, ujęte w sposobie jego realizacji, mają przekładać się na zwiększenie aktywności kobiet w życiu społecznym (aktywizacja społeczna) oraz promować aktywne postawy pro gospodarcze, w tym na rynku pracy.
P.1.2 - Przedsięwzięcie 1.2 – Działania na rzecz dzieci i młodzieży poza edukacją formalną (Działanie FEKP.07.02 WSPARCIE DZIECI I MŁODZIEŻY POZA EDUKACJĄ FORMALNĄ)	Dzieci i młodzież uczące się w wieku od 6 do 24 lat z obszaru objętego lokalną strategią rozwoju	Jak wskazują ujęte w Rozdziale IV - Analiza potrzeb i potencjału LSR, dane zauważa się jednak potrzebę, konieczność wsparcia w zakresie dalszego rozwoju kompetencji kluczowych uczniów, a także organizacji form wsparcia edukacyjnego i zapewnienia oferty spędzania czasu wolnego przez uczniów (dzieci i młodzież).
P.1.4 - Przedsięwzięcie 1.4 – Działania na rzecz aktywizacji społecznej osób starszych 60+ (Działanie FEKP.07.04 WSPIERANIE INTEGRACJI SPOŁECZNEJ)	Mieszkańcy obszaru objętego lokalną strategią rozwoju, którzy ukończyli 60. rok życia	Jak wskazują ujęte w Rozdziale IV - Analiza potrzeb i potencjału LSR, dane, sytuacja demograficzna i zjawisko starzejących się społeczeństw determinują konieczność podtrzymania dotychczasowego wsparcia w zakresie aktywizacji społecznej osób starszych, a nawet zdecydowane zwiększenie zakresu wsparcia. Konieczność taka wynika z pogłębiającej się tendencji demograficznej oraz nawarstwiających się kwestii społecznych związanych z niewystarczającym poziomem aktywności społecznej osób starszych.

Rozdział VII Sposób wyboru i oceny operacji oraz sposób ustanawiania kryteriów wyboru

7.1. Ogólna charakterystyka wewnętrznej organizacji pracy LGD, w tym przyjętych rozwiązań formalno-instytucjonalnych wraz ze zwięzłą informacją wskazującą sposób powstawania poszczególnych procedur, ich kluczowe cele i założenia

LGD Dwie Rzeki działa na podstawie Statutu oraz m.in. następujących przepisów:

- Rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 2021/1060 z dnia 24 czerwca 2021 r.;
- Ustawa z dnia 7 kwietnia 1989 r. Prawo o stowarzyszeniach;
- Ustawa z dnia 28 kwietnia 2022 r. o zasadach realizacji zadań finansowanych ze środków europejskich w perspektywie finansowej 2021-2027;
- Ustawa z dnia 20 lutego 2015 r. o rozwoju lokalnym z udziałem lokalnej społeczności.

Władzami Stowarzyszenia są:

- Walne Zebranie Członków;
- Zarząd;
- Rada;
- Komisja Rewizyjna.

Kompetencje poszczególnych organów określone są szczegółowo w Statucie. Do kompetencji Walnego Zebrania Członków należy m.in. podejmowanie uchwał w sprawie zatwierdzenia Lokalnej Strategii Rozwoju, przy czym do aktualizacji LSR upoważniony jest Zarząd o ile procedura aktualizacji LSR nie stanowi inaczej.

Zarząd kieruje całokształtem działalności Stowarzyszenia zgodnie z uchwałami Walnego Zebrania Członków, reprezentuje Stowarzyszenie na zewnątrz i ponosi odpowiedzialność za swoją pracę przed Walnym Zebraniem Członków. Do kompetencji Zarządu należy m.in.: aktualizacja Lokalnych Strategii Rozwoju, o ile procedura aktualizacji LSR nie stanowi inaczej; realizacja poszczególnych Lokalnych Strategii Rozwoju zgodnie z zasadami wynikającymi z przepisów ustawy o RLKS; podejmowanie uchwał w sprawie zatwierdzenia procedur wyboru oraz kryteriów wyboru operacji; uchwalanie regulaminów konkursów grantowych; kierowanie bieżącą pracą Stowarzyszenia oraz powoływanie i rozwiązywanie jednostek organizacyjnych, w tym biura Stowarzyszenia.
Rada dokonuje oceny wniosków o przyznanie pomocy pod kątem zgodności z poszczególnymi Lokalnymi Strategiami Rozwoju oraz kryteriami wyboru określonymi w procedurze wyboru operacji. Do wyłącznej właściwości Rady należy wybór operacji które mają być realizowane w ramach poszczególnych LSR oraz ustalenie kwoty wsparcia.

Do zakresu działania Komisji Rewizyjnej należy przede wszystkim kontrola bieżącej pracy Stowarzyszenia oraz opiniowanie rocznych i kadencyjnych sprawozdań z działalności Stowarzyszenia.
W strukturze LGD funkcjonuje biuro jako jednostka organizacyjna LGD powołana przez Zarząd dla prowadzenia działalności LGD. Biuro prowadzi działalność w oparciu o przepisy prawa ogólnie obowiązujące, Statut Stowarzyszenia, uchwały i postanowienia Walnego Zebrania Członków oraz Zarządu. Biuro LGD współpracuje z Radą w zakresie działań prowadzonych przez Radę. Do zadań biura należy przede wszystkim: realizacja działań określonych w Statucie LGD na rzecz osiągania zakładanych celów LGD, realizacja założeń Lokalnej Strategii Rozwoju, w tym prowadzenie działań animacyjnych, szkoleniowych, doradczych, prowadzenie naboru wniosków o przyznanie pomocy, przygotowywanie wniosków o dofinansowanie do Instytucji Zarządzającej, obsługa Rady w zakresie wyboru operacji i grantów, prowadzenie rozliczeń grantów, prowadzenie działań monitoringowych i ewaluacji, prowadzenie Rejestru interesów członków Rady. Biuro wspomaga Zarząd m.in. w zakresie opracowywania i przestrzegania procedur LGD, konsultacji procedur LGD i kryteriów wyboru operacji.

LGD w swojej działalności planuje prowadzenie naborów wniosków zgodnie z przyjętym harmonogramem oraz z przyjętymi procedurami wyboru operacji. Procedury wyboru operacji szczegółowo określają tryb postępowania w procesie naboru w tym: ogłaszanie naboru, składanie wniosków, ocenę przez Radę oraz wybór, realizację operacji i grantów. Podstawę do oceny merytorycznej wniosku stanowią kryteria wyboru operacji oraz karta oceny wniosku. Celem procedur jest wyznaczenie ram dla transparentnej ścieżki wyboru operacji odpowiadających wszystkim założeniem LSR, w tym celom i wskaźnikom oraz celom Stowarzyszenia.

Dla prawidłowego naboru wniosków opracowane będą m.in. następujące dokumenty:
- ogłoszenia o naborze stanowiące regulamin naboru wniosków o dofinansowanie,
- wzór wniosku o dofinansowanie,
- wzór umowy o dofinansowanie projektu,
- wzór formularza wniosku o rozliczenie projektu,
- kryteria wyboru projektów,
- procedura wyboru i oceny projektów,
- procedury odwoławcze od wyników oceny.

Wszystkie wskazane wyżej dokumenty będą zgodne z założeniami programu Fundusze Europejskie dla Pomorza i Kujaw na lata 2021-2027, ustawą o RLKS i rozporządzeniem nr 2021/1060. Wskazane wyżej dokumenty będą opracowywane przez Zarząd we współpracy z Biurem, następnie będą podlegały konsultacjom. Wypracowane w ten sposób dokumenty będą przedstawiane do zatwierdzenia Zarządowi Województwa Kujawsko-Pomorskiego.

7.2. Sposób ustanawiania i zmiany kryteriów wyboru zgodnie z wymogami określonymi dla programów, w ramach których planowane jest finansowanie LSR z uwzględnieniem powiązania kryteriów wyboru z diagnozą obszaru, celami i wskaźnikami

Procedury wyboru operacji po wstępnym opracowaniu przez Zarząd będą konsultowane z członkami LGD, członkami Rady oraz podane do publicznej wiadomości poprzez ich zamieszczenie na stronie internetowej. Będą także organizowane spotkania konsultacyjne. Zarząd LGD zapewni możliwość zgłoszenia propozycji zmian w procedurach. Ostateczna wersja kryteriów zostanie zatwierdzona przez Zarząd i będzie wymagała akceptacji Zarządu Województwa.

Wybór operacji, które mają być realizowane w ramach LSR, należy do wyłącznej kompetencji Rady i zostanie szczegółowo przedstawiony w procedurze naboru wniosków oraz sposobach wyboru operacji, a także w regulaminie Rady.

Opracowane regulaminy i procedury będą regulować kwestię ogłaszania konkursów i wyboru operacji z uwzględnieniem procedury wykluczenia członków Rady, zapewnienia odpowiednich parytetów i uniknięcia konfliktu interesów oraz kwestię złożenia protestu przez Wnioskodawcę.

1) Procedura sposób wyboru i oceny operacji - jej celem jest uregulowanie całej drogi wniosku o dofinansowanie począwszy od momentu ogłoszenia konkursu do momentu przekazania dokumentacji do Zarządu Województwa oraz możliwości złożenia protestu przez Wnioskodawcę.
2) Procedura określająca tryb i sposób wyłączenia członka Rady z udziału w dokonywaniu oceny operacji - jej celem jest wskazanie sytuacji, w których konieczne jest wykluczenie członka Rady z oceny operacji. Procedura określa również proces postępowania w takiej sytuacji oraz dokumenty, jakie są niezbędne dla potwierdzenia wykluczenia danego członka z oceny.

3) Procedura wniesienia i rozpatrzenia protestu od decyzji Rady - jej celem jest zagwarantowanie wnioskodawcy ścieżki wniesienia protestu w sposób zrozumiały i dogodny dla wnioskodawcy.
4) Procedura ustalania lub zmiany kryteriów - jej celem jest określenie działań wymaganych przy dokonywaniu zmian w lokalnych kryteriach wyboru. Procedura określi kto i na jakich zasadach może składać wnioski o zmiany kryteriów oraz proces ich procedowania.

Kryteria wyboru będą efektem wymogów programowych, diagnozy obszaru, doświadczeń poprzedniego okresu programowania oraz konsultacji społecznych. Kryteria wyboru zostaną opracowane dla poszczególnych celów szczegółowych. Propozycje będą podlegały konsultacjom.

Zakłada się, że kryteria wyboru projektów będą obejmować:

- kryteria dostępu
- kryteria merytoryczne
- kryteria premiujące

W ramach kryteriów premiujących dodatkowe punkty otrzymywać będą projekty, które zakładają realizację na rzecz:

- lokalnego środowiska młodzieżowego, w tym integrujących, animujących itp.,
- seniorów w zakresie: włączenia społecznego, cyfrowego lub innym,
- innych grup osób w niekorzystnej sytuacji.

Najważniejsze założenia procedury ustalania lub zmiany kryteriów wyboru operacji

- Wnioski w sprawie uchwalenia lub zmian w kryteriach wyboru operacji mogą zgłaszać: członkowie LGD; organy LGD; mieszkańcy obszaru objętego LSR.
- Wnioski składane są na formularzu dostępnym w Biurze LGD i na stronie internetowej LGD, a także w trakcie spotkań konsultacyjnych.
- Zarząd LGD sprawdza wnioski pod względem formalnym i merytorycznym a następnie w przypadku akceptacji zmian podejmuje uchwałę o przystąpieniu do uchwalenia lub aktualizacji kryteriów wyboru operacji.
- Biuro LGD informuje społeczność lokalną o przystąpieniu do procesu uchwalenia kryteriów wyboru projektów lub aktualizacji kryteriów wyboru poprzez wywieszenie na stronie internetowej uchwały Zarządu LGD o przystąpieniu do aktualizacji kryteriów wyboru.
- Po zgłoszeniu uwag do proponowanych kryteriów lub zmian kryteriów wyboru operacji Zarząd LGD organizuje spotkanie. Informacje o spotkaniu przekazuje do publicznej wiadomości na stronie internetowej LGD. Celem spotkania jest omówienie zgłoszonych uwag oraz omówienie propozycji.
- Po rozpatrzeniu propozycji Zarząd LGD uchwala kryteria i zgłasza je do Instytucji Zarządzającej – Samorządu Województwa Kujawsko-Pomorskiego.

7.4. Informacja o ewentualnej realizacji projektów grantowych, w tym projektów obejmujących przygotowanie koncepcji inteligentnej wsi (smart village) i/lub operacji własnych i/lub operacji realizowanych w partnerstwie z partnerami spoza obszaru danej LSR

Lokalna Strategia Rozwoju zrealizowana zostanie w całości w oparciu o projekty grantowe. LGD nie planuje realizować operacji własnych. Zakładamy możliwość realizacji operacji w partnerstwie z partnerami spoza obszaru danej LSR. Na taką potrzebę wskazywali uczestnicy spotkań konsultacyjnych – wskazywano zalety takiej współpracy: wymiana doświadczeń, nowa perspektywa rozwiązywania problemów, bardziej kreatywne podejście do realizacji projektów.

Rozdział VIII Plan działania

8.1 Charakterystyka przyjętego harmonogramu osiągania poszczególnych celów i wskaźników wskazująca czas realizacji kluczowych efektów wdrażania LSR

Przy konstruowaniu Planu Działania stanowiącego Załącznik nr 2 do LSR uwzględniono następujące czynniki mające wpływ na harmonogram osiągnięcia poszczególnych celów i wskaźników:

- okres oceny i weryfikacji LSR, a także czas niezbędny na przygotowanie dokumentów do umowy i jej podpisanie,
- w przypadku przedsięwzięć w ramach celu szczegółowego C.1 uwzględniono czas niezbędny na ogłoszenie konkursów na złożenie projektów grantowych dających możliwość ogłaszania naborów w ramach środków EFS+. Uwzględniono też czas na ocenę tych wniosków, przygotowanie i akceptację procedur i kryteriów wyboru, a także czas na opracowanie dokumentacji naborów i ich uruchomienie oraz przeprowadzenie.

Odzwierciedlony zatem w Załączniku nr 2 do LSR harmonogram realizacji celów i wskaźników uwzględnia zarówno czynniki wewnętrzne będące po stronie LGD, jak i zewnętrzne leżące po stronie potencjalnego Beneficjenta, czy też Samorządu Województwa.

8.2. Wyszczególnienie kamieni milowych realizacji LSR

Zgodnie z §9 wzoru umowy omowy ramowej wyszczególniono następująco następujące kamienie milowe odnoszące się do realizacji finansowej LSR.

Kamień milowy w umowie ramowej - §9	**Wartość przewidziana do osiągnięcia w LSR.**
EFS+ - FEDKiP 2021-2027	
1. 31.12.2026 - udzielone wsparcie na wdrażanie LSR na poziomie 50%	**51,53%**
2. 31.12.2028 - udzielone wsparcie na wdrażanie LSR na poziomie 100%	**100%**

Przy określeniu wartości osiągniętych na wydatkowaniu LSR uwzględniono harmonogram naborów. Uwzględniono również fakt, iż realizacja wskaźników może nastąpić w terminie odleglejszym od wydatkowania środków, gdzie zgodnie z interpretacją za wydatkowanie środków traktowane będzie zakontraktowanie środków, czyli zawarcie umów z Beneficjentami.

Rozdział IX Plan finansowy LSR

9.1. Opis źródeł, z których przewiduje się finansowanie działalność LGD

Lokalna Strategia Rozwoju finansowana będzie ze środków Europejskiego Funduszu Społecznego+, w ramach Programu Operacyjnego Fundusze Europejskie dla Kujaw i Pomorza (FEdKP) na lata 2021-2027 (tzw. LSR monofunduszowe).

Szczegółowe wskazanie funduszy EFSI pokazane zostało, zgodnie z dokumentacją naboru, w **Załączniku nr 3 - Budżet LSR** oraz **Załączniku 4 - Plan wykorzystania budżetu LSR**, gdzie wykazano środki na wdrażanie LSR oraz środki na zarządzanie LSR z podziałem na poszczególne fundusze i przypisane do niech programy.
Na etapie sporządzania LSR Stowarzyszenie Bydgoska Lokalna Grupa Działania „Dwie Rzeki" nie przewiduje innych potencjalnych źródeł finasowania przedsięwzięć wynikających z LSR. Ewentualne działania dodatkowe, szczególnie w zakresie animacji społeczności lokalnej Miasta Bydgoszczy, mogą być finansowane ze środków statutowych pochodzących ze składek członkowskich.

9.2. Opis powiązań poszczególnych źródeł finansowania z celami LSR

Cel szczegółowy LSR	Przedsięwzięcie	Źródło finansowania
C.1 - CEL SZCZEGÓŁOWY 1 - Podniesienie potencjału społecznego i aktywności mieszkańców objętych Lokalną Strategią Rozwoju do 31.12.2029 r. (EFS+)	**P.1.1**	EFS+ w ramach Programu Fundusze Europejskie dla Kujaw i Pomorza 2021-2027
	P.1.2	
	P.1.3	
	P.1.4	

Rozdział X Monitoring i ewaluacja

10.1. Ogólna charakterystyka zasad i procedur dokonywania ewaluacji oraz monitorowania

Rozdział wskazuje kryteria, narzędzia oraz podmioty odpowiedzialne za planowaną realizację procesu monitoringu i ewaluacji wdrażania LSR oraz funkcjonowania LGD. Kluczowymi kwestiami w aspekcie prowadzonej ewaluacji i monitoringu będzie stałe podnoszenie jakości i efektywności działań mających na celu wdrożenie LSR, której prawidłowa realizacja będzie gwarantem sprawnego wydatkowania środków publicznych oraz możliwość reagowania na zmieniające się warunki otoczenia społeczno-gospodarczego na terenie objętym LSR. Procesowi oceny podlegać będą:

- **główne elementy funkcjonowania LGD** w aspekcie finansowym, rzeczowym i społecznym – badanie i analizowanie podejmowanych przez LGD działań, w tym sposób funkcjonowania stowarzyszenia: efektywność pracy Biura LGD i organów LGD, ocena przebiegu naborów, sposobu przepływu informacji, ocena pracowników, efektywność promocji i aktywizacji społeczności lokalnej.
- **stan realizacji LSR** - LGD dokonywać będzie systematycznej i obiektywnej oceny LSR, jej założeń, jakości stosowanych kryteriów wyborów i procedur, przebiegu wdrażania, osiągniętych rezultatów z punktu widzenia adekwatności, skuteczności, efektywności, oddziaływania, w tym prawidłowego przebiegu realizowanych przez beneficjentów działań, będących efektem wdrażania strategii.

Monitoring jako proces ciągły i systematyczny, realizowany będzie na bieżąco, w zależności od elementu poddanego monitorowaniu. Podmiotem odpowiedzialnym za przeprowadzenia działań monitorujących będzie Biuro LGD. Proces monitoringu obejmie gromadzenie i analizowanie informacji ilościowych i jakościowych na temat funkcjonowania LGD oraz stanu realizacji strategii w aspekcie finansowym i rzeczowym, poprzez: analizę stopnia osiągania mierzalnych i weryfikowalnych wskaźników wykonalności strategii, monitorowanie operacyjne na podstawie bezpośrednich rozmów z beneficjentami i wizji lokalnych na miejscu realizacji operacji, wykorzystaniu partycypacyjnych metod ewaluacji oraz monitorowaniu wydatkowanych środków na poszczególne operacje i działania własne LGD.
Monitoringiem w szczególności objęte zostaną następujące elementy: wydatkowanie środków na poszczególne cele i przedsięwzięcia LSR, poziom osiągnięcia założeń w zakresie realizacji planu komunikacji, prawidłowość realizacji harmonogramu naborów oraz poziom realizacji LSR na podstawie mierzalnych i weryfikowalnych wskaźników celów LSR. W ramach monitoringu gromadzone będą dane finansowe (zwłaszcza stan realizacji budżetu) oraz rzeczowe (przede wszystkim stan realizacji wskaźników LSR). Informacje uzyskane w procesie monitoringu dostarczyć mają wiedzy o aktualnych danych co do postępów w realizacji strategii, szczególnie pod kątem ich efektywności i racjonalności.

Ewaluacją objęte zostaną zarówno elementy funkcjonowania LGD, jak i elementy wdrażania LSR. Ze względu na wieloletni proces realizacji LSR wdrożony zostanie etapowy proces ewaluacji. Ewaluacja LSR dostarczać będzie rzetelnych i użytecznych informacji, które będą następnie wykorzystane w procedurze aktualizacji dokumentu oraz procesie decyzyjnym i przy współpracy podmiotów zaangażowanych we wdrażanie strategii. Realizacja procesu ewaluacji odbywać będzie się z zastosowaniem kluczowych kryteriów, tzn.:

- trafność – ocena stopnia, w jakim przyjęte cele odpowiadają zidentyfikowanym problemom lub potrzebom beneficjentów;
- efektywność – ocena poziomu gospodarności, czyli stosunek poniesionych nakładów do efektów;
- skuteczność – ocena stopnia osiągniętych celów;
- użyteczność – ocena stopnia zaspokojenia potrzeb beneficjentów;
- trwałości – ocena możliwości wpływu realizowanych działań poza kończeniu finansowania.

Ewaluacja będzie miała charakter:

- **Ewaluacji ex-ante** - ocena operacji będących dopiero w fazie planowania i podejmowania decyzji o ich realizacji - forma tej oceny polega na uzasadnieniu spodziewanych rezultatów oraz jego ocenę pod kątem osiągania wpływu na LSR w stosunku do planowanego przedsięwzięcia – tą formę ewaluacji zrealizowano na etapie diagnozowania potrzeb, problemów i potencjału społeczności lokalnej obszaru LSR, przy wykorzystaniu badań własnych, danych zastanych, a przede wszystkich partycypacyjnych metod konsultacji.
- **Ewaluacji on-going -** ocena dotycząca działań już zrealizowanych w minionym okresie, ale nadal w trakcie wdrażania założeń LSR – ewaluacja ta będzie wykonywana punktowo w dwóch okresach realizacji LSR (w roku 2025 i 2027). Ewaluacja obejmie również ocenę jakości funkcjonowania LGD i jego wszystkich organów LGD, a także działalności Biura LGD.
- **Ewaluacji ex-post** – po zakończeniu podejmowanych działań, celem określenia trwałości efektów oraz wydajności realizowanej interwencji. Planowany termin realizacji ex post to rok 2029.

10.2. Sposób wykorzystania wyników z ewaluacji i analizy danych z monitorowanych

Wyniki płynące z ewaluacji oraz analizy danych monitoringowych wykorzystane zostaną do:

1. Informowania społeczności lokalnej i pozostałych interesariuszy o stopniu osiągnięcia zaplanowanych celów i wskaźników, wykorzystania środków finansowych, efektach realizacji LSR. Dodatkowo do oceny znajomości celów LSR oraz Lokalnej Grupy działania i wzmocnienia działań promocyjnych.
2. Decyzji o wprowadzeniu procedury aktualizacji strategii. W przypadku, gdy analiza danych monitoringowych i ewaluacja wykażą opóźnienia w procesie wdrażania, pojawienie się problemów i barier wymagających interwencji, stanowić to będzie podstawę i uzasadnienie do uruchomienia procedury aktualizacji strategii. Aktualizacja ta dotyczyć może jednego (np. kryteriów wyboru operacji) lub kilku elementów strategii (np. wskaźników, budżetu).
3. Decyzji o wprowadzeniu zmian procedur oceny wniosków, zmian kryteriów wyboru lub modyfikacji kanałów i środków komunikacji LGD ze społecznością lokalną bądź prowadzonych i planowanych działań animacyjnych.
4. Wskazania słabych oraz mocnych stron LGD w szczególności jej organów tj.: Biuro, Zarząd i Rady – sformułowanie zaleceń dla bardziej efektywnej pracy tych organów.

Strategia zakłada **zaangażowanie społeczności lokalnej w realizację procesu ewaluacji**. Metody partycypacyjne wdrożono już na poziomie tworzenia strategii, poprzez włączenie społeczności lokalnej w każdy kluczowy etap opracowywania LSR, w tym ewaluacji ex-ante, czyli oceny działań będących dopiero w fazie planowania i podejmowania decyzji o ich realizacji. Ewaluacja on-going i ex-post przewiduje badania także opinii beneficjentów, uczestników projektów oraz społeczności lokalnej obszaru LSR, poprzez realizację spotkań i warsztatów, ankiet szkoleniowych, badania opinii klientów on-line oraz analizę sprawozdań z realizacji.

W proces ewaluacji i monitoringu nie przewiduje się zaangażowania podmiotu zewnętrznego. Co do zasady monitoring i ewaluację prowadzić będzie LGD we własnym zakresie. W procedurach dokonywania ewaluacji i monitoringu zostaną wskazane szczegółowo elementy podlegające ewaluacji i monitorowaniu, określono czas, w jakim zostanie przeprowadzona ewaluacja oraz monitoring, a także wskazano sposób i okres pomiaru.

Spis rysunków, tabel i wykresów

Rysunek 1 Schemat celów LSR i przypisanych im przedsięwzięć....47

Tabela 1 Dokumenty wewnętrzne regulujące zasady funkcjonowania LGD....10
Tabela 2 Liczba mieszkańców i powierzchnia poszczególnych Osiedli wchodzących w obszar objęty LSR....12
Tabela 3 Ludności Bydgoszczy według grup wiekowych – stan w dniu 31 grudnia 2020 r. 23
Tabela 4 Sytuacja w Bydgoszczy w zakresie ruchu migracyjnego w latach 2016 – 2020....24
Tabela 5 Liczba podmiotów w branżach dominujących w Bydgoszczy wg klasyfikacji PKD (stan na 2020 r.)....24
Tabela 6 Wskaźnik poziomu bezrobocia w latach 2016-2020 na terenie Bydgoszczy....26
Tabela 7 Płaszczyzny współpracy międzysektorowej w ramach LGD....45
Tabela 8 Cele szczegółowe LSR w oparciu o konsultacje społeczne i ich powiazanie z analizą potrzeb i potencjału. 48

Wykres 1 Udział ludzi młodych w liczbie mieszkańców Bydgoszczy....13
Wykres 2 Udział seniorów w liczbie mieszkańców Bydgoszczy 13

Wykaz wykorzystanej literatury

Literatura i opracowania:

1) Lokalna Strategia Rozwoju Stowarzyszenia Bydgoska Lokalna Grupa Działania "Dwie Rzeki" (realizowana do roku 2023) aktualizacja z dnia 15.07.2021 r.;
2) Strategia rozwoju Bydgoszczy do 2030 roku przyjęta uchwałą Rady Miasta Bydgoszczy nr XLVIII/1045/13 z dnia 27 listopada 2013 r.;
3) Program Rozwoju Edukacji Miasta Bydgoszczy na lata 2021-2030 przyjęty uchwałą Rady Miasta Bydgoszczy nr XLV/963/21 z dnia 27 października 2021 r.;
4) Strategia rozwoju województwa kujawsko-pomorskiego do 2030 roku – Strategia Przyspieszenia 2030+ przyjęta uchwałą Sejmiku Województwa Kujawsko Pomorskiego nr XXVIII/399/20 z dnia 21 grudnia 2020 r.;
5) Program Regionalny Fundusze Europejskie dla Kujaw i Pomorza 2021-2027 (Wersja 7) przyjęta uchwałą Zarządu Województwa Kujawsko-Pomorskiego nr 43/1716/22 z dnia 2 listopada 2022 r.;
6) Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego 2030 przyjęta uchwałą Rady Ministrów nr 102 z dnia 17 września 2019 r.;
7) Strategia Rozwoju Kapitału Ludzkiego 2030 przyjęta uchwałą Rady Ministrów nr 184/2020 z dnia 14 grudnia 2020 r.;
8) Program Fundusze Europejskie dla Rozwoju Społecznego 2021-2027 przyjęty uchwałą Rady Ministrów nr 48/2022 z dnia 11 marca 2022 r.;
9) Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) Nr 1303/2013 z dnia 17 grudnia 2013 r.;
10) Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) Nr 1304/2013 z dnia 17 grudnia 2013 r.;
11) Rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 2021/1060 z dnia 24 czerwca 2021 r.;
12) Ustawa z dnia 7 kwietnia 1989 r. Prawo o stowarzyszeniach;
13) Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i wolontariacie;
14) Ustawa z dnia 11 lipca 2014 r. o zasadach realizacji programów w zakresie polityki spójności finansowanych w perspektywie finansowej 2014–2020;
15) Ustawa z dnia 28 kwietnia 2022 r. o zasadach realizacji zadań finansowanych ze środków europejskich w perspektywie finansowej 2021-2027;
16) Ustawa z dnia 20 lutego 2015 r. o rozwoju lokalnym z udziałem lokalnej społeczności.

Rejestry, wykazy:

1) Rejestr klubów sportowych działających w formie stowarzyszenia, których statuty nie przewidują prowadzenia działalności gospodarczej prowadzony przez Miasto Bydgoszcz;
2) Baza danych organizacji pozarządowych prowadzona przez Stowarzyszenie Klon/Jawor;
3) Bank Danych Lokalnych Głównego Urzędu Statystycznego;
4) Dane rejestrowe uzyskane od Urzędu Miasta Bydgoszczy.

Załącznik 1 - Cele i przedsięwzięcia

Budżet (w EUR)	Przedsięwzięcia w ramach C.1 - CEL SZCZEGÓŁOWY 1 - Podniesienie potencjału społecznego i aktywności mieszkańców objętych Lokalną Strategią Rozwoju do 31.12.2029 r. (EFS+)	grupy docelowe	sposób realizacji (konkurs, projekt grantowy, operacja własna, animacja itp.)
200 000,00	**P.1.1** - Przedsięwzięcie 1.1 - Działania na rzecz przełamywania stereotypów związanych z płcią. (Działanie FEKP.07.01 PRZEŁAMYWANIE STEREOTYPÓW ZWIĄZANYCH Z PŁCIĄ)	wszyscy mieszkańcy (osoby dorosłe) obszaru objętego lokalną strategią rozwoju	konkurs (w ramach realizowanego projektu grantowego)
250 000,00	**P.1.2** - Przedsięwzięcie 1.2 – Działania na rzecz dzieci i młodzieży poza edukacją formalną (Działanie FEKP.07.02 WSPARCIE DZIECI I MŁODZIEŻY POZA EDUKACJĄ FORMALNĄ)	dzieci i młodzież uczące się w wieku od 6 do 24 lat z obszaru objętego lokalną strategią rozwoju	konkurs (w ramach realizowanego projektu grantowego)
120 000,00	**P.1.3** - Przedsięwzięcie 1.3 – Działania na rzecz aktywizacji edukacyjnej osób dorosłych (Działanie FEKP.07.03 AKTYWIZACJA EDUKACYJNA OSÓB DOROSŁYCH)	wszyscy mieszkańcy (osoby dorosłe) obszaru objętego lokalną strategią rozwoju	konkurs (w ramach realizowanego projektu grantowego)
730 000,00	**P.1.4** - Przedsięwzięcie 1.4 – Działania na rzecz aktywizacji społecznej osób starszych 60+ (Działanie FEKP.07.04 WSPIERANIE INTEGRACJI SPOŁECZNEJ)	wszyscy mieszkańcy obszaru objętego lokalną strategią rozwoju, którzy ukończyli 60. rok życia	konkurs (w ramach realizowanego projektu grantowego)

Załącznik 2 - Plan działania.

CEL	data	do 31.12.2024		do 31.12.2025		do 31.12.2026		do 31.12.2027		do 31.12.2028		do 31.12.2029		Program
	Nazwa wskaźnika	Wartość z jednostką miary	% realizacji wskaźnika narastająco	Wartość z jednostką miary	% realizacji wskaźnika narastająco	Wartość z jednostką miary	% realizacji wskaźnika narastająco	Wartość z jednostką miary	% realizacji wskaźnika narastająco	Wartość z jednostką miary	% realizacji wskaźnika narastająco	Wartość z jednostką miary	% realizacji wskaźnika narastająco	
C.1 - CEL SZCZEGÓŁOWY 1 – Podniesienie potencjału społecznego i aktywności mieszkańców objętych Lokalną Strategią Rozwoju do 31.12.2029 r. (EFS+)														
P.1.1	W.P.1.1.1 - Liczba osób objętych wsparciem w zakresie równości kobiet i mężczyzn.	0 osób	0%	66 osób	50%	0 osób	50%	66 osób	100%	0 osób	100%	0 osób	100%	**EFS+**
	w.1.1 - Liczba osób, które podniosły poziom wiedzy w zakresie równości kobiet i mężczyzn dzięki wsparciu w programie.	0 osób	0%	40 osób	50%	0 osób	50%	40 osób	100%	0 osób	100%	0 osób	100%	**EFS+**
P.1.2	W.P.1.2.1 - Liczba osób znajdujących się w niekorzystnej sytuacji, objętych wsparciem w ramach	0 osób	0%	40 osób	24,24%	45 osób	51,51%	40 osób	75,75%	40 osób	100%	0 osób	100%	**EFS+**

	edukacji poza formalnej;													
	W.P.1.2.2 - Liczba uczniów szkół i placówek systemu oświaty prowadzących kształcenie ogólne objętych wsparciem;	0 osób	0%	42 osoby	27,09%	35 osób	49,68%	40 osób	75,48%	38 osób	100%	0 osób	100%	**EFS+**
	W.P.1.2.3 - Liczba uczniów i słuchaczy szkół i placówek kształcenia zawodowego objętego wsparciem (osoby);	0 osób	0%	0 osób	0%	0 osób	0%	0 osób	0%	0 osób	0%	0 osób	0%	**EFS+**
	W.P.1.2.4 - Liczba dzieci/uczniów o specjalnych potrzebach rozwojowych i edukacyjnyc	0 osób	0%	2 osoby	20%	3 osoby	50%	2 osoby	7%	3 osób	100%	0 osób	100%	**EFS+**

	h, objętych wsparciem (osoby).													
	w.1.2 - Liczba uczniów, którzy nabyli kwalifikacje po opuszczeniu programu.	0 osób	0%	16 osób	24,24%	16 osób	48,48%	16 osób	72,72%	18 osób	100%	0 osób	100%	**EFS+**
P.1.3	W.P.1.3.1 - Liczba osób dorosłych objętych wsparciem w zakresie umiejętności lub kompetencji podstawowych realizowanym poza Bazą Usług Rozwojowych	0 osób	0%	0 osób	0%	500 osób	100%	0 osób	100%	0 osób	100%	0 osób	100%	**EFS+**
	W.P.1.3.2 - Liczba podmiotów przygotowanych do pełnienia funkcji lokalnego	0 sztuk	0%	2 sztuki	100%	0 sztuk	100%	0 sztuk	100%	0 sztuk	100%	0 sztuk	100%	**EFS+**

	ośrodka kształcenia osób dorosłych.													
	w.1.3 - Liczba utworzonych lokalnych ośrodków wiedzy i edukacji (LOWE).	0 sztuk	0%	2 sztuki	100%	0 sztuk	100%	0 sztuk	100%	0 sztuk	100%	0 sztuk	100%	**EFS+**
P.1.4	W.P.1.4.1 - Liczba osób starszych objętych wsparciem w klubach seniora, gospodarstwach opiekuńczych i Uniwersytetach Trzeciego Wieku;	0 osób	0%	100 osób	21,37%	100 osób	42,74%	100 osób	64,10%	100 osób	85,47%	68 osób	100%	**EFS+**
	W.P.1.4.2 - Całkowita liczba osób objętych wsparciem.	0 osób	0%	100 osób	21,37%	100 osób	42,74%	100 osób	64,10%	100 osób	85,47%	68 osób	100%	**EFS+**
	w.1.4 - Liczba osób, których sytuacja	0 osób	0%	30 osób	21,27%	30 osób	42,55%	30 osób	63,82%	30 osób	85,10%	21 osób	100%	**EFS+**

	społeczna uległa poprawie po opuszczeniu programu.													
	w.1.5 - Liczba objętych wsparciem klubów seniora, gospodarstw opiekuńczych i Uniwersytetów Trzeciego Wieku.	0 sztuk	0%	5 sztuk	25,00%	5 sztuk	50,00%	5 sztuk	75,00%	5 sztuk	100,00%	0 sztuk	100%	**EFS+**

Załącznik 3 - Budżet LSR.

PLANOWANA WYSOKOŚĆ ŚRODKÓW NA WDRAŻANIE LSR I ZARZĄDZANIE LSR				
Zakres wsparcia	**Program/Fundusz**			**Środki ogółem (EUR)**
	PS WPR	**EFRR***	**EFS+***	
Wdrażanie LSR (art. 34 ust. 1 lit. b rozporządzenia nr 2021/1060)	0,00	0,00	1 300 000,00	1 300 000,00
Zarządzanie LSR (art. 34 ust. 1 lit. c rozporządzenia nr 2021/1060)	0,00	0,00	286 000,00	286 000,00
Razem	**0,00**	**0,00**	**1 586 000,00**	**1 586 000,00**

* Wysokość środków danego funduszu na RLKS dostępnych dla LGD w danym województwie będzie wyższa o wartość wkładu krajowego, którego procentowy udział w tej kwocie jest określony dla danego FEW.

** W wierszu odpowiadającemu danemu EFSI, z którego LSR nie będzie finansowana, należy wstawić wartość „0”.

Załącznik 4 - Plan wykorzystania budżetu LSR

Fundusz	środki zakontraktowane (w Euro) do:													
	31.12.2024		**31.12.2025**		**30.06.2026**		**31.12.2026**		**31.12.2027**		**31.12.2028**		**31.12.2029**	
	kwota ogółem (UE+ krajowe)	% wykorzystania budżetu LSR	kwota ogółem (UE+ krajowe)	% wykorzystania budżetu LSR	kwota ogółem (UE+ krajowe)	% wykorzystania budżetu LSR	kwota ogółem (UE+ krajowe)	% wykorzystania budżetu LSR	kwota ogółem (UE+ krajowe)	% wykorzystania budżetu LSR	kwota ogółem (UE+ krajowe)	% wykorzystania budżetu LSR	kwota ogółem (UE+ krajowe)	% wykorzystania budżetu LSR
EFRROW	0,00	0%	0,00	0%	0,00	0%	0,00	0%	0,00	0%	0,00	0%	0,00	0%
EFS+	0,00	0%	450000,00	34,61%	500000,00	38,46%	670000,00	**51,53%**	990000,00	76,15%	1300000,00	**100,00%**	1300000,00	100%
EFRR	0,00	0%	0,00	0%	0,00	0%	0,00	0%	0,00	0%	0,00	0%	0,00	0%
RAZEM	**0,00**	**0%**	**450000,00**	**34,61%**	**500000,00**	**38,46%**	**670000,00**	**51,53%**	**990000,00**	**76,15%**	**1300000,00**	**100,00%**	**1300000,00**	**100%**